

COLUMBIA LIBRARIES OFFSITE

1002434784

THE LIBRARIES
COLUMBIA UNIVERSITY

GENERAL LIBRARY

S Z E N T
LÁSZLÓ KIRÁLYNAK
É S
VISELT DOLGAINAK
HISTÓRIÁJA.
OK - LEVELEKBŰL ,
KRÓNIKÁKBŰL, HAGYOMÁNYOKBŰL
É S
LEGENDÁKBŰL ÖSZSZE SZEDTE
'S
KI - ADTÁ
PODHRADCZKY JÓ'SEF.

ELSŐ RÉSZ.

B U D Á N,
Nyomatott Gyurián János és Bagó Márton betűivel.
1 8 3 6.

DB
929
.P6

„Beatus Ladislaus nunquam potest dicere, quod Ipse non fuisset Hungarus natione et Rex Hungarie: Ideo merito magis eum, quam alios diligere debemus: Ipse enim dicit: Os vestrum et Caro vestra sum. — Ipse namque rexit Nationem nostram ab inimicis defensando, in fide dirigendo: modo autem, ex quo recessit ex hoc mundo, non perdidit dominium super nos, quod temporalem commutavit coronam in celestem; ideo potentior Patronus nobis est effectus et magis diligendus.“

Pelbartus de S. Ladislao.

530117

530 117 NOV 30 '67 RS

NAGY MÉLTÓSÁGÚ
FŐ TISZTELENDŐ
KOPÁTSY JÓSEF ÚR
Ó

EXCELLENTZIÁJÁNAK,
HALHATATLAN ÉRDÉMEI UTÁN

A'

BESZPRÉMI SZÉKES SZENT-EGYHÁZ
MEGYÉS PÜSPÖKÉNEK

ÉS

A' KATHOLIKA
MAGYAR ANYA-SZENT-EGYHÁZ

NAGY OSZLOPÁNAK,
Ő TSÁSZÁRI KIRÁLYI APOSTOLI FŐLSÉGE
VALÓSÁGOS BELSŐ TITKOS TANÁTSOSÁNAK.

**Ő FÖLSÉGE
KIRÁLYNŐ ASZONYUNK**

**UDVARI
CANCELLÁRIUSÁNAK**

ÉS

**A' MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁG
TISZTELETBÉLI TAGÁNAK.**

MINT

**GYENGE IGYEKEZETEI LELKES
ELŐ-MOZDÍTÓJÁNAK**

ÉS

KEGYES JÓ-AKARÓJÁNAK

MÉLYSÉGES TISZTELETTEL

AJÁNLA A' SZERZŐ.

Nagy Méltóságú

Fő Tisztelendő Püspök Úr,

Kegyelmes Uram!

Hogy EXCELLENTZIÁD e' munkámat is nem tsak régi Nemes Magyar Sziveséggel és kegyes Indulattal elfogadta, hanem szokott Nagylelkűsége szerint saját költségén ki is nyomtattatta, ezt a' Beszprémi Székes Szent-Egyház másik Alapítója, dicsőséges Szent László Király eránt buzgó Tiszteletéből tette: én pedig mély tisztelem és háláadásom zálogául ajánlom EXCELLENTZIÁDNAK; mert EXCELLENTZIÁD az Első, a' Ki gyenge igyekezeteimet eleitől fogva esméretlen létemre is figyelmére méltatta, és a' Ki literatúrai pályámon (hogy el ne lankadnék) gondos kéméléssel kegyesen ápolgat. Mondhatom azért, hogy egyedül EXCELLENTZIÁD Jótévőségének kö-

szönhetem ama keveset is, amit eddig tehettem. Ennek okáért nem volnék a' ki vagyok, ha **EXCELLENTZIÁD**NAK nem pusztá ígérekkel hanem bőv kézzel osztogatott kegyelmeiről halgatnék, 's azokat emlékezetben nem hagynám. Ezek ugyan magányos hasznomra néznek Kegyelmes Uram! de annyiból még is a' köz-jót is érdeklik, a' mennyire írott munkáimban tehetségem szerint mindenkor közönségesen használni iparkodtam.

Szólhatnék én az Isten Anya-Szent-Egyházának, és Hazánkknak legfontosabb Igyeiről is, melyek **EXCELLENTZIÁDON** mint egy sarkon megfordultak. Megnevezhetném a' Kapusvári és Beszprémi Oskolákat több Intézetekkel együtt. Megemlíthetném a' nyo-

morúltaknak nyújtott, és számtalan árváknak és özvegyeknek esztendőnként kiszabott kész segedelmeit. Elő-számlálhatnám a' ma nagy értékű arany kehelyeket, Mise mondó Ruhákat, Szent-Egyházakba íratott ékes képeket, ki-adott saját munkáit, és tudósoknak ki-nyomtatott könyveiket, 's más többi halhatatlan Érdemeit, melyek EXCELLENTZIÁDNAK a' Nagy Isten Ditsóságára, 's az édes Haza Jovára és Tudományos Virágzására elfáradhatatlanul igyelő lelkes buzgóságát köz Tisztelet, köz Hála, köz Áldás között hirdetik; de jobb ezokrúl halgatnom, nintsem keveset mondanom. Inkább azért esedezem, hogy EXCELLENTZIÁD ezt a' velem éreztetett Kégyelmeire emlékeztető

**könyvemet, mellyel forró köszönetemnek és
háládatosságomnak nyilvános jelét emlékezet-
ben hagyni törekedtem, szokott leereszkedé-
ssel kegyesen elfogadni, magamat pedig ta-
pasztalt Kegyelmeiben megtartani méltóz-
tassék, ki még élek, megkülömböztetett há-
láadó Tisztelettel vagyok és maradok**

EXCELLENTZIÁDNAK,
lekötelezett alázatos szolgája és buzgó
tisztelője

Podhradczyk Jó'sef,
N. M. M. K. U. Kamara Számvevő
Hivatalának tiszte, 's a' M. T. Társaság
levelező taga.

ELŐLJÁRÓ BESZÉD.

Meg ígértem Sz. István Király Életében, melyet XII. századbéli íróhártvárúl kiadtam, *) hogy utánna Sz. László királyét is kéziratból napfényre botsátom; mert hiteles közlésből tudtam, hogy XIV-k században írott Legendája a' Nagy Méltóságú Magyar Királyi Udvari Kamara Leveles-tárában vagyon. De igyekezetem sikeretlen maradt, mivel, a' mint tudósítottak, meg nem találtatott. Azért egy más kézirat után kellett látnom; melyet néhai M. és F. T. Batthányi Ignátz Gróf, Erdélyi Püspök „Sancti Gerardi Episcopi Chanadiensis Scripta et Acta Albo-Carolinae 1790. in 4-to“ ki-jött munkájának Előljáró Beszédében p. L. §. IV. Sz. Gellér d nagyobb Legendájárúl szóltában említett: „Legendam, quam nos maiorem vocamus, ex Codice Lunaelacensi (Mondsee) edimus; obtinuimus illius apographum ex magnanimitate illa Eminentissimi Cardinalis Comitis Iosephi Garampi, eotum ad Caesaream Aulam Viennensem Nuncii Apostolici litteras provehendi sollicitudine, qui omnibus oc-

---

*) Ezen tizim alatt; „Vita S. Stephani Hungariae Proto-Regis Auctore Hartvico de Ortenburg Ratisbonensi Episcopo. Budae 1836.“ 8ad réthben.

casionibus scripturientium non tam adiuuabat, quam praeveniebat vota. — Clarissimo etiam viro Mathiae Rieberer, qui operam suam in Codice exscribendo commodavit, debitas rependimus grates, frontem utraque manu coronantes. Viri huius eximii et diplomaticae gnari testimonio tenemus, Codicem hunc in Bibliotheca Monasterii Lunaelacensi contineri, signatumque esse Littera R. et numero 239. esseque in folio chartaceo saeculi XV. circa medium, et post Legendam S. Gerardi, sequi in praedicto Codice vitam S. Ladislai itidem inchoati saeculi XV.“ — Azonban ezen az uton sem boldogulhatván, minthogy a' Lunaelacumi monostor a' Frantzia kormány alatt eltörültetett; ezokáért Sz. László magyar Legendájának másod és meg bővített kiadására szántam el magamat, melyet T. T. Luczenbacher János Úr, m. t. társasági r. tag az 1834-dik esztendei Tudomány Tár I-só kötetében a' 216-234, lapokon esmértetett meg: *) hozzá adván még

---

*) A' Nagy Szombati Codexbűl 1490—1527. melly vastag papirosra 4ed rétbén 335. levélre íratott, 's hajdan a' Mariánumi érseki Seminárium é volt 1814 diktűl fogva pedig a' Magyar Nemzeti Könyvtárhoz tartozik. Szerzője Carthusbéli szerzetes, mint Előszavaibűl ki tetszik „Ad laudem — gloriosissimi Brunonis primi fundatoris sacri ordinis nostri Chartus.“ — Tárgyát pedig emígyen érinti „Incipiunt Epistole et evangelia dominicalia, ac festivalia per anni circulum. Cum pastillis et legendis suis, cum diligenti cura et labore multis annis ad profectum legencium in maternā lingua exarata.“

Sz. László Tetemeinek históriáját is. Mire nézve e' könyvem két Részre oszlik. Az elsőben Sz. Lászlónak 's viselt dolgainak históriáját; a' másikon pedig Tetemeinek történeteit írom le. Nevekedik e igyekezetem által a' hazai történetünk? ezt az olvasó Közönség ítélje-el. Én csak okát adom, miért választottam inkább a' magyar Legendát Fejtegetésre, mintsem a' Deákot? Mert Horn György „Orbis Politicus, Lugduni Batavorum 1668 in 16-o“ közre bocsátott könyvében a' 148-dik lapon tanátsolja: „Cuiuslibet Gentis Scriptores, quantum fieri potest, sua lingua legendi sunt. Nam non possunt res populorum exactius describi, quam illa lingua, qua utuntur. Ita historiae Romanae longe felicius hauriuntur ex Livio, quam ex Dionysio Halicarnassaeo.“ 'S a' Históriának tanulását a' másod részben a' 152-ik lapon „Quo quidem studio nihil excellentius illoque dignius, úgy mond, qui supra vulgum assurgere, et cum aestimio publicis aliquando negotiis praeesse cupit. Nemo in Ecclesia, nemo in Republica magnus erit, qui suam tantum aetatem novit.“

'S mivel e' munkám csak nem egészen Legendákból és Hagyományokból áll; szükség ezekről is rövideden értekezni, és pedig a' Legendának ez az eredete,

Az Anyaszentegyháznak elejétől fogva nagy gondja volt a' keresztény Hitnek Bajnokira, kiknek szentséges életüket hiteles Lajstromokba Diptycha Ecclesiastica, vagy Tabellae Ecclesiasticae nevű könyvekbe iratta, és szorgalmasan vigyázott, hogy akár kit ítélete nélkül Szentnek ne

tartának a' hivek. A' Szent elnevezés pedig a' jóságos tselekedetekről származott a' tekéletes életű keresztényekre; mert a' jóságos tselekedet a' Szent-Irásban Szentségnek is nevezetik. *) A' végre iratta pedig az Anyaszentegyház a' Szentek életüket, hogy példájukkal Híveit a' keresztény Hitnek áthatatos vallására, azért való szenvedésre, 's a' kegyesség munkáinak gyakorlására, az az a' tekéletes keresztény életre serkentse. És mivel ezeket a' könyveket a' Gyülekezetekben olvastatta: „Facto silentio, scripturarum sunt lecta divina solemnia“ **) azért Legendáknak neveztettek. Mellyekben ha valami tündéres történetekre akadunk, Casaliussal észre kell vennünk, ***) hogy a' Régiek a' jó és rossz erköltsöt külömbféle alakokban képzeltek, 's olly ábrázatokban le is írták. P. o. a' tisztátalan testi gerjedést tűz hasonlatosságában; a' tsábítót pedig sárkány, vagy kígyó képében festették-le. Ezekre már Sz. Henrik életének névtelen írója intette olvasóit: „Haec vero licet corporaliter gesta referantur, necesse tamen est, ut virtute spirituali completa intelligantur. Res enim spirituales per corporales exprimuntur imagines, cumque aliud foris agitur, aut

---

*) Lev. 11, g, 44. 19, a, 2. 20, a, 7. Deut. 26, 19. Rom. 6, 22. II. Cor. 7, 1. Ephes. 5, 26. Philipp. 4, 8. I. Thess. 4, 3. Hebr. 12, 14. I. Petr. 4, 15—16.

**) S. Augustin. de Civit. Dei Lib. 22. Cap. 8. az első századokban pedig akkor olvastattak, midőn a' hivek a' SzentMártýrok temetőikön tiszteletükre meg jelentek.

***) De Veter. Sacr. Christianor. Ritibus Cap. II.

dicitur, intus aliud geri significatur.“ *) Ennél fogva tehát nem mind régi regék a' Legendák, mint némelyek a' nagy böltéség miatt azoknak tartják. A' tsodákrúl pedig ezt tartsuk, hogy a' hol el-fogy az emberi erő, ott kezdődik az Isteni segítség.

Az említett Legendák búl támadtak az úgy nevezett Martyrológiumok, melyekről Nagy Sz. Gergő, ki 604-dik esztendőben halt meg, Lib. 7. Ind. 1. Epist. 29. „Nos pene omnium Martyrum distinctis per dies singulos passionibus, collecta in uno codice nomina habemus, úgy mond, atque quotidianis diebus Missarum solennia in Eorum veneratione agimus: non tamen in eodem volumine quis qualiter passus sit, indicatur, sed tantum modo nomen, locus et dies passionis.“ **)

---

*) Apud Canisium p. 394.

**) Pilgram Antal in Calend. Chronologico medii aevi Vien. 1784. in 4. p. 230. Sz. Lászlórúl: „Ladislau 27. Iunii — mortus 30. Iulii 1095. Canonizatus a. Coelest. III. A. 1198, in Martyrologiis non reperitur ante sec. XV. ubi inter auctaria Usuardi et hod. semper 27. Iunii notatur, qua et nunc festum in Hungaria agitur, in Calend. Hung. sec. XII. dies elevationis vocatur; in Calend. XIV. XV. et XVI. agebatur 28. Iulii dies Depositionis, cuius nunc nulla in Proprio hungarico vestigia exstant.“ És a' Bolland folytatói „Acta Sanctor Iunii Tom. V. p. 316. „Coepit aliarum quoque gentium fastis — inscribi venerabile Ladislai nomen; unde illud Bellinus de Padua in Martyrologio, secundum morem Romanae Curiae excuso Venetiis sub nota anni 1498. sic po-

XIV

Sz. László Legendájáról Prai „Dissert. de S. Ladislao“ p. 15. emégyen vélekedett: „Reor — Legendam veterem et prolixius, quam hodierna sit, scriptam, et ex Rotulis Canonizationis per Legatos Pontificios in Hungaria celebratae, ut plurimum conflata fuisse“ és Cornides Daniel „Regum Hungariae Genealogia“ p. 159. „S. Ladislai Legenda, circa annum 1192 scripta.“ Ezeket mind az által ne úgy értsük, mintha Sz. László életét csak akkor kezdték volna írásba foglalni; mert szentséges életét 's ditsóséges tetteit azonképen az országnak hiteles történetei közé iratták gondos atyáink, valamint Sz. István királyét, melly az Oklevelekben is „Legenda Sancti Regis Stephani“ neveztetett. *) Hogy pedig hasonló könyv később is folytattatott, arról bennünket II. Ulászló király Pethő ágnak 1508-ik esztendőn adott levelében hitelesen tudósít: „Cuius rei, ipsi quoque libri Annales Hungariae, qui in aedibus nostris tavernicalibus conservantur, in quibusque acta omnium temporum diligentissime et summa fide

---

suit: „In Hungaria, civitate Varadiénsi, S. Ladislai Regis et Confessoris, qui Clarissimis miraculis usque in hodiernum diem coruscat.“ Quae verba etiam in Romano nunc leguntur; brevis Carthusiani Colonienses atque Molanus, ex antiquioribus utique manuscriptis, ex quibus etiam Ms. Florarium sic habet: „In Hungaria S. Ladislai Regis et Confessoris Depositio anno salutis 1095.“

*) Olvasd Sz. István Legendája eleibe frott beszédemet a' XXV. lapon.

conscribuntur locupletissimi testes sunt“ *) — Emlékeznek pedig Sz. László Legendájáról az 1372-ben írott Nagy Váradi kronikon: „Si vis scire plene eius meritoria opera, perlege Legendam suam“ meg Turótzsi kronikása P. II. C. 59: „Si quem autem scire delectat, quot et quanta bona genti suae Beatus Ladislaus fecit; de gestis eiusdem plenam poterit habere notitiam.“ — Mellyet hol egészen, hol pedig töredékekben (a' kéziratokban levő Krónikákat és Codexeket ide nem értvén) eme könyvekben olvashatni:

„Chronica Hungarorum“ egész levélen, a' végén: „Finita Budae Anno M.CCCCLXXXIII in vigilia Pentecostes per Andream Hess.“ Nyomtatása helyéről közönségesen „Chronicon Budense“ név alatt eszméretes, olly ritka, hogy nálunk csak egy példányban T. T. Jankovich Miklós Úr Gyűjteményében tállatik, melly az Ország könyvtárába jutott; nintsen is belüle több öt példánynál. Lásd: „Magistri Simonis de Kéza de Originibus et Gestis Hungarorum Libri Duo Budae 1833 in 8. p. XIII.

„In Breviario Strigoniensi a. CIOCCCCLXXXIII. iussu Mathiae Regis edito; Acta eiusdem Divi (Ladislai) percensentur.“ Timon Imago antiqu. Ung. Vien. 1762. in 4. P. II. Cap. VIII. p. 40.

„Turótzsi Joan. Chronica Hungarorum“ egész levélen, a' végén: „Illustrissimor. hungarie regum chronica In inclita terre Moravie civitate Brumensi lucubratissime finit felicius. A. Salutis M.CCCCLXXXVIII

---

*) Prai Dissert. in Annal. Vet. Hunnor, Avar. et Hungaror. Vindb. 1775. in fol. p. 74.

die XX. Martii“ fára metszett képekkel. — Egy más példány is nyomtatott azon az esztendőn, mellynek ez a' vége: „Serenissimorum hungarie regum chronica bene revisa ac fideli studio emendata finit feliciter impressa erhardi ratdolt viri solertissimi eximia industria et mira imprimendi arte: qua nuper venetiis nunc Auguste excellet nominatissimus. Impensis siquidem Theobaldi feger concivis Budensis Anno salutifere incarnationis millesimo quadringentesimo octogesimo octavo, tertio nottas Iunii“ szinte fára metszett képekkel. Mind a' két nyomtatásból több példányok talátnak a' magányos könyvtárakban is. Ezt a' kronikont későbbben kiadták „Bongarsius Iacobus Aurelianensis Gallus.“ Frankfurtban egész levélen 1600-ban „Rerum Hungaricarum scriptores varii historici ac geographici“ tázim alatt. — „Ioannes Georgius Schwandtner 1746-ban, Scriptores Rer. Hungar. Veteres ac Genuini“ homlok irás alatt. Tomo I. p. 39—291. Budán 1765-ben, 8-ad rétbén az I. részben, és Bétsben 1766-ban 4-ed rétbén az I. részben p. 47—366.

„Sermones Pomerii de Sanctis Pars estivalis“ egész levélen, a' végén: „Sermones Pomerii de Sanctis comportati per Fratrem Pelbartum de Temesvár Professum divi ordinis Sancti Francisci. Impressi ac diligenter revisi per indrustrium Henricum Gran in imperiali oppido Hagenaw, expensis ac sumptibus providi Iohannis Ryman 1489.“ — Ez a' munka több ízben 's külömbféle rétbén nyomtatott ki, 's Pelbart' többi könyveivel gyakran találtnak. — Méltóságos Mednyánszky Alojz Báró Úr az 1821-dik

eszt. „Taschenbuch für die vaterländische Geschichte Wien in 8. tüzimü könyvben a' 344-dik lapon emliti Pelbartnak fára metszett képét is, melly akkor T. T. Jankovich Miklós Úr Gyűjteményében vólt, most pedig az Ország könyvtárához tartozik: „Hier ist auch der allererste Holzstich von 1484. der irgend einen Urgan zu verewigen bestimmt war, eingereicht; und zeigt uns Pelbart von Temesvár, jenen berühmten Franciscaner Mönch von Ofen (1484-ben Budán Sz. János Evang. Monostorában az Isteni Tudománynak Mestere vólt, a' hol is Szent Vintze mártyr napján 1504-ben irni 's élni megszűnt) einen den ältesten und fleissigsten Schriftsteller und Liebling des grossen Corvins.“ — Pelbartnak fára metszett képe illyen homlok írású könyve tüzim lapján „Pomerium de Sanctis fratris Pelbarti Ordinis Sancti Francisci“ szinte meg vagyon, melly egy sűrő fák alatt író asztalnál üllő, két kezével kinyitott könyvet tartó, 's mélyen gondolkodó szerzetest mutat. A' képnek négy szegén látszatnak a' Szent Evangelistáknak jeleik. Külömbözik e ez a' kép amattól? meg ném mondhatom; mert amazt nem láhattam. — Prai György pedig: „Indic. Libror. rarior. Universit. P. II. p. 187.“ Személyérül illyen ítéletet hozott: „Erat Pelbartus — sui temporis orator celeberrimus, magis tamen rebus, quam verbis, intentus, et, si partitionum, ac suppartitionum oeconomiam spectes, multorum, qui deinceps sequuti sunt, eatenus magister.“

„Sermones de Sanctis perutiles a quodam fratre hungaro ordinis minorum de observantia comportati, Biga salutis intitulati feliciter incipiunt.“ A' végén

XVIII

„Sermones peritiles de Sanctis Biga salutis intitulati a quodam fratre hungaro In conventu Pesthiensi fratrum minorum de observantia comportati. Impensis quoque et sumptibus providi viri Iohannis ryman per industrium Henricum Gran in imperiali oppido Hagenarum inibi incolam diligentissime impressi ac emendati Finiunt feliciter Anno ab incarnatione Domini millesimo quaterque centesimo nonagesimo septimo. VI. Kal. Augusti.“ Ez is többször ki-nyomtatott, 's Prai a' fönt nevezett könyvében Laskó Osváldnak tulajdonítja „Illud simillimum veri est, Osvaldum ab excessu Pelbarti huius sermones aliquot compilasse, addidisse quaedam de suo, ac etiam perpolivisse.“ De Pelbart 1497ben még élt, ezen kívül Laskó Osváld Lengyelnek látszik; e' könyv szerzője pedig „frater hungarus“ volt.

„Legende Sanctorum regni hungarie in lombardica historia non contente.“ 4-ed rétbén, a' végén „Impresse Venetiis Anno Nativitatis Christi post millesimum quaterque centesimum nonagesimo octavo Idibus Ianuarii. Impressum impensis Ioannis Paep Librarii Budensis.“ Prai az oda fönt idézett könyvében p. 32. „Re ipsa est Lombardica historia, in fine adduntur vitae Sanctorum Hungariae, quae in illa desunt, ut. SS. Stephani, Ladislai, Emerici etc.

„Vita beatissimi Stanislai Cracoviensis episcopi. Nec non legende Sanctorum Polonie, Hungarie, Bohemie, Moravie, Prussie et Slesie patronorum. In Lombardica Historia non contente“ 4-ed rét. a' végén „Impressum Cracovie in edibus providi viri Ioannis Haller anno partus virginis Millesimo quingentesi-

mo Undecimo ; die Mercurii, vigesima quarta mensis Decembris.“ Sz. László élete negyed helyen áll, 's a' Corsendonkáni Legendával mindenekben meg egyez ; vannak régiebb és későbbi kiadásai is, melyeket T. T. Horvát István Úr Gyűjteményében föl - jegyezve láttam.

„Bonfinii Antonii Asculo Picentini Itali Rer. Ungar. Decades tres cum coronide Basileae 1543. a' többi kiadások következtek 1545 - ben német nyelven. 1568-ban az egész munka deákul ismét Basileában. 1575 - ben Kolosvárat magyarúl ezen títim alatt: „Chronika a' Magyaroknak dolgairól — Mellyet Heltai Gáspár megírt Magyar nyelven, és ez rendre hozta a' Bonfinius Antálnak nagy könyvéből nem kitsin munkával“, egész levélen Nagyobbára meg magyarázta Bonfiniust, sokat elegyített mind az által belé másunnan is, mellyek Bonfinius deák munkájában nem találatnak. Sz. László históriáját kénye után elváltoztatta. A' Kolosvári tized miatt venségében Sz. Háromság tagadó lett, 's a' mint Bod Péter Magyar Athenásában a' 107 - dik lapon írja: hogy aranyat gyűjthetne, az aragnál drágább Hitét (mert ez előtt Protestans volt) változtatta. Kronikona ujonnan nyomtattatott két Részben, képekkel Győrött 1789-ben. 8-ad rétbén. — Bonfin Deákul 1581-ben Frankfurtban, 1606 - ban Hannoviában, 1690-ben Colonia Agrippinában. 1744-ben Bétsben és Posityban, végtére 1771 - ben Lipsziában mindenütt egész levélen.

„Ugnievskii Simonis Poloni P. S. I. Historia vitae S. Ladislai Regis Hungariae Vilnae 1664. in

4-to“ mellyet Czwittinger Dávid Specim. Hung. Litteratae p. 243. említ: „Regis huius vitam Sanctam, úgy mond, et facinora heroica singulari libro descripsit Simon Ugnievszky, item Jonvillaeus.

„Illyés Andreae Szent-györgyio Tsikiens. Siculi Episc. Transsilv. A' Keresztyéni Életnek Példája, vagy Tüköre, az az: a' Szenteknek Élete; öt rész N. Szombatban 1682-ben 4-ed rétbén. Ezen könyvét Romában olasz nyelven írta, mellyet az után magyarul, és 1694-ben deákul Bétsben ki-nyomtatott. Sz. László életét Pikus Ranuktzius Pármai Doktor után írta le, ennek ötödik magyar kiadása 1813-ban Budán 4-ed rétbén jelent meg.

„Acta Sanctorum Iunii Tom. V. Antverpiae Anno Domini 1709.“ egész levélen — Bollandnak folytatói a' Corsendonkani Legendát, meg Bonfin Antalnak Sz. Lászlóról írt históriáját adták ki p. 315—327 ilyen tzm alatt „De S. Ladislao Hung. Rege Varadini in Transilvania.“ 's többi között eme jegyzékkel: „Quod a pluribus iam annis curante pientissimo Caesare, quem dixi, Leopoldo, Hungarici Regni Patronus electus Ladislaus, Viennae in aede Metropolitana S. Stephani annua celebratur Panegyri. *) A' mi a' Jesuiták szerzete el-oszlásáig az az

---

*) Illyen dítsérő beszédek közül leg-régiebbek „Pauli Crocensis Rutheni Artium Liberalium magistri. Poetaeque quam svavissimi Panegyrici ad divum Ladislaum Pannoniae Regem victoriosissimum, et pleraque alia connexa carmina non sine magna svavitate condita.“ a' végén „Opusculum hoc mira diligentia Ioannis Winterburger civis Viennensis:

1773-dikig folyvást gyakoroltatott. E' féle dítsérő Beszédek feles számmal vannak Pesten az Universitas, és az Ország, meg a' Magyar Tudós Társaság, nem különben T. T. Jankovich Miklós Úr könyvtáraikban: Budán pedig M. és F. T. Ocskai Ocskay Antal választott Bácsi Püspök Úr Gyűjteményében.

---

et impressoris accuratissimi impressum est: impensis Hieronimi doliarii (Vietoris) de libental: Anno Dominice incarnationis 1509. Die quarto mensis Iunii,“ 4ed réthben. Találtatik T. T. Jankovits Miklós Úr Gyűjteményében, melly az Ország könyvtárába jutott, éppen midőn ezeket írom, zár alatt vagyon: azért Denis Mihálynak „Wiens Buchdruckergeschicht Wien 1782. in 4.“ tízímű könyvéből esmértetem meg, mellyben p. 26—27. e'kép írja le: „Darunter, (a' tízím alatt) ein grosser Holzschnitt den geharnischten Ladislaus zu Pferde vorstellend; über ihm die Mutter Gottes, fast, wie sie auf den Kremnitzer ducaten erscheint, und ein Engel, der ihm die Krone bringt, unter ihm das Perény'sche Wappen. S. 2. Gabrieli Perenaeo Cubiculariorum Regalium Magistro: et Comiti Ugochensi — Paulus Crosnensis — collega florentissimi Studii Cracoviensis. Salutem. D. P. Er sey von der Pest aus Pohlen verscheuchet von ihm aufs gütigste empfangen worden. Szőlőson Beregben. In diesem Lustorte habe er seine Panegyricos verfasst, eosque literariis officinatoribus notis chalcetypis in Quingenta exemplaria transcribendos tradidi. Noch verspricht er in reliquos Pannoniae Patronos panegyricos, hymnos in omnia Sanctorum festa, odas ad clarissimos viros, praefationes ante conplurium authorum exordia habitas. Viennae — Millesimo sesquingentesimo nono: die quarto Aprilis. Die Ordnung der Gedichte ist folgende: Ein langes Phalaecium, mit dem er sein Büchlein an den Perény abfertigt. Die Lobelergie auf den H. Ladislaus mit Ungarns eingeflochtenem Lobe lang, und unverwerflich. Am Ende: Lusum anno a natali Christiano Millesimo sesquingentesimo nono: apud

„Acta Sanctorum Iunſi Tom. VI. Antverpiae Anno Domini 1715.“ egész levélen. P. I. p. 261—263. Janing Conrad ilyen homlok írás alatt: „Appendix de Capite S. Ladislai regis Waradini mirabiliter servato, deinde Iavarinum translato.“ Sz. Lászlónak áldott Tetemeiről értekezik.

„Acta Sanctorum Ungariae ex Ioannis Bollandi S. I. Theologi, eiusque Continuatorum operibus excerpta et prolegomenis, ac notis illustrata. Semestre primum Tyrn. 1743. in 8. Semestre secundum ibid. 1744.“ Sz. László élete az I. Részben a' 327—344. lapokon olvastatik, 's nem egyéb a' Corsendonkani Legendánál.

„Luczenbacher János m. t. társasági r. tag. Zent Laszlo Kyrálnak Legendaya.“ Lásd az 1834-ki Tudomány Tárnak I. kötetét a' 216-234. lapokon 8-ad rétbén. — Az eredeti unalmas írásnak nemétől annyira távoztam el, hogy a' feles betűket, a' hol tsak a' szó eresztésnek sérelmē nélkül tehettem, mindenütt ki-hagytam.

Sz. Lászlónak viselt dolgairól különösen írott könyvek pedig ezek:

„Iohannis de Zredna Cancellariae Regis Hung. olim Protonotarii Epistolae per Paulum de Iwanich Dioecesis Zagrab. Presbyterum vivente adhuc auctore

---

Magnificum Dominum Gabrielem de Peren in oppido viti fero Zeules. — Aus unsern Gedichten sieht man, dass er 1508. den 15. Febr. zu Krakau, den 12. Octobr. zu Grosswardein (Sz. László koporsójánál) und den 12. Nov. zu Szőlös war. Den 12. Jan. 1509. gieng er von da nach Wien.“

in hoc volumen congestae, et notis illustratae“, apud Schwandtner Scriptor. Rer. Hung. Tom. II. p. 1—106.

„Prai Georgii Dissertatio Historico critica de S. Ladislao Hungariae Rege. Poson. 1774. in 4.“

„Ganotzy Antonii Dissertatio Historico critica de S. Ladislao Hung. Rege Fundatore Episcopatus Varadiensis. Vien. 1775. in 4.“

„Ganotzy Ant. Episc. Varad. P. II. Vien. 1776. 4.“

„Prai Georg. Diatribe in Dissert. Antonii Ganotzy de S. Ladislao. Poson. 1777. in 4.“

„Cornides Danielis Regum Hungariae, qui seculo XI. regnare Genealogia ab obiectionibus RR. D. Antonii Ganoczy vindicata Poson. et Cassov. 1778. in 4.“

„Ganotzy Ant. Dispunctio Diatribe etc. M. Varad. 1781. in 4.“

„Prai Georgii, Katona Stephani, et Cornides Danielis Epistolae exegeticae in Dispunct. Ganoczynam, cum appendicula ad L. K. (Ladislauum Kövesdy) Pest. 1784. in 8-vo.“ *)

A' Legendák után, ígéretem szerént szölok a' Hagyományokról; mert széles e' világon első 's így leg-régiebb oktatás neme az El-beszélés. Eleitől fogva meg volt az a' szokás az emberek között, hogy az atyák a' történeteket emlékezetnek okáért élő szóval adnák által a' gyermekeknek. Ez a' szájról szájra járó tanítás El-beszélésnek; a' belüle vett tudomány pedig Hagyománynak neveztetik. Az Istennek meg-írott 's meg nem írott Igéjét ki-vévén, tsak nem minden tudásnak

---

*) Mind a' két rész nagy hévvel vetélkedett; az ellen fél nem mindég annyira igazsággal, mintsem egyre halmozott, 's rosszszól alkalmaztatott okokkal kívánt győzni. Ganotzynak Sz. Lászlóról sokban igazsága volt; azért Cornides Daniel ötlet a' tudós világ előtt meg akarta követni, de hamarabb utól érte a' halál, mintsem szándékát teljesíthette volna.

méltósága az emberi Hagyományokon épül: ez okáért, ha tsak azok volnának igazak, a' miket az eldődiek föl-jegyzettek, azon igazságokat, melyek a' hieroglifok és az írás mesterség föl-találása előtt történtek, vagy a' mik jelenkorig sem foglaltattak még írásba, egészen meg kellene vetnünk. De midőn az emberi Hagyományokat meg nem vetendőknek állítom, minthogy majd mindég bizonyos fenéken alapulnak; nem mondom, hogy vak-tában mind igaznak tartsuk, a' mi tsak a' nép nyelvén meg perdül: hanem azt erősítem, hogy akkor a' Hagyományoknak bizvást hitelt adhatunk, midőn azok egy egész nemzetnél, vagy bizonyos tájon közönségesek, ha a' nemzet történeteivel, gondolkodásával, szokásaival, idő jártával, mellyben történtek, meg a' józan kritikával nem ellenkeznek, 's ha valami emlékeztető jelekben fön maradtak; mert ha mind ezekkel, vagy tsak némellyikkel is egybe férnek, mondhatom, hogy figyelemre méltók, 's a' megfejtésükre szánt fáradságot reménységen föl-fúl megjutalmazza. Mire nézve Hagyományainkat ki-vétel nélkül gondosan össze kellene szedegetnünk. Erre a' kellemetes munkára pedig serkenhetnek bennünket tsak Sz. László királyról ország szerte fön forgó Hag y o m á n y o k is, mellyeket nagyobb részt egybe szedtem, 's néhányat meg is fejtettem; 's úgy vélem, hogy miattuk senki vádolásától sem tarthatok; mert valamint egy felül a' nép gondolkodását 's karakterét hiven elkünkbe terjesztik: úgy más részről annak folyvást élő bizonyági, hogy ditsőséges Sz. László Király közöttünk mindenkor áldott emlékezetben élt, a' Kinek idnepén ezeket írtam Pest-hegy Újvárában, Buda meg-vétele után száz ötvenedik esztendőben.

Podhradczyk Jó'sef.

Szent László Királynak Legendája. 1)

I. §.

B e v e z e t é s.

Ditsóséges Szent László Király, Kristus Jézusnak kiváltképpen Confessora, és választatus hív szolgálja, mennyen feldön ditséretes minden idvözülő víveknek 2) közötté; kit még az ő Istentől érdemlött nevezeti es ki jelent. Mert Doctoroknak magyarázat-tyok szerint László, Ladislaus háromá hassasztván, az az, Laus, Datio, Populus ditséret, adás, nép; kiket egybe rakogatván, annyat téssen: Népek Istentől adatott ditséret. 3) Ime melly drágalatus nevet érdemlett vala Úr Istentől! kit ez bodog ember, mig éle, bizonyával meg bizonyoitá, hogy Anyaszentegyházban Úr Istennek ditséreti lén, 4) de még holta után es mind erekké. Annak felette ez szegény országnak erőss oltalma, és benne való új keresztyéneknek kegyes attya, és bizon vígasztalója. 5)

---

1) Inkább Históriája; mert alább ezen kifejezésel él:
„Ad Propositum. El-kezdetik immáran Szent király élete.“

2) Az az: Híveknek.

- 3) „Nunc, mond Papebroch Act. S. S. Iun. Tom. V. 319. eruditi rident etymologicas eiusmodi nugas; tantoque magis, quanto certius tenent, Slavicae originis nomen esse, et ex eius linguae radicibus petendam onomatopoeiae rationem.“ Eredhetett pedig W o l o d dominator, vagy W l a d i k dominus, és S l a u h a servus sláv igékbül; valamint Bog-slauhabúl lett B o g u s l a u s, B o h u s l a u s, az az, Isten szolgálja: úgy szinte a' W o l o d vagy W l a d i k slauhábúl támadhatott V l a d i s l a u s, az az, Úr szolgálja. — Cornides Daniel Genealogia Regum Hungariae tzmű könyvében az 50. lapon. „Exterisane, úgy mond, L a d i s l a i et W e n c e s l a i nomina pro iisdem habentes, saepe alterum cum altero commutarunt; quod iam et Cl. Muratorius in Ladislao Neapolitano Rege factum observavit Scriptor. rer. Ital. Tomo XXIV. p. 971. Quid, quod ipsi etiam Hungari, W e n c e s l a u m Regem suum, e Bohemia evocatum, L a d i s l a u m nominarunt, testibus patriis nostris Annalibus.“ T s e h László királyunk okleveleit ki adta F. T. Fejér György Prépost úr Cod. Dipl. Tom. VIII. Vol. I. — „Neque tamen, quod Slavicum Ladislai nomen e V l a d a, seu potentia, et S l a v a, seu gloria, conflatum sit, Slavum fuisse S. L a d i s l a u m ullus dixerit.“ Katona Hist. Crit. Reg. Hung. Tom. II. p. 390. — Ritter Pál, Natales D. Ladislao Regi Slavoniae Apostolo restituti. s. l. 1703. nevű könyvében Sz. L á s z l ó n k a t S l á v n a k , a' mi több H o r v á t nemzetűnek tartotta. „Illud pugnat ac enititur, ut ostendat, priscos Hungariae Duces ac Reges natione Slavos fuisse, quodve maius est, Croatici generis.“ Timon Imag. antiqu. Ung. Vien. 1762. 4. P. II. Cap. 17. p. 104. — Vor Alters nannte man ihn in Frankreich St. L a n c e l o t. Lásd: „Leben der Väter und Märtyrer nebst anderer vorzüglichen Heiligen, nach der Französischen Uebersetzung. VIII. Band. Mainz 1824. in 8. p. 424.“
- 4) H a r t v i c Sz. István király Legendájában 1083-dik esztendőre „Rex Ladislaus Rempublicam administrabat, universa morum honestate praeclarus habitus, et virtutum fulgore conspicuus, laudibus et servitio Dei perfecte deditus.“

- 5) „Bene dicitur de Eo: Salve Rex benigne Ladislae! laude digne, et Patrone pie, honor noster.“ Temesvári Pelbart János in sermonib. de Sanctis, edit 1497. serm. 49.

II. §.

Szent László származása.

Támada kedég Lengyel országból, jámbor és Isten-félő szilektől, és nagyságos nemből, kinek eredetét ezen képpen olvassok az országnak régi Kronikájában. Bódogságus Szent István Királynak halála, Úr Istennek akarattya szerént, el-közelgetvén, hogy ez új keresztyéneknek gyenge palántája nagyobb békeséggel meg maradhatna, gondolkodik vala róla, kit tenne Királya utánna; mert az ő nemzetéből senkit nem lél vala méltót reá. 1) Annak okaért kildé el Budát, hogy az ő szívét, kinek Wazul vala neve, az Nittriai temletzből ki-hoziná, kit ennen maga rekesztött vala az temletzbe, hogy az ő gonosz iffiuságának életéből magát meg jobboitaná, és őtet királyá emeltetné, míg meg halna. 2) Azt halván Kézla királyné aszszon, hogy idegennek adná az királyságot, meg boszszulá, és tanátsot tarta Budával, és Sebest, Budának fiát elől el-kildé, és Wazulnak az temletzben ki-vájtát szemeit. 3) De mind azon által es ki-hozák az fogságból, és mikoron Szent István azt látta vóna, nagy buszszúnak vevé, és nem tehete róla, mert meg foglalta vala az halálnak keserűsege. Előve hívá azért az ő rokonságának Kopasz Lászlónak fiait, tudnia illik Andrást, 4) Bélát, és Leventét, és tanátsot ada az Szent Király őnekik, hogy mint hamarább ki-futnának az országból, és meg mentenék ennen magokat haláltól; 5) és úgy tének, futván Tseő Országba. 6) Kézla királyné aszszon azt látván, Szent Király-

nak ki-mulása után (ki éle az királyságban negyven hat esztendeig, 7) és mulék ki, mikoron Krisztus születetinek utánna írának ezer harmincz nyoltz esztendőben, Nagy Bódog Aszszonnak ditsóséges napján, és helyheztetvén Úr Istentől meg szerzett mennyei Szentöknek kariban az ő sokságú nagy érdeme szerint) Budának tanásából tevé királyá Pétert, 8) ki ő neki rokonsága vala attyáról, annyáról. Vala kedég Késle királyne aszszon Burgundiai Zsigmond Király attyafiának leánya, kinek Wilhelmus vala neve 9) kit német Tsászár tett Venéztében Dúzsá. 10) Melly Péter Király, miért fellelte gonosz és kegyetlen vala; annak okaért ízéki ez országból, és emelék-fel Aban nevű hertzegöt, 11) Szent István Királynak húga fiát. 12) De mikoron sok hadakozás után ez es gonoszsza lett, 13) meg ölék őtet az Tisza mellett egy faluban, 14) és el-temeték, ki mastan fekszik Sáros-Patakon. 15) Másodszor Péter királyt meg be-hozá Tsászár királyságába, és nagy Királyi ajándékkal meg-ajándékozván, hazájába tére nagy eremmel. 16)

Azon időben az három atyafiak András, Béla és Levente nagy szegénységnek okáért jévének ki Tseö országból, és menének Lengyel országba Miska nevű hertzeghez, ki az időben Lengyel országot birja vala, és nagy jó keddel fogadá őket és tisztességgel. 17) Azon időben történik, hogy (a' Pomeránok) meg nem akarnák adni az adót, de magokban bízván, mondák azt: az mi fejedelmünk és az tietek vivanak meg, ha meg-győztetendik, a' miénk, hát meg attjok; ha az tiétek, tírjétek kárát. Mikoron az Miska hertzeg mind ő fiaival meg-félemtenek vona, és nem tudnának mit tenni. Béla azt halván be-izene mondván: ha kellemetesnek látatik ó fejedelem mind hozjád tartozóval, jöllehet nem mesb legyenek az pogánnál, 18) de maga mind azon-

nal es, én meg vívom ő (véle) a' bajt ez országnak használattyáért, és az fejedelemnek tisztösségéért. Azt halván az Lengyelek nagy jó keddel vevék az jó akaratot, azért napot hagyván, egybe menének az két vitézek nagy erősen, és Béla úgy öklelé, hogy ottan le-esék az feldre, ő kedég tsak meg sem mozdula. Hogy azt látták vona az hertzeg, és az Lengyelek, nagy eremben lének, és Bélát nagy ajándékkal és tisztösséggel fel-magasztaták. Miska hertzeg az pogán fejedelemnek jószágával ennen leányát neki adá Bélának, és országában ereköse tévé. 19)

Béla azért ott lakozván, két magzatot fogada, Geyzát és Lászlót, 20) ez lén jövendőre az nemes Szent László Király, ki méltán hívattatik annyáról Lengyel Lászlónak, nevezvén az ő ősinek nevére. 21) Azt látván az két atyafiai, hogy Bélának olyan nagy tisztössége vona az királyi udvarban, meg-boszoszulák, és bultsút vevén, menének Lodoméri királyhoz; de őket ott be nem fogadják. Annak utánna az Kún királyhoz; ott kimnek aloitván, alig szaladának onnan es el. Onnan fel-kelvén, menének Rátz királyhoz, és ott megnyugovának. Azon időben Péter király mind az kegyetlen urakkal téssen vala nagy nyomorúságot ez szegén országbélieken. Szent Gielér d pispék es azon időben szenvedé martíromságot Pestnek városában, 22) mind ő hozzá tartozó jámbor piskepekkel; kiről tebbet itt nem szikség emléközni. 23) Az szegén magyar urak azért, kik még ugyan valának, titkon gyűlének Tsanád dá, és tanátsot tartván, kidének az úr fiak után, az az Endrének és Belának Leventének követöket, hogy ne hanának el-veszni ez szegén országot; mert ők volnának természet szerént való országus urak, 24) és Az nemes úr fiak reá hajlának az kenyergésre. Mi-

koron Péter király azt hallotta vóna, akara előtök ki-futni ez országból, de elől vevék őtet, és rivid beszéddel, meg fogák, és szemeit ki-tolván, 25) Fejér Váratt hala meg, és vevék Péché temetni; miért az Monostort ó rakatta vala, 26) és a' gonosz fejedelemnek igrén lén halála. 27) Endre herczeg azért az jámbor keresztyén pispekükkel méne Fejér-Vára, és az koronával meg-koronáztaték. azon időben, mikoron írának Krisztus sziletetinek utánna Ezer negyven hét esztendőben, Sz. István király kedég halála után tizen egy esztendőben, és négy hónap után. 28) És nagy jámborul élven, minden eretnokségüket, 29) és háborúságokat ki-szaggata ez országból, és Úr Istennek félelmére, és Krisztus Szent Hitére tanoította vala az szegén népet, és minden szer-tartást meg-ujot-ta ez országban, kit Szent István szerzett vala. Azon időben hala meg az ő atyafia Levente, Úr Istennek akarattya szerént magzat nálkil; mert gonosz vala, mint Péter király: annak okaért meg-ölé őtet Isten, és temeték-el őtet Taksont az alföldön az pogánok között. 30)

- 1) E' soroknak, mellyeket Kézai Simon Lib. II. Cap. II. és Turótzai Kronikása P. II. Cap. XXXIII. színte említik, nem az az értelmük, mintha Sz. István nemzetségéből, az az Árpád ágából senki sem találtatott volna országlásra méltó; hanem az: hogy Szent Istvánnak fiai mind ki haltak, 's azért rájuk nem szállhatott az országlás; a' mint ez az értelem a' következő útba igazító szovakból ki tetszik: „Annak okaért kildé el Budát, hogy az ő szívét (patruelis filium) kinek Wazul vala neve, az Nitriai temletzből ki-hoziná — és őtet királyja emeltetné míg meg halna.“ Hiszem Wazul Geyzának Sz. István édes atya ötsének Mihálynak gyermeke, az az nemzetsége volt. Sz. István életében még nyilvánabban ki fejezi magát „Mikoron azért látná (Sz.

István) hogy Úr Istennek akarattya el-közelget, és naponkéd el-fogyatkozik ereiben, kildé igen hamar egy Buda nevű ispánnyát Egruth fiát, az ő atyának ötse fia után, kinek Vazul vala neve, kit azon időben ő gonoszságáért tartat vala Nitrial Pispeknek fogságában, míg magát megjobboitaná, hogy hozzá hinák, miért hogy egyéb közelben való vére nem lélettetik vala; és neki adná az Királyságot, míg meg halna.“

- 2) A' fejedelmi választás szertartásához tartozott hajdan a' Királynak vértén föl-emelése is. A' névtelen Jegyző 50. fejezetében „Dux Arpad, accepto iuramento primatum, et militum (nemesek) Hungariae, filium suum Zultam Ducem, cum magno honore elevare fecit“; és Constantinus Porphyrogenita de Administr. imp. Cap. 38. „Arpadem, solenni Chazarorum more ac consuetudine, in scuto erectum. Principem fecerunt.“ A' bársonyban született görög tsászár azért mondja „Arpadem solenni Chazarorum more ac consuetudine in scuto erectum Principem fecerunt“ mivel a' tsászári nép, az az a' Kunok mindenkor egész Királyi hatalom alatt éltek. Ezen szokásról tudnunk kell: hogy valamint a' Vért szabadságnak a' jele volt; úgy a' vértén fölemelés meg hódolást jelentett. „Ex armis, mond Spener Jakab operis heraldici Parte generali edit. Secund, p. 80. primarium locum obtinuit semper scutum; — ita dignitas eius nunquam non magni habita: servo scutum gestare nunquam licebat, ne militia decoraretur: atque ita libertatis signum fuit.“ „Clypei — in quibus totius artis heraldicae origo latet (mert azok tzimer gyanánt szolgáltak, 's a' rájuk festett képekből támadtak a' tzímerek) plerumque vinculo quodam coriaceo, vel catena collo alligati sunt, ne scilicet in conflictibus plerisque, cum honoris periculo amitterentur.“ Gatterer Elementa Artis Diplom. Univers. Göttingae 1765. 4. p. 308. Azért kérdezi a' Mantineánál haldokló trajectus hasta, sanguine et spiritu deficiens Epaminondas Valerius Maximusnál Lib. 3. „an Clypeus suus salvus esset?“ „Scutum (in praeliis) reliquisse, precipuum flagitium.“ Tacit. de morib. Germ. Cap. VI. „Dux vero Arpad - dedit Eleu-

dunec patri Zobolsu silvam magnam, quae nunc Ver-
tus vocatur, propter clypeos Theotonicorum inibi
dimissos.“ Anonym. B. R. N. Cap. 50. — Olvasd
Cornides Dánielnek Vindiciae Anonymi B. R. N.
Bud. 1802. in 4. p. 307. hol erről a' szertartásról írt
észrevételeit e'kép rekeszti be „Fuerat, ceterum,
mos ille sustollendi Principes scuto impositos non
Hungaris proprius et peculiaris : sed aliis quoque
nationibus communis. Vid. Cl. Christ. Gottl. Schwar-
tzii de ritu elevandi Principes inaugurandos, et de
quibusdam sacris formulis et elevandi cerimoniais Dis-
sertationem Altorffii 1730. 4.“

- 3) És Sz. István életében „Hogy Kesla királyné asz-
szon hallotta volna királynak akarattját, meg bosz-
szulá, és tanástot tarta Budával, miképpen Va-
zult el-veszthetnék, és az királyságot az királyné
aszszon rokonságának szerezhethetnék Péter király-
nak? igen hamar Budának fiát, kinek Sebus
vala neve, az király követének előtte el-kildé, és
Vazulnak ki-tolatá szemeit azon temletzben, és
fileit ónnal be enteté.“ Hasonló értelemben ír Kéz-
zai Simon Lib. 2. Cap. 2. Muglen Kovachich György-
nél Sammlung. kleiner Schriftsteller. Ofen 1805. 8.
kap. 19. a' Pósoni és a' Budai Kronikon, Turó-
tzi Kronikása P. 2. Cap. 33. — Hartvic Sz. Ist-
ván Legendájában Gisela királynő aszonynak az
ország dolgaiban hatalmas befolyását szinte említi „Ad
consorcium vero regni, precipue causa sobolis pro-
pagande, sororem romane dignitatis augusti, vide-
licet henrici, qui ob mansuetudinem morum, pius
est appellatus, gislama nomine, sibi in matrimo-
nio sociavit, quam unctione crismali perunctam,
gestamine corone, regni sociam esse constituit.“
Vita S. Stephani Hung. Proto-Regis auctore Har-
tvico de Ortenburg Ratisbonensi Episcopo Bud. 1836.
8. p. 65. Ezekre látszatnak mutatni Kézai Simon-
nak eme' szövei is: Regina vero Kysla, consi-
lio iniquorum, Petrum Venetum — Regem fecit
super Hungaros, ut pro libitu posset motus suae
voluntatis perficere, Regnumque Hungariae amis-
sa libertate, Teutonici subderetur.“ Lib. 2. Cap. 2.
és Albericus monachus trium fontium, a' ki XIII.

század közepe felé élt: „Sed illa Gisla Regina, ut dicunt, multas malitias in terra illa Hungariae fecit, et extremum post mortem Sancti Regis, meritis exigentibus, interfecta fuit.“ Leibnit. Access. Historicar. Vol. 2. p. 45. és Magnum Chronicon Belgicum, Pistor. script. Rer. Germ. Tom. 3. p. 102. — Noha pedig Kronikáink egyedül Sz. István nőjét vádolják; Prai, Schier, Palma, Katona, 's a' t. mind az által hasonló nevű hugájára vetnek: mások ellenben mind a' kettőt okozzák. Én azonban, tsak akkor nem tsalatkoznék meg ítéletemben, ha hitelesen ki tapogathatnám, hogy akkor, midőn ez az eset történt, ide haza volt e Sz. István huga, vagy nem? —

- 4) „Andreas Rex filius calvi Ladislai.“ Anonym. B. R. N. Cap. 15.
- 5) A' Vazulon el-követett kegyetlenség kevéssel Sz. Imre Hertzeg halála után 1032-ben történt, midőn Sz. István le betegedett, a' mint Hartvic bizonyítja: „Post non multum temporis, egrotationem incurrit, qua postmodum corpore excessit, longa namque langvoris molestia ingravescente, in pedibus stare nequibat.“ Továbbá, bizonyos, hogy Micsela Lengyel Hertzeg 1034ben halt meg; már pedig Béla Hertzegnek ő adta Richsa, az az Ersébet nevű leányát feleségül a' Pomeráni örökösnőnek nyert győzedelmért. — Prai, Palma, Fessler 's a' t. történet íróink úgy vélekednek, hogy Vazul, Endrének, Belának és Leventének tudtokkal Péter miatt leselkedett volna Sz. István életé után, 's hogy azért esett volna fogságba: amazok is, szinte azért kényszerítették volna idegen földre bújdosni. De nem értevé, hogy a' hazai Kronikák Vazul fogságának okát híven föl-jegyezték „propter iuvenilem lasciviam“, 's hogy amazok még Sz. István tanácsára költöztek külföldre; Hartvic Sz. István életében nyilván írja „Videntes autem quatuor palatinorum nobilissimi diu, graviterque laborantem; nam ipsi adhuc in perfidia cordis errabant; consilium iniquitatis duxerunt, occasumque eius in mortem conati fuerunt tractare“, és hozzá teszi: „Iussu regis homicide illi inventi adducti sunt,

et adversus eos iudicio locutus, digna eos multavit sententia.“ — A' négy Palatinus on azon időkbén zászlós, a'vagy jobbágy urakat értettek a' régiek: Officia Palatina, úgy mond Struvius in Corp. Iuris publ. Germ. edit. 1736. p. 335. triplicia sunt, Summa, Haereditaria, et Aulica. — Illorum quatuor ab antiquo fuerunt; Camerarii videlicet, Senescalci, Buticularii, Comites stabuli.“ — A' Melki Legenda pedig büntetésük nemét is emlékezetben hagyta: „Ut autem reliquis essent in exemplum, et discerent, dominos summo honore venerari, visu privavit, manus noxias abscidit, et qui iniustitia sua, insidias iusto sanguini paraverant, iudicio iustitiae, in malum vite sue devenerunt“; az az, meg öletettek. Ezeknél fogva tehát Hertzegeink az öszveesküvésben részesek nem lehettek.

- 6) Bújdosásukról IV. Bél'a király is emlékezik 1245. esztendőben Lónyai László számára költ adomány levelében: „Bela — ad universitatis vestrae notitiam — volumus pervenire: quod Ladislaus, filius Lónya — possessiones Gurg. filii Chak — in partibus transilvanis, sibi reddi et restitui per nostram postulavit Maiestatem; quas etiam possessiones per litteras primi Bela e Regis, qui dum in partibus Poloniae propter Petrum, qui nomen Regis sibi potenter Hungariae adscripserat, pro tempore mansisset, idemque Gurg ipsum Regem Belam, tam in dictis partibus Poloniae: quam aliis ubique fideli secutus est famulatu, et post suam in regni sui reversionem, eidem praedictas possessiones suas, et alias restituisset, ceterisque, propter sua obsequia, dilectione sincera praetulisset, patrimonialiter sibi devolvendas clare demonstravit.“ — Fejér Cod. Diplom. Tom. IV. Vol. I. p. 392—3. És így Katona Istvánnal többé nem kételkedhetünk ezen történet igazságán. „Hist. Crit. Reg. Hung. Tom. I. p. 402—410.
- 7) Hartvic szerint negyven ötig, az az 993. esztendő óta, mikor attyának akarattából fejedelemnek választatott. „Quievit — corpus beatum (Sz. Istváne) eodem in loco (Fejér Váratt) — XLV. annis — quot annos Sanctus — terreni coronam imperii — gestare merebatur.“ p. 87.

- 8) És Sz. István életében: „Halálra nehezödék, és behivatá az egyházi fejedelmöket, és kik akkoron jelen valának, paraszt urakat, és nagy édes atyai beszéddel, utolsó testamentom szerént, kéré és inté őket, hogy ollyat tennének királyá, ki elég volna arra.“ 'Sők Hartvic szerént Pétert választották örökösének, a' mi a' királynő akaratjával, Endrénék, Bélának és Leventének távol létükben megtörténhetett „Tactus febris (Sz. István) cum sibi diem transitus imminere non ambigeret, accersitis episcopis, et primis palatii — primum cum eis tractavit de substituendo pro se rege, Petro videlicet sororis sue filio, quem in Venetia genitum, ad se vocatum, iam dudum exercitui suo praefecerat du-„cem.“ p. 84. Figyelemre méltó, hogy atyáink már akkor leány ágra is ruházták az örökösödést; mind az által, mivel Tar Lászlónak fiai életben voltak, Péter, törvénytelen választásáért, sohasem esmérteftett el-fejedelemnek. II. Endre Király 1235-ben költ levelében. I. Endrét nyilván második Királynak nevezi, mondván: „Tenor privilegii primi Andree, et secundi Regis Hungariae, est talis.“ Fejér Cod. Diplom. Tom. III. Vol. I. p. 423. 's a' Nagy Vára di Kronikonban Péter és Aba országlásuknak ideje inter regnum-nak, az az Királyság szünetének neveztetik: „Mortuo autem S. Stephano Rege, regnum vacavit vero regimine annis undecim, mensibus quatuor et medio; infra quod tempus praefuit regno Petrus Theutonicus, frater Kesla reginae consortis S. Regis Stephani, de sorore S. Stephani genitus — Aba vero sororius S. Regis.“ — Batthyányi L. L. Eccles. Tom. III. p. 220. és 345.
- 9) Gisélának hasonló nevű anyja, III. Conrád Burgundi Királynak leánya volt. Schier Reginae Hung. p. 48. és Annal. Eccles. Germ. Tom. IV. Lib. IX. Vien. Austr. 1758. fol. p. 608., és zsémbes I. Bajor Henrikkel kelt egybe, a' ki itten Vilhelm név alatt lappang; mert a' régi németeknél Hezel, Vezil, Vezel és talám Vilhelm Henriket jelentett.
- 10) A' szerző egybe zagyvalja Sz. István nőjének származását Péter királlyal, kinek az atya Orscolo Otto Velentzei Dózse volt. Lásd, Bonfin Antalnál

Dec. II. Lib. 4. I. Geysa király historiáját, hol Péter anyját, Geysa fő-vezér leányát amannak gyermekévé teszi: „Filiam, aiunt, Othoni Venetorum Duci desponsasse — Acceperat enim, hunc Petri Vrseoli fuisse filium“ és Dandulin Chron. Venet. Lib. IX. Cap. 2. apud Muratorium. Script. Rer. Ital. Tom. XII. p. 235. „Otto Vrsiolo, defuncto patre, praeesset coepit anno D. N. I. C. MIX. erat quippe annorum fere XVIII. dux; quo tempore filiam Geisae regis Hungarorum, et sororem S. Stephani successoris duxit uxorem.“ — Hartvic ötöt szinte Velentzeinek nevezi, Sz Istvánról írván: „Tactus febris, cum sibi diem transitus imminere non ambigeret, accersitis episcopis, et primis palatii — primum cum eis tractavit de substituendo pro se rege, Petro videlicet sororis sue filio, quem in Venetia genitum, ad se vocatum, iam dudum exercitui suo prefecerat ducem.“ p. 84. — Ezek szerint Burgundi Guilielm, vagy Vilhelm ki 1026ban halt meg, nem lehetett Péter atya, valamint Katona István Hist. Crit. Reg. H. Tom. I. p. 476—91. vitatja, mert Orscolo Otto, ki azon esztendőn, az az 1026ban fosztatott meg fényes hivatalától, 's egy görög monostorba vonta magát, 1032kig élt.

- 11) Vagyon nálunk hasonló nevű Ágis, kinek magyar eredete kitezik Kézai Simon Kronikonából; nem veszi pedig eredetét ezen Aba királytól: mert Béla királynak névtelen Jegyzője ként, a' X. és XXXII. fejezetben, Aba király Edu, és Edumér Kún vezérektől származott.
- 12) Olvasd: férjét; mert Aba nem fia, hanem férje volt Saroltának.
- 13) Alba (így) comes palatii, deiecto Petro, regalem coronam, et aulam regiam sibi usurpavit, quo regnante, ut ait Propheta, sanguis sanguinem tetigit, et peccatum peccato adiunctum est; nam sanctis quadragesime diebus honestissimos quosque sui consilii viros, fustibus et palis, velut iumenta, seu bruta animalia, ausus est interficere.“ S. Gerardi Episcopi Chanadien. Scripta et Acta, opera et studio Ignatii Comitis de Batthyány Episcopi Transylvaniae edita Albo-Carolinae 1790. 4. p. 343.“

- 14) „Prope villam Alba (Aban) nomine, penes Tisciam. Kovachich Script. Rer. Hung. min. Tom. I. p. 3. Vessd egybe Kézai Simont is Lib. 2. Cap. 2.
- 15) A' Posonyi kéziratban levő Kronikon: „Circa Tyssam ab Hungaris, quibus nocuerat, crudeliter iugulabatur, et sepultus est in suo proprio monasterio Sár“ melyet 1042. Sz. Benedek szerzeteseinek alapított. Olvasd az Egri Érseki megye Schematismusát, hol ezek találtnak: „Tabularium Archi Coenobii (Montis Pannoniae) testatur, eam (Abbatiam de Sár) fundatam esse 1042. per Samuellem Aba pro Benedictinis.“ Fekszik pedig Sár Heves Vármegyében a' Gyöngyösi Járásban, mintegy kis órányira Gyöngyöshöz; ottan talált sírboltjárúl lásd az 1830. eszt. Tudományos Gyűjteménynek V. kötetét a' 3. lapon.
- 16) „Sequenti vero anno (1045) reversus est Caesar „(Henricus III.) in Hungariam, cui Petrus rex, in „ipsa sancta paschali solennitate, Regnum Hungariae, cum deaurata lancea tradidit, coram Hungaris, simul et Teutonicis multis.“ Turótzai P. II. Cap. 38. Ezzel a' Tsászár hatalma alá vetette magát; amiért a' Nemzet előtt gyűlölségbe esett, és megútáltatott — Henric Pétertől nyert kopját Rómába küldötte. Alold. ad an. 1044. Siebert Gemblacen. ad an. 1043.
- 17) Mint rokonyokat; mert az öreg Miska idősb Bolisláv fiával vétette-el Juditot, Sz. István király Testvérét, és Geyza Vezérleányát. Martin Cromer de origine et Reb. gestis Polonorum. Lib. 3., és Dlugoss in Hist. Polon. Lib. 2.
- 18) Lám! Béla a' pomeráni küzdő bajtársát nyilván pogánynak nevezi; ő tehát már akkor keresztény volt, 's talám mint az is született. Ezt nem kell vala elhalgatnom; mert Prai, Katona's a' t. Pétert csak azért kedveltetik meg annyira Sz. István királlyal, mivel keresztény volt.
- 19) Hasonló értelemben ír Kézai Simon Lib. 2. Cap. 2. — Cromer Márton, Lib. 3. Dlugoss János Lib. XII. — Cornides Dániel, Genealogia Regum Hungariae tízmű könyvében Cap. 8. p. 204—6. 's Prai

Hiát. Reg. Hung. Tom. I. p. 31. úgy vélekednek, hogy Béla hertzegünk ezen vitéségéről nevezetett volna el Leventának (Bela pugil) következőleg, hogy Tar Lászlónak Leventa nevű fia nem is volt volna. — Valahányszor Aloldus Endréről beszél, meg említi Leventa testvérét is, Bélát pedig soha sem nevezi, Albericus monachus trium fontium ellenben, ha Béláról szól, őtet mindég pugil-nak, az az Leventának hívja. — A' Posonyi Kronikonban Bélát szinte Leventa név alatt találom „Tunc Nobiles Hungari in Cenad convenerunt, consilioque habito totius Hungariae, nuncios miserunt in Rusciam ad Andream et Leventa filios Calvi Ladislai, qui ex consilio S. Stephani Regis exierant Hungaria.“ — De abból, hogy Leventa pugilt teszen, még koránt sem következik, hogy Tar Lászlónak illy nevű fia nem volt.

- 20) „Bélának Richszával az az Ersébettel“ egybe kelését 1033-dik esztendőnél későbbre nem vehetni; mert, a' mint már oda föl is említettem, Micsláv 1034-ben halt meg; ha tehát Richsza házaságának második esztendejében Geyza után szaporodott meg Sz. Lászlóval, születése mintegy 1035-ben történhetett. — Fessler, drey grosse Könige der Hungarn homlok írású könyvében beszéli: hogy míg Bélánk Lengyel országban élt, Lambert Krakkói jámbor püspökkel társalkodott; 's hogy Geyza és László fiait azon Villermus Sz. Benedek szerzetese által neveltette, kit I. Kasimír Lengyel király a' Clunicum-i monostorból magával kihozott, midőn őtet IX. Benedek pápa szerzetesi fogadásátúl fölmentette, 's a' kit az után Béla Szeg-szárdi Apát úrrá tett. — Ezen meg nem vetendő hagyománynak nyomára akadhatni Turótzsi Kronikonában P. II. Cap. 52. Abbas — eiusdem loci (Szegszárd) nomine Villermus Latinus, az az olasz — Innen lehet meg fejteni, mi okra nézve rakatta Somogyságban Sz. László 1091ben a' Sz. Egyedi Apátságot Frantzia Benedictinusok' számukra? Lásd. Prai Dissert. de S. Ladisla o Rege Poson. 1774. in 4. p. 47.
- 21) Vesd egybe Kézai Simont. Lib. 2. Cap. 2.

- 22) Az az, Budán, melynek eredeti neve szinte Pest. Olvasd Buda és Pest Sz. Kir. Városoknak volt régi állapotokról írt könyvemet. Pest. 1833. 8. R. — Szenvedett pedig halált azon hegy alatt, mely nevéről Sz. Gellérd hegyének neveztetik: „Sz. Gelyért hegye, mely hegy azért mondatik Szent Gelyért hegyének; mert régen az hegynek alatta öleltött volt meg Szent Gelyért az kegyetlen kemény pogán Magyaroktól.“ Sz. Margit életében. Prai-nál p. 329.
- 23) Mind ezeket meg írva találhatod illy tizmű könyvben: „Sancti Gerardi Episcopi Chanadiensis scripta et Acta, Albo Carolinae 1790. in 4.“
- 24) Régi időkben a' fejedelem közönségesen Öreg Úrnak senior neveztetett (Batthyányi L. L. Eccl. Tom. I. p. 344. Nota c) és p. 394. Nota f) — Sz. Albert Püspök életében olvastatik: „quod miserit ad Ungarorum seniores magnum.“ (Geysam) Annal. Eccl. Germ. Tom. IV. p. 546 —) A' Korona örökös Országos Úr, vagy tsupán tsak Úr. — „Cinnamus Hist. Lib. V. —: „Stephanum Ge y z a e (secundi) filium abdicantes (Hungari) imperio, alteri fratrum (Geyzae II.) Vladislao illud tradiderunt. Stephano vero, seniores dico, Wrumi dignitatem concesserunt, quo nomine ita apud Hungaros regni successor indicatur.“ — Az Urumi nem egyéb az Urammagyar szónál. — A' többi királyi magzatot pedig Urfinak, vagy Királyfinak nevezték, a' mire mutatnak a' Királyfia, és Királyfia - Kartsa helységeknek neveik. — A' Német földönn Junker, avagy Jung — Hertzog el-nevezés volt szokásban. Olvasd. Struvii Corpus Iuris Publici Imperii Romano Germanici. edit. tertia. p. 1175.
- 25) „Occisus fuit prope Albam in villa Zamor anno Domini 1045.“ Kovachich Script. Rer. Hung. min. Tom. I. p. 3. Turótz P. II. Cap. 41.
- 26) A' Pétsi öreg Templom sokkal régiebb Péter koránál; hogy tehát a' szerzőt meg értsük, Du Cange Glossáriumából tudnunk kell, mit jelentsen itt a' Monasterium, mely nem egyéb sírboltnál, 's rá épített kápolnánál „Monasteria appellari capellas, seu sacella circa Basilicam aedi-

- ficata, in quibus defunctorum corpora sepeliebantur, quum ea intra Basilicas sepelire non liceret.“ — Ilyen kápolnába temették -el Sz. István királyt is Fejér Váratt, a' mint e' magyar Legendájából kitetszik: „Mikoron azért ott azon helyen negyven öt esztendeig nyugodott volna (Sz. István teste) canonizálás nalkil, Úr Istennek akarattából, ki meg akará mutatni az ő hiveinek (Sz. Istvánnak, Imrénnek, és Gellérd Püspöknek) érdemes voltokat, úr pápának, ki azon időben vala (VII. Gergő Pápa) méltónak láttaték magyar országbeli Nemes Szentöket fel emelni helyekről, és tisztöletesb helyre helyötni, és meg canonizálni. Azon időben kedég bírja vala az angyali szent Koronát Ditsőséges Szent László király, ki mikoron úr pápa levelet és atyai szent áldomását érdemlette vóna venni; egyben hívá mind egyházi fejedelmeket, mind országbeli urakat, és harmadnapj bejtnék és ajotatos imatságnak utánna, Asszonyunk Szíz Mária egyházába gyűlvén. Szent Misét szolgálának halottaknak, aloítván sokaktúl, mintha egyéb bines embernek teste szerént, az Szent Királynak es teste porrá lett volna — mikoron az koporsóról az márván követ fel-emelték volna — láták — (hogy) az Szent Tagok szép verhenyős vízben nyugoznak, mintha szép illatú balsamomban förödnének. És nagy szép tiszta fátyolban és gyoltsban kiszedék az szent kéntsöt, és az nagyobbik Szent egyházban vivék, hol mostan tisztöltetik Úr Istenben.“ — A' Pétsi Szentegyházról olvasd meg néhai Nagytiszteletű Koller Jó'sefnek „Prolegomena in Historiam Episcopatus Quinque-Ecclesiarum. Posonii 1804.“ in 4.
- 27) Vazult Péter miatt fosztották meg szeme fényétül, mintha törvénytelen úton kereste volna az országot; mert hajdan ez volt az olyanoknak büntetésük. De be-következett az idő, 's rajta sem múlt el a' büntetés.
- 28) És a' N. Váradi Kronikonban „mortuo autem S. Stephano Rege, regnum vocavit vero regimine annis undecim, mensibus quatuor, et medio.“ — Sz. Gellérd életében szinte 1047. esztendő olvastatik; azért nem látom okát, miért kellene azon idő-

vetéstül el-állanunk : csak tizen egy esztendőből kilentzet vegyünk, mivel a' IX. romai számból eredett a' ki-írott hibás tizen egy esztendő. Ha Sz. István halálának idejéhez, melly Augustus 15kén 1038-ban történt, kilentz esztendőt, négy és fél hónapot vetünk, ki-jön az 1047. esztendő. —

- 29) Sz. László Postillájában e' szovat a' Szerző heretneknek írja, melly idegen eredetére mutat.
- 30) „Circa villam Toxun, ultra Danubium est sepultus, ubi iacere dicitur Toxun avus eius, more paganismo.“ Turótzsi P. II. Cap. 42. Sz. István magyar Legendájában „Taksonrúl“ olvastatik, „vala azon időnek utánna (mi után atyáink görög országot föl-dúlták) egy hatalmas kapitán fejedelem, kinek Taxon vala neve, és mind egész alföldet, rátz országot, mind gereg országig hódoltattya vala, és lakása vala Taxon érvényes az alföldön.“ Pest vármegyében Harasztihoz igen közel a' Dunamentében.

III. §.

Endre király Bélát Sz. László atyát Lengyel országból bizonyos ok alatt haza hívja.

Annak utánna Endre Király kilde-el Lengyel országban, Béla attyafia után, ki mikoron mind hozzá tartozóival Magyarra jött vona attyafiához, Endre Király nagy eremmel vevé és fogadá őtet, mint szerelmes attyafiát, 1) és tanátsot tartván egymással, oszták az országot három részre, két részét vevé király, harmad részét Béla hertzeg. 2) Melly rész osztás az időtől fogva koronkéd háborúságnak gyótokozása lón ez országban. Mikoron azért ez két atyafi nagy szeretettel élnének és békességgel, mert mind ketten jámborok és jó keresztyének valának;

király azért mindenek előtte rakattata egy monostort az Balaton partyán, kit nevezze Thychannak 3) Szent Anianus martírnak tisztességére. Annak utánna vén felet magának Orosz hertzeg leányát, 4) kitől lén két fia Salamon és David az régi Szent Királyoknak emléközetökre nevezvén. Béla hertzegnek kedég valának három fiai, kettei lett vala Lengyel országban Geyza, és László, kiket ő régi ősinek nevökre; 5) harmad fia lén ezen országban, kit nevezze Lompertnak ki mastan az al-feldön Titelben fekszik. 6)

Mikoron idő halosztott vóna, és Endre királynak vénsége es el-közelgetött vóna, alattomba az ő atyafiának Béla hertzegnek híré nélkül gondot viselvén ez országról, és az ő magzatiról. Salamon mikor vóna öt esztendőös gyermek, koronáztatá meg, és vén felet ő neki Sófia aszszont német országból, Henricus Tsászárnak leányát, 7) és az Királyi ményegzöt szolgáltatak nagy tiszteességgel az Morva vize mellett. 8) Azt halván Béla hertzeg, hogy ötet ki-akarná rekeszteni az ő atyafia az királyságból, nagyon meg haragvék rajta. Azonközben es nagy sok árultatók támadának ez két atyafiai között, hogy egyikét másikkal elveszthetnék. András király gondollya vala, hogy az ő fia Salamon, míg Béla élne, az királyságban békességes nem lenne; azért es álnokságot gondol vala felöle, miképpen el-veszthetné. 9) De miért Béla eszös vala, Istennek segedelmével megtalmazá magát, és méne-be ipához Lengyel országban, 10) és nagy jó keddel fogattaték, és mindenben segítség lén ő neki, és nagy haddal be-jeve esmég Magyar országba. Endre es Salamon fiával fel-készüle; Tsászár erei velök lévén szállának egybe az Tisza Duna közbe, és Úr Isten adá az győzedelmet Béla Királynak, és mind az vitézők

folyamának Bélához, Endre királyt el-hagyván. Azt látván király, futásra vevé dolgát Német ország felé; de nem lehete, mert megfogák őtet az Bakon közepött, és ugyan ott ki-mulék ez világból, 11) és temeték-el Tihánban, kit annak előtte ő rakattatott vala.

Mikoron látta vóna Béla, hogy minden felől békessége vóna, méne Fejér-Várra mind az jámbor pispokokkal, és meg koronáztaték az szent koronával. 12) Béla király azért nagyon meg építé az országot, és hogy senki mást meg ne tsalhatna áru vételben, és adásban, kezde újonnan pénzt veretni, apró pénzt, garast, és ducatot, ki az időben negyven pénzt ért vala: 13) és magy sok dolgokat szerze ez országban, méltókat erek emléközetre. 14) Kinek időjében meg másodszor térének ez országbeli Magyarok keresztyénségre Úr Istennek, és az jámbor Királynak segedelme miatt. 15) És három esztendő után meglegedvén Úr Isten az ő szolgájának életén, 16) esék halálus ágyba, és viteté magát Kanisára, 17) és ott ki-mulék ez világból, és viteték az Szeg-Zárdi monostorba, kit még élteben rakattatott vala, 18) de miért hogy ennen maga es zár homlokú vala, az ő akarattya szerint nevezteték Szeg-Zárdnak. 19)

---

1) Az atyafi itten genericum nomen est frater, der Bruder; ezen értelemben találom Molnár Albert Lexiconában; Páriz-Pápai ellenben a' frater szovat két testvér atyafiúra magyarázza, holott már két atyafi annyit tesz, mint fratres germani. —

2) A' Ducatus (Vezérség) már ez előtt az első szülöttek és többi királyfiak számukra állittatott föl, minthogy a' bevett örökösödésnek rende szerint nálunk nem a' királyfiak, hanem a' fejedelmeknek ötseik következtek az országlásban, a' mint alább meg-fogom mutatni. Azért a' Vezérséget Ius Pri-

mogeniturae - nak nevezi V. István király 1271-ki levelében „Ad universorum notitiam harum serie volumus pervenire: quod cum nos olim necessitate compulsi, contra Dominum regem karissimum patrem nostrum Jus Ducatus a Primogenitoribus (így) nostris, Regum Primogenitis institutum, requirere voluissemus iusticia mediante.“ Az 1828-dik eszt. Tudomány. Gyűjt. II. K. a' 90—94. lapon. Lásd Kún László levelét is F. T. Fejér György Úrnál Cod. Diplom. Tom. V. Vol. 2. p. 95.

- 3) Endrénék 1055-ben költ alapító levelét olvashatni Cod. Diplom. Tom. I. p. 388—94. a' Tihany névnek eredetét pedig az 1828. esztend. Tudomány Gyűjt. III. K. az 50 lapon.
- 4) „Erat filia ducis Rutenorum.“ Anonymus B. R. N. Cap. 15. — és Turótz P. II. Cap. 42. nevére nézve „Anastasia Iaroslavi Novigrodiensis Russiae Principis, et Ingardis, Olai Skotkonung Svecorum Regis filiae, proneptis vero Geysae Ducis Hungariae filia.“ Cornides Daniel Genealogia Regum Hungariae. p. 156. — és Schier Xystus Reginae Hungariae, tzi mü könyvében p. 59. „Andreas adhuc exul Ruthenam sumpsit coniugem → Ea, quamvis edita in lucem Adlecta filia, quae postmodum Vratis-lao Bohemiae Duci nupsit, foecunditatem suam probasset, mascula tamen prole diu caruit, donec an. 1053. Salomonem pepererit.“
- 5) Béla hertzeg Geyza fiát Geyza vezér ősenek: Sz. Lászlót pedig Tar, vagy Kopasz László attyának nevükre kereszteltette. Hogy ős annyi, mint avus, azt már T. T. Luczenbacher János úr említette a' Tudománytár I. kötetének 224. lapán. A' mire Sz István magyar Legendájából én is adhatok példát, melly históriai tekintetben is figyelemre méltó: „Harmad jeles hada lén Szent István királynak az Bolgárok és Oláhok, ellen Havas - Elföldében — kiknek fejedelmök Keán vala — mikoron meg gyézte volna őket, — az országot adá tisztül egy régi ősinek, kinek Zoltán vala neve — Az Zoltán fejedelem kedég Havas-Elföldében nagy erekes lén és hatalmas, kitől származnak az Zoltánok, és az országtól elszakadván, nagy sok nyomorúsággal fizették meg az jó tételt.“

- 6) „Ad ostia Tibisci in Danubium se exonerantis est Titulium Praepositura, olim redditibus quatuor milium ducatorum dives.“ Nicol. Olahus Hungaria sua p. 53. — „Locus Titel, vel Titul — Praeposituram habebat saecularem S. Sapientiae, cum Collegio Canonicorum. Ignoro huius Institutorem, et institutionis exordia.“ Mond Szvorényi Mihály Historiae Eccl. Reg. Vng. Amoenit. Fasc. V. p. 254. Lambert, a' Boldvai Misemondó könyvben talált jegyzetek szerint Sz. László bátyjával egy esztendőben halt meg: „Ladislau Rex obiit, et frater eius Lampertus dux. quibus Colomanus, et frater eius Almus succedunt in regnum“ — Ok-levekből bizonyos, hogy fejedelmünk XI. és XII. századokban azon monostorokba temetkeztek, melyeket rakattak; ha tehát Lambert is ezt a' szokást követte, ő volt a' Titeli társas káptalannak szerzője. A' Biga Salutis című könyv pedig Sz. István királyról szólóban Serm. 76. és 77. nyilván írja, hogy Álmos Fő-vezér nem Erdélyben esett volna el, valamint Turótzai P. II. Cap. 3. és Bonfin Decad. I. Lib. 9. említik; hanem Titelnél: „Almus copiosa multitudine armorum secunda vice egressus in Pannoniam, et prope Tituliam occisus est“, — és Almus, qui genuit Arpad, et iste secundo egrediens cum multis capitaneis Hunnorum, prope Tytel est occisus.“ — Turótzai meg P. II. Cap. 42. Béla leányairól is szól, de meg nem nevezi őket; közülök egyik 'Sófi Udalrik karintiai markhionak, és Hartvic Sz. István Legendariususa testvérének nője: kit Historikusaink el-vétve Jojade név alatt is említenek. Lásd: „Vita S. Stephani auctore Hartvico de Ortenburg, Episc. Ratisbonensi. Bud. 1836. in 8. in Praefat. Másik Lepa, ezt Zvonimir horvát Bán, utóbb király vette el. Cod. Diplom. Tom. II. p. 444—5. harmadik Schier Xystusnál Reginae Hungariae, című könyvében Eufemia Otto Morvai Markhionak nője. —
- 7) III. Henrik tsászárnak leánya volt, kit VII. Gergő pápa Juditnak nevez. Illyen két, három, sőt több-féle el-nevezésen fön nem akad, a' ki tudja,

hogy régi időkben a' királyi leány gyermekek, midőn férhez mentenek, be-vett szokás szerént, új kereszt neveket vettek föl. Láss erre példákat Ianus Pannonius-nál Epigram. Lib. I. Epigr. VI. hol Hunyadi Mátyás királynak első feleségéről így énekel: „Mutasti patriam, mutare vocabula debes. Sis Catharina, volo, quae Cünegundis eras“, és Gerbert Mártonnál De Rudolpho Svevico Comite de Rhinfelden, tizmű munkájában pag. 145. a' hol többi között írja „Cum regum et principum uxores nomina sua, peregrina praecipue, aut mutarint, aut alia sibi imponi permiserint“ — és az ott idézett könyvekben.

- 8) „Salomon Ungarorum Rex Andreae Regis filius Henrici (IV.) Imp. sororem accepit uxorem.“ Sigebertus Gemblac. p. 838. — Lásd Reginae Ungariae Primae Stirpis, Authore R. P. Xysto Schier Eremita Augustiano. Vien. 1776. in 4. p. 68 — 79.
- 9) Ezekből következtetem, hogy atyáink Álmos a) fiával Árpáddal midőn a' fejedelemséget neki bizonyos szerződés mellett örökben adták, az örökösödésnek rende aránt is megegyeztek; valamint a' bársonyban született Constantinus görög Tsá-

---

a) Álmos Salem per'sák szójárás után, békét jelent; Constantinus Porphyrogenita ötöt helyesen nevezi Salm-utzem-nek; mert az ember álom közbe békében vagyor: azért eldödeink a' keleti szokás után a' békét is álomnak nevezték. — Ezen az okon épül a' névtelen Jegyzőnek etymológiája is, Cap. III. „Est nominatus Almus, quia matri ejus praegnanti per somnium apparuit divina visio in forma asturis (Turul, mint-hogy ezen nemzetségből, de genere Turul, származott) quae quasi veniens eam gravidavit. — Quia ergo somnium in lingua hungarica dicitur Almu, et illius ortus per somnium fuit prognosticatus, ideo ipse vocatus est Almus.“ — Azért Ungarns Banderien. tizmű könyvben, I..Th. S. 53. tsúfos ez a' kifejezés „Nach der Aussage unseres Ungenannten, soll dieser Fürst Almus (richtiger geschrieben Álmos, das ist, der Schläfrige) geheissen haben.“

szár de administr. imp. Cap. 38. bizonyítja Ante hunc Arpadem Turci principem alium nullum habuerunt; ex cujus etiam posteris ad hunc usque diem (949dik esztendőben, a' melly tájban írt) princeps constituitur.“ — A' névtelen Jegyző az V. és VI. fejezetekben szinte örökösödésről szól: de a' rendét föl nem jegyezte, hogy a' megholt fejedelemre mindenkor a' testvér ötse következett; 's hogy a' király fiakra csak akkor terjedhetett ki ez a' jog, ha attyuknak testvérei életben nem voltak. Ezen oknál fogva, a' király fiak tartásukra állíttatott föl a' Vezérség (Ducatus) mellyet, a' mint már oda föl is említettem, Ius Primogeniturae - nak neveztek, mert ezt közönségesen az első szülött Királyfi birta: a' többiek hol Erdélységben, hol pedig Dalmát, Horvát, Tót, 's a' t. országokon uralkodtak. Láss erre példákat. in Cod. Diplom. Tom. II. p. 82. 88. 296. 311. 313. 315. 318. 375. 386. Tom. III. Vol. I. p. 404. Vol. II. p. 90. 99. 354. 455. Tom. IV: Vol. I. p. 36. 83. 161. 202. Vol. II. p. 434. Vol. III. p. 101. 114. 260. 331. 391. 474. 529. Tom. V. Vol. II. p. 207. 388. 471. 's a' t. Ha pedig három királyfínál több volt, a' negyedikét az Egri Püspök tartozott nevelni és eltartani „Hoc non praetermittimus, mond IV. Béla 1261ki Oklevelében Cod. Dipl. Tom. IV. Vol. III. p. 42. quod si aliquo tempore reges Vngariae, nostri successores, quatuor filios habuerint, episcopus Agriensis, qui pro tempore fuerit, quantum custodiet, prout hoc a Sanctis Regibus exstitit ordinatum et statutum.“ — Nem minden ok nélkül írta tehát Eusebius Verinus (Benzúr Jósef) De haereditario Jure successionis Sereniss. Domus Austriacae Vien. 1771. 8. nevű könyvében „Paucis Regibus ea fortuna obtigit, ut fratribus exclusis, filios, ad sceptrum hungaricum promovere potuissent. Semper fere Hungari (durante virili stirpe Arpadina) ad fratres defuncti Regis, quam ad filios, summam rerum deferre malebant.“ —

Ezt, a' régi Írókon kívül a' történet is bizonyítja. Az Írók közül Cinna mus Lib. 5. „Cum mortuo Geyza (II.) alterum fratrem (Ladislaum; ennek Geyza Király fejedelemség helyett „dedit ducales expensas.“ Turótzsi P. II. Cap. 66.) ad

regnum iuris ratio evocaret; lex enim est apud Hungaros, ut semper ad fratres superstites diadema transmittatur, in patriam eos (Lászlót és Istvánt) reducere pro viribus nitebatur Imperator (Manuel Comnenus) Quippe Geyza, posthabita patria consuetudine, regnum filio suo traderat. Qua propter Hungari cum ejus modi legem colerent, et Imperatoris vererentur adventum, Stephanum (III.) Geyzae filium abdicantes imperio, alteri fratrum Uladislao (II.) illud traderunt.“ — Hasonló képen ír Nicetas edit. Vien. p. 66. — Annalista Saxo 1108, dik esztendőre: „Anno Dominicae Incarnationis M. C. VII. Rex Henricus — orta similitate inter Colomanum regem Pannoniae germanumque eius, vocabulo Almus, eo, quod uterque sibi potius regiam competere dignitatem jure gentis illius contenderet, Ungariam cum exercitu petiit.“ Eckard. Corp. Hist. med. aevi Lips 1723. — A' bársonyban született Constantinus görög Császár de administr. imp. Cap. 37. említi, hogy a' Pétsek (Patzinaciták, Besenyők) kik szinte Szitya nemzet voltak, éppen hasonló szokást követtek.

A' hazai Írók közül Temesvári Pelbart János „Pomerium aestivum.“ című munkájában Sermone 49no Sz. László Királyt, rágalmozói ellen, szinte ezen oknál fogva védi „Quod autem regnum hungariae legitime concernebat beatum regem Ladislaum potius, quam Salóne regem, patet per Hungarorum Cronicam, ubi habetur, quod in secundo ingressu Hungarorum in Pannoniam, primus princeps fuit Arpad, secundus Zothan, tertius Thoxon, qui genuit tres filios, scilicet Geyzam, Mihaëlem, et Calvum Ladislaum. Geyza genuit Sanctum regem Stephanum, Mihaël Vazulem, qui obiit per effossionem oculorum per reginam Geslam consortem regis Sancti Stephani. Ladislaus vero genuit tres filios, seu Andream, Belam et Leventhe, qui propter metum dicte regine profugerunt in Paloniam, ubi Bela in singulari certamine, pro rege Polonie devicit quendam Alemanum statura magnum; ideo rex

„Polonie filiam suam tradidit ipsi Bele in coniugium, ex qua genuit in Polonia duos filios, seu Geysam et Ladislaum, et in Hungaria unum, seu Lumpertum. Cunque Hungari gravarentur per regem Petrum alemannum, coacti introduxerunt heredes legitimos regni, scilicet Andream, Belam, et Leventhe tali inter se dispositione prehabita: ut unus, quousque viveret, regnaret, post cuius mortem, etiam si successorem haberet, alius regnare deberet; deinde tertius, et sic inter trium fratrum generationes circuiret regimen. (Mert a' Magyaroknál a' jószágok egyenlően osztattak föl a' gyermekek között; azért náluk, mint a' Keltáknál az elsőszülötti örökösödés, gyűlöletes volt. Lásd T. T. Nagy Gábor Úr Értekezését az 1836dik eszt. Tudományos Gyűjtemény VI. kötetében az 83dik lapon.) Primo igitur Andreas albus, quia maior erat natu, regnavit; qui genuit Salomonem, quem contra iuramentum suum et initum foedus, adhuc in cunis coronavit, Bela metu mortis consentiente (Olvasd Turótzit P. II. Cap. 44.) Leventhe vero in infidelitate (pogány hitben) obiit, et sic regnum legitime ad Geysam et Sanctum Ladislaum erat devolutum. Verum tamen, annis multis fidelissime servierunt Salomoni, scilicet ipse volens eos iniuste occidere (tudván hogy őket illeti az országlás) fugerunt in Poloniam et inde copioso exercitu congregato, expulerunt Salomonem, et sub eo Geysa, frater beati Ladislai tribus annis regnavit, ipse autem (Sz. László) XIX. annis, tandem Colomannus filius Geysae XVIII. annis.“

Szépen meg egyez Pelbartal Turótzii Kronikása-is P. II. Cap. 44. kinek íszavait nem restem idézni, minthogy Katona Istvánnak Hist. Crit. Reg. Hung. IV Tom. p. 397. eme ellenvetésére „quod foedus illud de mutua fratrum successione nusquam alibi legatur“ tartoznak „Quia vero carnalis amor et consanguinitatis affectio solet impedire veritatem; vicit amor filialis, úgy mond, in Andrea rege iustitiam, „et rupto foedere sue promissionis“, quod in regibus esse non deberet, filium suum Salo-

in o n e m, infantulum adhuc quinque annorum, super totam Hungariam anno imperii sui duodecimo (az az 1059ben) confectus senio, in regem fecit inungi et coronari. — Rex autem cognoscens, quod filius suus, absque voluntate Ducis (Belae) post obitum suum regnare non posset; vocavit ad consilium duos fideles suos, cum quibus consilium iniit, dicens: „volo attentare ducem, et in duobus interrogare, si vult habere coronam, vel ducatum“? fecitque rex ei (in Várkun) coronam iacere ante se, super rubeum stramentum: et gladium iuxta, qui Ducatum designat. Si Ducatum dux cum bona pace habere voluerit, habeat: si vero coronam, statim vos duo principes surgite, et eodem gladio, ducem Belam decollate. Et illi promiserunt se facturos. Cum autem hoc consilium inirent, comes praeconum Nicolaus tenens ostium palatii, de foris haec omnia audivit. Cumque ducem ad regem vocassent, et in ostio intraret, dicit citissime duci comes praeconum „Si vitam optas, accipe gladium“ et plus dicere non potuit. Cum autem dux intraret, vidit coronam iacentem cum gladio ante regem, et mirabatur; statimque, cum sedisset, rex iacens se levavit, et in lecto sedens, dixit; Dux ego coronavi filium meum, non tamen causa cupiditatis, sed cavens perditionem regni, quae nudius tertius ab Imperatore acta fuit. Sed tu voluntatem tuam liberam habens, si vis regnum, accipe coronam; si ducatum, accipe gladium. Ex his aliud concedas filio meo; „sed corona cum iustitia tua est.“ Statim Dux cognovit de verbo Nicolai comitis, et dixit: habeat filius tuus coronam, qui unctus est, et da mihi ducatum, statimque gladium accepit. Rex itaque inclinavit se ad pedes eius, quod tamen nunquam, vel raro solebat facere. Putabat enim, eadem simplicitate, dedisse coronam filio suo, sicut sibi Levente dederat. „Sed Dux prae timore hoc fecerat.“ Tandem sinistris suggestionibus malorum hominum, rex et dux discordaverunt.“ — Olvasd Bonfi nt is Decad. II. Lib. 2, edit. Lips. p. 205.

Ezen örökösödés rendét pedig nem egy, vagy két eset, hanem három száz esztendei történet bizonyítja. A' Vezéreknek örökösödésükről ugyan nem

szólhatok; az sem igen világos, hogy akkor, midőn Sz. István 997-ben a' kórmányra jutott, életben voltak-e attyának Mihály és Kopasz László ötsei, vagy sem? Úgy tetszik azonban, mintha akkor immár nem éltek volna; azért Bonfin szerint Decad. I. Lib. 10. edit. Lips. p. 168. rá szállott a' fejedelemség: „Geysa igitur, de quo nihil fere Ungarorum Annales referunt, iactis haud paucis verae fidei fundamentis, vita excessit, divumque Stephanum, qui haereditario iure ad potestatem regiam elatus est, filium reliquit.“ Utánna meg Sz. Imre hertzeg jutott volna királyi székére; de, a' mint magyar Legendájában olvastatik, húsz esztendősen korábban 1031ben meghalt. Sz. István tehát attyának öregbik ötse fiát Vazult választá az országlásra. A' mint Bonfin Decad. II. Lib. 1. edit Lips. p. 188. említi: „Sed prius, quam ad caetera flectatur oratio, illud interiiciendum censeo, quod de substituendo novo Rege (Vazule) Ungarici Annales referunt, a caeteris scriptoribus praetermissum.“ Ennek erőszakos halála, és Kopasz László fiainak idegen földre vonulásuk miatt atyáink Pétert, utánna meg Aba Samuelt választották-el. De mivel el-választásuk a' be-vett örökösödés rendének ellene volt, úgy tekintettek, mint hatalmaskodó 's törvénytelen fejedelmek, a' mint már meg említettem. Endrére Béla következett; ez után ugyan Salamon országolt; de mind az által országátul megfosztatott 's privilégiumai szinte meg nem tartatnak, ha ne talál meg volnának is. I. Geyzára Sz. László következett, noha Geyzának fiai voltak; mert Sz. László után, Lamperton volt volna a' sor, ha 1096ben, 's a' mint látszik, még Sz. László előtt, földi szarándokságát el-nem végezte volna (Olvasd a' Boldvai misés könyvben írt Kronikont) Innen fejthetni meg, miért késztetett Kálmán Egyházi Rendre? de ezen tárgyról a' helyen majd bővebben szólok. Így tehát Kálmánra, mint Geyzának öregbik fiára szállott a' fejedelemség. Ez pedig, hogy István fiára maradjasson az ország, Álmós ötsének és fiának ki-tolatta sze-

meit. — Míg Kálmán magzatokat nem hemzett, szent volt közöttük a' békesség. Olyasd figyelemmel Turótzit P. II. Cap. 60. „Rex autem (Kálmán) de prima uxore genuit Ladislaum et Stephanum anno Domini M. C. I.“ — Ez után kezdődött el a' viszálykodás „Eo tempore (1106ban) Colomanus Vngarorum rex, fratrem suum Almu de consortio regni suspectum habens, persequitur.“ Otto Frisingensis Lib. 7. Cap. 13. — És a' Posonyi Kronikon: „Ipse (Kálmán) Welam filium ducis Almus, adhuc infantem, tractum de matris gremio excoecavit, ut non sit dignus portare coronam Sancti Regis.“ Az egykorú Cosmas Pragensis pedig: Utinam hoc audiret Colomanus Rex Pannonicus, si viveret, qui metuens, ne germanus suus Almus post eum regnaret, ipsum, et filium eius, mentula privavit et lumine.“ Mencken Script. Rer Germ. Tom. I. col. 2413. — Cinnamus János a' Comnenok históriájukban Lib. I. „Moris est Hunnis, úgy mond, defuncto rege, liberisque relictis, ut quandiu prolis masculae exors est, qui in imperium succedit, convenient inter se fratres, mutuumque benevolentiam exerceant: simul ac vero natus filius, habitationem in regino, nisi oculis excoecatis, non permittant.“ — Ezeket Álmosról beszéli, ki II. István elöl Comnenus Jánoshoz vonúlt és nála keresett menedék helyet. — Kálmánnak ezen szertelen tselekedetét semmi esetre sem mentegethetni. Magának a' menyeyi Gondviselésnek is másképpen tetszett; mert II. István Kálmánnak fia magtalanul halván meg, Vak Bélát, Árpád ditső vérének terjesztőjét ültette a' megüresült királyi székbe, 's annak, kit Kálmán halálig üldözött; István fia nagyon meg örült, midőn hallotta, hogy életben volna. Lásd Turótzit P. II. Cap. 63. a' vége felé. —

Nem lévén II. Bélának testvérei, II. Geyzára mint törvényes örököse jutott az országlás; a' miért is e'kép irta volt magát „Ego Geysa secundus Rex, secundi Belae regis filius, sceptrum paterni regni — iure hereditario obtinens.“ Cód. Dipl. Tom. II. p. 130—131. — Ő is, atyának példájára, III. István fiát választatta-el; de ez már nem ne-

vezé magát örökösnek, hanem Isten segedelmével lett királynak: „Stephanus — beate memorie Geysae Regis filius, paterni regni gubernacula, Deo auxiliante obtinens.“ Ugyan ott p. 164. 167. 170. 173. és 174. Mind az által atyának ötsei el nem állottak jogaiktól, valamint Cinnamustól oda föl hallottuk; olvasd a' Boldvai misés könyvet is. II. László tehát és IV. István törvényes fejedelmek voltak, ha szinte Verbötzi István azt írja is róluk, hogy ok-leveleik a' törvényben el-nem fogadtatnak.

Mind ezek az országlók, kiket említettem, magzat nélkül el-halván, III. Béla, II. Geysa királynak másod szülöttje maga rendén következett a' fejedelemségre. „Ego Bela III. Secundi Geysae regis filius.“ Tsak ugyan ott p. 188. a' melly ok-levél a' 201dik lapon 1182. esztendőre vetetett, az nem a' harmadik, hanem a' negyedik Béláé, 's így el van benne az esztendő vétve. — Béla után Imre fia emeltetett fejedelemségre. Ez ismét föl-bontotta az örökösödés rendét, meg koronáztatván László fiát, a' miért Endre ötse föl-zendült. — II. Endrénak sem lévén testvérei, IV. Béla fia akadéknélkül ülhetett attya székébe; azért is e'mígyen írta volt magát „Bela Dei gratia rex, primogenitus regis Hungariae.“ Cod. Dipl. Tom. III. p. 445. 466. Vol. II. p. 87. 117. 193. 195. 197. 's a't. Ötet is rendben követé V. István fia, mert Bélának Kálmán ötsén a' Tatárok halálos sebet ejtven, még azon esztendőn 1241ben meg halt. István pedig, a' ki Estei Beatrixtól született, külföldön neveltetvén, 's ott gazdagon meg házasodván, királyi örökségével nem sokat gondolt. — Ötödik István hasonló képen első szülötnek nevezi magát Ok-leveleiben: „Stephanus, Dei gratia rex (mint iffiú király) primogenitus illustris regis Ungariae“ Cod. Dipl. Tom. IV. Vol. III. p. 49. 51. 67. 77. 79. — Istvánnak László fia pedig 1273. eszt. levelében Béla ösérül ezt hagyta emlékezetben „machinans eum (Stephanum V.) privare iure geniturae (a' Vezérségtől) et regni diademate.“ (az országlástól) Cod. Dipl. Tom. V. Vol. II. p. 96. Istvánra, mivel

neki sem voltak testvérei, III. László fia rend szerént következett, a' ki az Ok-levelekben, és Kézai Simon Kronikájában ezen a' néven harmadiknak nevezetik, jóllehet Imre királynak hasonló nevű fiai is meg koronáztatott, mind az által sohasem számították a' fejedelmek sorukba. Kún László után Endre ötszén volt volna a' rend; de azt, László Lengyel országban Nida vizébe főtatta. Így törekedtek fejedelmeink Árpád ágának kiirtására! — (Lászlónak ezen tettét Majláth János Gróf „Geschichte der Magyaren I. B. Wien 1828.“ S. 41. tagadja ugyan: 's Bárdosy által supplementum Analector. Scepus. p. 333. Rudolf Császárnak fölhozott levelében is csak ezek az ígék olvastatnak „Etsi licet dilectus nobis quondam Andreas illustris filiae nostrae (Clementinae) sponsus, ut dicitur, cursu, proh dolor! nimis praepeti vitam transiverit brevis vitae.“ mind az által a' régiebb Írók 's Legendák ellenkező esetre mutatnak; Olvasd: Szűz Szent Kunegunde életét, mely 4ed rétbén N. Szomban 1744. jött ki, a' 85 – 88. lapokon. Acta Sanctor. Hungariae Semestre secund. Tyn. 1744. p. 108—109, és Prai. Annal R. H. P. I. p. 359. Dlugosst. Hist. Polon. Lib. 7.) Azért III. Endre választott el. Miller Jakab Dissertatio Historico - Critica, de iure Andrae III. ad Coronam Hungariae Poson. 1782. in 8. — Valamint pedig ezek a' be-vett örökösödés rendét bizonyítják: ugy más részről tagadhatatlan, hogy azok a' fejedelmek, kik nem ezen a' renden következtek, csak a' nemzet erejével hatalmaskodhattak az országnak szembe tűnő kárára és veszedelmére, — Vitatásomat Gánótzsi Antal emlékezetével rekesztem be, a' ki Dissertatio de S. Ladislao Rege. Vien. 1775. in 4. nevű munkájában szinte ezen örökösödés rendét feszegette Prai ellen, melyet én fejtegettem.

Miben állott tehát a' szabad választás? fogja valaki kérdeni, ha az örökösödés rende el-volt határozva? Erre igen könnyű a' felelet, ha meg nem feledkezünk, hogy atyáink szabad, és nem rab nemzet voltak; mert, ha szabadok valának, a'mint voltak is, magukat vaktában szerződés nélkül fejedelemség alá nem vetették; mert „Libertatem

nemo bonus nisi cum anima amittit.“ Sallust. de Catil. Cap. 33.— és Livius Lib. 33. Cap. 10. „Nihil Bonorum multitudini gratus, quam libertas est.“ Caesar Lib. 2. de bello Gall: „Omnes homines natura libertati student.“ Olvasd. Plin. in panegy. C. 86. Cic. de lege Agrar. contra Rullum. Ilyen nemzeti szerződésről beszél a' névtelen Jegyző az V. és VI. fejezetekben, mely eddig még, II. Jósefet ki-vévén, mindegyik fejedeleme meg újttatott, 's mi után megtartására esküvésel le-kötelezte volt magát, a' nemzet Koronázás szertartásával tette le kezeibe a' fő-hatalmat azon képen, valamint most is. Nem ok nélkül írja tehát Struvius „In Corpore Iuris Publici Imperii Romano Germanici,“ edit. 1738. Cap. 30. §. 9. „In plerisque provinciis, status provinciales, horumque conventus ab antiquo memorantur. Hinc Principes Regimen ineuntes, Pacta antecessorum suorum confirmant, et de sartis, tectisque Iuribus ac Privilegiis ordinum et subditorum conservandis dare solent Reversales.“ Ez mi nálunk „az Inaugurale Diploma“ — vagy Hit-levél, a' mint mostanában nevezik. — Kik tehát Nemzetünket gúnyolják, mivel a' Koronánkra, és a' Koronáztíóra annyit tartunk, a' mennyit tartanunk kell; azok feleletet sem érdemelnek, tudván, hogy a' Királyi hatalom más Nemzeteknél is a' Koronázástól, azaz, a' Nemzeti Szerződésnek megújításától függött.

- 10) Béla vérszomjúhozó bátyja elől 1059ben vonult Lengyel országba, 'a nem ipához, ki már ez előtt 1034ben meghalt; hanem Boleslaus hoz ipának Kazimir fiától származott unokájához ment,
- 11) „Captus est enim ad portas Musun, et negligenter detentus, in silva Bakon, ad crucem (olvasd curtem: „Nomine vero Curtis intelligimus Domum, aedificium, — interdum praedium.“ Leisser in Iure Georgico, sive Tractatu de Praediis, Lipsiae et Francof. 1698 in fol. p. 10.) suam, quae dicitur Stirem (Siroch, talám Zirtz) mortuus est.“ Turótz P. II. Cap. 44. Bonfin Decad. II. Lib. 2. edit. Lips. p. 207. Sterziam (olvasd Szerciam) dicunt úgy mond. — Endre ötsének élete után leselkedett, 's ime maga, vész-el. Béla ártat-

lanságát az is bizonyítja, hogy mind a' két derék fia, akarattjuk ellen is egymás után szerentsésen, 's nagy ditsőséggel országolt: és hogy az Isten, minthogy minden hatalom tőle vagyon, jelenkorig I. Geyzának Álmos fia által tartotta meg leány ágon ditső Árpád vérét a' Fölséges Apostoli királyáinkban. — A' miket Podlúsáni 'Sigmund a' jámbor Béla Király gyalázására: *De Rebus gestis Hungariae Regum Iaurini 1742. in 8. p. 25. Cap. 7.* nem tudom minő zavaros kút-föbül ki-fértelt, emlétést sem érdemlenek; de igen Miller Jakabnak e' me könyvetskéje: *Disquisitio Historico-Critica Belli fraterni inter Andream I. et Belam I. Magno Varadini 1782. 8:*

- 12) A' mi 1060-ben December hatodikán történt. Lásd. Heinrichs von Muglen *Chronik der Hunnen*, kap. XXXI. — „der hertzog bela — liess sich kronen an sant niclas tag.“
- 13) Schönwisner István szerint *Notitia Hungaricae Rei Numariae. Bud. 1801. in 4. p. 102 — 5.* Béla mint Vézér 1050—1060. veretett pénzt. Dukátja azonban, vagy is arany pénze nem volt; mert nálunk csak Robert Károly kezdett aranyakat veretni; a' Dukáton tehát Görög aranyakat kell értenünk, melyeket Turótzai Kronikása P. II. Cap. 45. említ.
- 14) Ő hozta be a' rendes vásárokat is, és azoknak napjává Szombatot tette, a' mint Turótzai P. II. Cap. 45. írja „*Omnia fora die sabbati constituit pro vendendo et emendo.*“ — Innen vették neveztük a' sok Szombat helyek; valamint későbbben a' Szerda- és Tsötörtök helységek.
- 15) Ennek bővebb meg értésére olvasd el Turótzai Kronikonát P. II. Cap. 45. és 46. melyekből világos, hogy ez a' jámbor fejedelem tartotta meg az Anyaszent-egyház kebelében a' pogányságra indúlt pór népet, körül helyesen ítél Sallustius, midőn de coniurat. *Catal Cap. 37.* ezeket írta: „*Semper in Civitate, quibus opes nullae sunt, bonis invident, malos extollunt: vetera odere, nova exoptant: odio suarum rerum mutari omnia student, turba atque seditionibus aluntur,*“ és Livius Lib. 35. Cap. 34. „*Multitudo, et quorum res non ex sententia ipso-*

rum sunt, omnia novari volunt.“ — Meg a' Lázassz-tókról: „Quicunque Rempubicam agitant, honestis nominibus bonum publicum simulantes, pro sua quisque potentia certant.“ Sallust. ibid. Cap. 38. Olvasd: Tacitust is Lib. 4. Cap. 73. Lib. 16. Cap. 22. Illyekre nézve tanátsolja Sallust. ugyan ott Cap. 52. „Res monet cavere ab illis magis, qui patriae, parentibus, aris atque focis suis bellum paravere, quam quid in illos statuendum consultare. Nam caetera maleficia tum persequare, ubi facta sunt: hoc, nisi provideris, ne accidat; ubi evenit, frustra iudicia implores, capta urbe, nihil fit reliqui victis.“

16) „Tenuit autem regnum pacifice, sine molestatione hostium, et quaesivit bona genti suae — Omnium, qui secuti fuerant Salomonem regem, uxores et filias, et omnia, quae habebant, integra et illaesa fecit custodiri, ut ad eum sponte reverterentur, et cum bonis suis in pace degerent; unde plurimi de illis, facti fideles, redierunt. Alleviavit hic etiam, affectu pietatis, onus Hungarorum, a debito servitio relaxans eis consvetas et antiquas exactiones.“ Turótzsi P. II. Cap. 45.

17) „Piissimus autem Rex Bela, completo Regni suo anno tertio (Kézai Simon hitelesebben „Regnavit autem duobus annis, et in tertio migravit ex hoc seculo.“) in Demes (Esztergom mellett) regali allodio, corruente solio, confractus corpore (Muglen Kap. XXXII. „viel er, und prach den leib) irremedicabiliter coepit aegrotare, duxeruntque eum seminecem ad rivulum Kanisa propter quasdam regni necessitates, et ibi migravit e seculo.“ Turótzsi P. II. Cap. 46. — „Obiit autem Anno Domini millesimo sexagesimo tertio, tertio Idus Septembris.“ A' Nagy Váradi Kronikon, 'a így országolt két esztendeig, kilentz hónapig és öt napig.

18) Vesd egybe Turótzsit P. II. Cap. 46. Kézai Simon Lib. I. Cap. 4. F. T. Fejér-György úrnál Cod. Dipl. Tom. I. p. 398. olvashatni némelly 1061-dik esztendei levelet, mellyet a' Szeg-Szárdi monostor azon esztendõn írt által: e' szerint Béla mindjárt országglásának kezdetén rakatta ezt a' monostort. Kolosmonostornak - is õ az alapító-

ja „Cuius fundator et dotator (Bela I.) Rex Hungariae, proavus noster — miro modo fuit.“ IV. Béla Király 1263. eszt. levelében, Cod. Diplom. Tom. IV, Vol. 3. p. 106 — 7.

- 19) Szeg-Szárd névnek magyarázatját olvasd Pethő Gergelynél Magyar Krónikonában Kassán 1753. 4. r. a. 27. lapon. Cornides Dánielnál Genealogia Regnum Hungariae. p. 348 — 52. hol ezeket írja „coniecturam capio haud fortasse vanam, Belam I. ex calvitio, et colore adustiore, sive sub-nigro, cognomen invenisse, perinde, ac fratri suo, Andreae Regi, color albus cognomentum fecit albus Andreas, Annalium nostrorum P. II. Cap. 42. illi attributum.“ — El-vétették pedig fejtegetésüket, Bonfin Antal Decad. II. Lib. 3. edit. Lips. p. 208. Székel István „Ez világnak Krónikájában“ a. 167. lapon. Listi János Veszprémi Püspök Kovachich Györgynél Script. Rer. Hung. minor. Tom. I. p. 333.

IV. §.

Negyedik Henrik tsászár Salamon sógorát fegyveres erővel az országlásra segíti.

Salamon Király halván halálát Béla királynak, kéri ipát német tsászárt, 1) hogy esmég igatná királyságában. Mikoron azért Magyarra jötenek vóna, Geyza, Béla királynak fia, miért eszes vala, kele-fel ő két atyafiával Lászlóval és Lompertel, menének bel, Salamon Király, és tsászár előtt, esmég Lengyel országban. Annak okáért Salamon Király minden bántás nélkül kinnyen meg el-foglalá az királyságot. De mint tsászár ki ment vóna ez országból, Geyza nagy erővel ottan be-jeve, 2) Salamon Király meg ottan ki futa előtte. De az jámbor pispekök hamar békességet tének közöttök. 3) Annak okáért Király szálla az királyság-

ban. Geyza kedég az hertzezségben, és sok ideig-
len lén barátság és egyesség köztök. (Salamon ki-
rálynak azért, és Dávid attyafiának, kik valának
Endre királynak fiai, magzattyok soha sem lén
Istennek ítéleti szerént, miért hogy az Endre Ki-
rály, Vatha ispánnak kegyetlenségöt hagyott vala
tenni az országban, és Szent Gelérd pisekkel
nagy sok egyházi öletött vala meg ez országban, az
okaért magva szakada, 4) Geyza hertzegnek lének
magzati, Kálmán, Almus, és leáni, 5) és nagy
békességgel élnek G e y z a hertzeg, és Salamon
király.

Azon közbe be itének az Tseök Magyar or-
szágban, és Trentsén táját mind fel-dülák, és nagy
sok népet, jószágot vinek-el. Azt látván Salamon
Király, és az két hertzeg Geyza és László, után-
nok menének, és Tseö országot nagyobb részre mind
fel-dülák, és az elvettet meg hozák. 6) Annak után-
na az Kunok Erdél felől Meszes kapuján meg
be jének, és mind az Nírségöt Biharig fel-dü-
lák és el vivék, és immáran által mentek vala Lá-
posnak és Számosnak vizein, mikoron hírok lén
benne Salamon királynak, és az két hertzegnek.
Ottan hamar utánnok eredének, és el-érek őket az
nagy magas Kirjeleis hegy alatt; 7) és az szegén
magyarok Úr Istenben bízván, Kristusnak Szent
Testét vevék hozjájok szent gyonással, és meg it-
közvén, mind nyakokat szakaszták ugyan ott az sok
pongányságnak, és az prédát hátra hozák, nagy
eremmel ditsérvén az Úr Istent. Annak utánna há-
rom esztendő be-telvén, az Oroszok meg be itének
az Száva felől, és nagy foglyokat vinek-el. Sala-
mon Király azért, és az hertzegök gyölének Sza-
lánkeménne, és átal menvén az Száva vizén,
Nandor Fejér várnál, és velök vala Víd és
Bátsmegyei ispán. 8) Mikoron azért meg itköz-

tek vóna, Úr Isten akarattjából az szegen Magyarok nagy diadalommal járanak ott es. De mikoron nagy nyereséggel haza jettének vóna, és az bitangot osztani akarnák, az gonosz fene Víd iszt veszte köztök, és az jambor hertzegökkel Salamon Király egybe háborodék. Halván kedég Gereg országbeli tsászár, hogy Geyza hertzeg Isten félő ember vóna és kegyelmes, követőket kide hozjá levéllel erek békességnak és barátságnak szerzéséért. 9) Geyza hertzeg ottan mind hátra kildé ő neki az foglyokat. Azt látván Salamon Király, nagyon meg haragvék rajta; és eleibe járulván az gonosz Vid batsi ispan, azt tanátsola vala királynak, hogy Geyza hertzegöt meg öletné; mert addiglan országban békével nem lakhatnék: és ő neki adná az hertzegségöt. Mikoron Geyza hertzeg azt eszébe vette vóna, kildél attyafiai után, tudnia illik László után Tseő országban, és Lampert után Lengyel országban, hogy sietnének-ki hozja. Azon közben Geyza méne Vátz felé, és László attyafiát látá eleibe jönni nagy haddal, és mind az Tseő urakkal, és menének az Rákusra; vala kedég egy nagy kietlen erdő ott, a' hol egy mást meg találták vala, és azon pusztában lakozik vala egy vén remete, penitentziát tartván; hol ott az diadalomnak utánna Geyza egy nagy Monostort rakatott, nevezvén az jambor remete nevére Vátznak. 10) Azon közbe László hertzeg, miért mind kisdedségétül fogva Isten félő vala, látást látá ugyan szemlátomást; és mondá Geyza hertzegnek: atyámfia láttál mit? ki mondá; semmit. Mondá Szent László: Mikoron állanánk az tanátsban, Istennek Szent Angyala menyből le-szálván, egy arany koronát hozza, és fejedbe nyomá; azért bizony az, hogy Úr Isten minekünk adgya az diadalmat ez úttal, és Salamon ki fut előttünk ez országból. Mikoron azért mind ugyan bel-tellyesödött vóna, Geyza

az királyságban igtaték, és azon helyen egy nagy szent egyházat rakattata Aszszonyunk Szíz Máriának tisztességére. 11) Látván azért Szent László az nagy vér ontást, miért nagy kegyelmes szív vala, felette igen sír vala rajta, hogy az gonosz királynak miatta anne sok jámbor gyermeke vészött vóna el. Az okáért es az sok bitangból egy szent egyházat rakattata Monyoródon. 12) Salamon Király kedég futa Moson nevű várában, és Posonban, 13) hol ott valának annya, és felesége. 14) Látván azért az ő aszszon annya, feddik vala reája, hogy soha szavát nem fogatta vóna, de az gonosz Vidnak szaván járt vóna. Azt halván tsak nem meg ölé őtet es haragjában; annak utánna panaszlá tsászárnak, hogy ki-izték vóna országából; kinek kérelmésére jollehet tsászár el-jevén nagy erővel, de maga Istennek akaratyából közbe járók esének, és tsászár meg haza tére. 15) Salamon azért marada nagy búal Posonban; és Szent László akarván onnan és kive íznie, gyakorta mégyen vala reá itközni. Egy napon Szent László hertzeg vén idegen ruhát reá, és méne a' vár alá bajt vinia tsak ennen maga; azt látván az vár fokról Salamon, azt tudá, hogy valamelly magyar vitéz vóna, ő es el-változtatá ruháját, és ki-méne ellene. Mikoron azért egymáshoz közelgetnének, Salamon Király látá, hát két Szent Angyalok vannak Szent Lászlónak feje fölött, tizes töröket tartván ő kezökben, és Szent Lászlót oltalmazván. Ottan meg rettene, és hamar-sággal fel-futamék az várban. Mondának az vitézők, uram mit futz? nám nem szoktál te egy kettő, a' vagy három előtt el-futni. Kiknek felele: tudgyátok, hogy emberek előtt nem futok; de ez nem ember, mert tizes Angyalok oltalmazják őtet. 16) Azon közben az jámbor keresztyén Király halálos agyba esék, és Szent Gyergy harmad napján ki-mulék ez édes

világhól, ő királyságának harmad esztendeibe, és temették Vátzott az Szíz Máriának monostorában, kit ennen maga rakatott vala.

- 1) Salamon még 1060-ban vonúlt Henrik sógorához, a' mint ötet Muglen Kap. XXXIII. nevezi „Do der Kunig Salamon erhört, das Kunig Bela tod waz, do pater sein sweher keyser Heinrich, daz er yn gewaldig in Vngerlande machte.“
- 2) Midőn a' fejedelemnek testvérei nem voltak, a' bevett örökösödés rende szerént, fiai következtek az országlásban: ha tehát Salamon attyostúl sem vesztette volna el országát, még sem ötet, hanem inkább Geyzát illette a' királyság.
- 3) A' fő békéltető Desiderius győri püspök volt. Lásd Turótzit P. II. Cap. 47.
- 4) „Uralkodik a' Fölséges az emberek országában: és valakinek ákarja, annak adgya azt.“ Daniel 4. 14.
- 5) Jóllehet hazai kronikásoknak egész serege Kálmánt és Almost Geyza fiainak valja, 's ez ok-levelekből is bizonyos, a' mint már oda föl említettem; Palma mind az által, Prai, Cornides, Kátóna 's a' t. őket még is Sz. László gyermekeivé tették. — Geyza leányai közül egyik a' 'Sófi Lámpert grófnak a' Bozókai Prépostság alapítójának nője, ki II. Béla király levelében, a' melly ezen Prépostság számára 1135-ben költ, magyarán Sz. László hugának 's akkor még életben levőnek mondatik, éppen úgy, valamint most is az öregbeket bátyának, vagy nénének, az iffiabbakat pedig ötsének és hugának szoktuk nevezni; mert Sz. Lászlónak hasonló nevű testvér húga, Udalrik karintiai markhiónak, ez után pedig Magnó Szászok vezérének fele 1106. esztendő előtt halt meg Cornides Genealog. Regum Hung. p. 57. ennél fogva tehát 'Sófi Lámpert nője Geyza leánya volt, 's úgy neveztetik Sz. László hugának, mint Salamon ötsének. Említi 'Sofit Turótzii P. II. Cap. 63. „Antequam vero Rex (II. István) Belam scivisset (hogy életben volna) coniuraverat re-

gnum, ut post eum (István után) filius sororis eius (a' soror itten megint tsak genericum nomen) Sophiae, nomine Saul regnaret." — Íróink, Turótzinak szovaiból azt hozták ki, hogy ez a' Sófi Kálmánnak gyermeke volna, holott II. Béla levelében nyilván Sz. László hugának mondatik.

- 6) Ezt a' háborút 1069-ben viselték.
- 7) Ez a' hadakozás pedig 1070-ben történt. Olvasd Turótzit P. II. Cap. 49. — Bonfin ezt a' hegyet az 1581-ki kiadásban Cserhelem-nek 's a' Lip-tsei kiadásban pedig Erdeihely-nek nevezi. Torda vármegyében Besztertze mentében vagyon Kérlés nevű falu is. — Illés Endre Szentek életében a' Budai kiadásban a' 832 — 's következő lapon. „Midőn Erdélyben a' Tatárok ellen hadakoznék, (Sz. László) ő általa meggyőztetének a' pogányok — Ugyan, azon helyen a' Magyarok annak utánna egy Kápolnát építettek a' Sz. László tisztességére, és minden esztendőben Sz. László király napján a' keresztények szép processió járással és Isteni dítsérekkel oda gyűlnek. — Ez a' helység nem messze vagyon Kolosvártól, és ugyan Sz. Lászlónak hivattatik." Illés Endre Erdélyi fi volt — Lásd az 1835-dik esztendei September Hasznos multságoknak a' 23. számátis — és Székely István kronikáját a' 167. lapon, hol ez a' hagyomány olvastatik „Salamon királ' ideibe a' Feier Kunoc beövénc Marmaros felől ez országba, es el rablac a' földet mind a' Tiszaig. — It giözködec meg László herczeg eg' Kunna, ki hata megöt egy szíp leant viszen vala a' lón — Ezt (a' Kúnt) a' kössig Tatar Tepenec mongia, hogy löt volna, es a' leanzot Szent Anglit aszonnac.“ — „Extat in vico Hascheuthiensi, provinciae Gomeriensi ad Rosnaviam pervetusta pictura, et Sancti illius (Ladislai) Regis et Cuniac puellae in equis insidentium.“ — Timon Imago antiquae Ungariae Vien. 762. P. II. Cap. VIII. p. 40. — Turótzai kronikonának Augspurgi kiadásában a' tíz lap után szinte ez a' történet vagyon fára metszve; mellyet kéz-iratokban levő Kronikákban is le-rajzol-

va láttam, Sz. Lászlónak írott képét pedig láthatod Schwandtner Györgynél Scriptor. Rer. Hung. Tom. I. p. 129. — Ezen ütközetben tetszett ki Sz. Lászlónak vitézsége „quatvor ex fortissimis paganorum, primo impetu interfecit, et a quinto eorum, sagitta graviter est vulneratus, eodem mox ibidem interfecto.“ Turótzsi P. II. Cap. 49. — és a' Deák Legenda, meg a' Budai Kronikon „Cum leonibus et ursis ludit, quasi cum agnis ovium.“ Azért vitézségéről Bátor Lászlónak nevezte-tett, Olvasd: Taschenbuch für die vaterländische Geschichte. Herausgeben durch die Freyherren von Hormayr und Mednyánszky. Wien 1821. hol T. T. Vadasi Jankovich Miklós úrnak ritkaságai közül a' 351 - dik lapon egy magyar kézirat is említettik: „Das Leben des heiligen Alexius und Paulus I. Einsiedlers. Ungarisch, im XIV. Jahrhundert geschrieben. Verdient vorzüglich desshalb bemerkt zu werden, weil es hisher das einzige Beispiel einer ungarischen Handschrift mit grossen Mönchsbuchstaben ist. Angehängt sind mehrere heilige Lieder mit Noten, unter denen jenes zum heil. Ladislaw König von Ungarn, wegen nachfolgender Stelle bemerkenswerth ist:

„Tu carne purus, mente preclarus,
Tu corde audax more leonis,
Ad hoc es dictus bator Ladislaus
Cum adhuc Juvenis etate fores.“

Bátor heisst in ungarischer Sprache tapfer, und beweiset daher allhier, dass man diesen Zunahmen Ladislawen schon in seiner Jugend, also bey seinem Leben gab, eine Sitte, die bey den ungarischen Königen nicht üblich war, und von der kein Biograph dieses Herrschers etwas erwähnt.“

- 8) Vid bácsi ispán Péter király alatt Sváb földről költözött Magyar országba, 's Gút Kelád nemzetségből származott. Lásd: Kézai Simont de Nobilibus Advenis, és az 1836. eszt. Tudományos Gyűjtemény IV. Kötetét a' 4. lapon. Temes vármegyében Buzás-lakán lakott; földői mostanában is híresek.

- 9) Nándor Fejér - várnak ostromlása 1072-dik esztendőn esett; azért kötött pedig Ducas Mihály görög tsászár Geyzával frigyet, mivel Nicetas hadnagyát népestül szabadon el-botsátotta; jó indulatjának és barátságának jeléül Geyzát egy arany koronával is meg ajándékozta; melyről noha kronikáink mélyen halgatnak, még sem kételkedhetünk: mert Sz. Istvánnak a' koronája, melyet II. Sylvester pápa küldött, ebbe a' Ducas Mihály koronájába vagyon nyomva, 's jelenkorig kezeink között forog. Ezt írónk meg sem sajdítván, Sz. István koronájára nézve külömbféle vélekedésekre szakadtak. Olvasd: Kézai Simon kronikonát, melyet 1833-ban ki adtam az 53. lapon, Sz. István életét „Auctore Hartvico de Ortenburg“ az 57. lapon. Martinus Gallus és Cromerus Lengyel írókat, kiktől meg tanulhatod: hogy hajdan mind a' keleti, mind pedig a' nyugoti tsászárok, a' kiknek akartak, koronát ajándékba küldözgettek. — A' mi még említeni való, az, hogy I. Geyzának idejétől fogva, Hertzegeinket e'vel a' görög koronával szinte meg szokták volt koronázni. Lásd: Iosephi Koller Hist. Episc. V. Eccl. Tom. I. p. 45.
- 10) „Rex igitur Geyza fundavit Ecclesiam Vaciensem: et dotavit eam praediis multis et possessionibus, non autem solum Ecclesiam illam; verum etiam Budensem, cui constituit tributum de Pesth, et tres villas in Simigio.“ Turótzai P. II. Cap. 53. és a' Posonyi kronikon: „Post coronationem fundavit ecclesiam Wachensem.“ — A' mi az Ó Budai káptalant illette, annak jóltévéje II. Geyza király volt, valamint 1148. esztendei adomány levele bizonyítja: a' Somogyi falukat pedig, mellyek jelenkor a' Pesti Szemináriumhoz tartoznak, Nagy Lajos 1355-ben Ó Budának azon részéért adta, melyet az után Szabad Királyi városá tett, 's a' királynő aszonyoknak lak-helyük volt. Lásd: Buda és Pest városoknak volt régi állapotjokról írt könyvemet. Pest 1833. — Ezekben tehát Turótzai kronikása meg botlott; de a' mit a' Váti Püspökségnek és a' városnak eredetéről írt, az kétséget nem szenved.

- 11) Nem halottan dolog, hogy az Isten Angyalai által szokta az öveit meg bátorítani. Midőn ezeket olvasom, eszembe jut J á k o b patriarkha, kit a' jó Isten haza menet álmában szinte Angyala által erősített meg, hogy meg ne rettenne E s a ú bátyjától. Olvasd: Moyses I. könyv. 32. R. 'S valamint J á k o b azt a' helyet emlékezetben tartotta: úgy itten is látjuk, hogy G e y z a a' látásnak helyen a' nyert győzedelemért, fogadása szerint Istennek hajlékot emelt. „Si Dominus Deus fuerit nobiscum, et custodierit nos ab inimicis nostris, et visio haec fuerit adimpleta, aedificabo hic in loco isto Ecclesiam Sacratissimae Virgini Mariae, Genitrici ejus.“ — Turótzai P. II. Cap. 52. A' história, mert a' Légendában egy szóval sem említették; ezt a' hagyományt is föl-jegyzette: „Dux autem L a d i s l a u s, ante exercitum suum, super arduum equum residens, gratia exhortandi suos et animandi, in gyrum flexit habenas. Cumque tetigisset veprem lancea, quaedam hermellina albissima, mirum in modum lanceae ejus insedit, et super ipsam discurrendo, in sinum ejus usque devenit.“ Turótzai P. II. Cap. 52. — „Mustela inter numina Thebanorum apud Clementem Alexandrinum“ Prot rept. p. 19. úgy mond Hoffmann János közönséges Lexiconában — „In tecto visa, R o m a n i s i n f a u s t u m f u i t o m e n, uti Suidas habet ex Telegono.“ — Nálunk uraságnak a' jele volt „Inter pretiosissimas censetur pellis scythicae Martis, vulgo Sobellae, dein Hermellinae, quae candida est Mustela, caude apice nigro — Ermineas, ac nobiliores pelles patrio nomine G e r e z n a, H ö l g y, et N y u s z t dicimus: hae olim erant Patriae Nobilitatis ornamentum, his splendidior Magnatum fulgebat amictus; unde apud nos in adagium abiit de veterum luxu „S k a r l á t, G r a n á t, N y u s z t: L é v a, T a t a, T s u s z t.“ Grossinger Hist. Physica Hungariae Tom. I. Poson. 1793. in 8-o. p. 462. Nem tsoda tehát, ha a' menyétet szerentse jelének tekintették a' régiek. Továbbá bizonyos, hogy a' fejeir szín mindenkor jó és kedves jelentést tett a' régieknél: Eldődeink a' nőnemet is fejeir népnek nevezték; ők tehát nem voltak olly babonások, a' mint akarnók; mert annak, a' mit ír-

tanak, fundamentoma vagyon. — Mi után a' Seregek Ura Istene Geyza és László kezekbe adta a' győzedelmet „Tunc Geyza Dux magnus, compellentibus Hungaris, mond Turótzsi P. II. Cap. 53. coronam regni suscepit. Post coronationem autem, veniens in locum, ubi visio facta fuerat, cepit cum fratre suo Ladisla'o, proponere de loco fundamenti Ecclesiae, ad honorem Virginis Matris, fabricandae. Et dum ibi starent, iuxta Vaciam, ubi nunc est Ecclesia Beati Petri Apostoli, apparuit eis cervus, habens cornua plena ardentibus candelis, cepitque fugere coram eis, versus silvam, et in loco, ubi nunc est monasterium (circiter Annum Aerae communis 1717. videram exstans adhuc horum omnium triste rudus, mond Desericius in Hist. Episc. Vacien. p. 19. Basilicae collabentis structura oblonga fuit, sed astricta: qualis fere in Sacro Monte Pannoniae, vel in pago Libeny supra Iaurinum. Caetera fuere acervus lapidum, et funesta congeries) fixit pedes suos. Quem, cum milites sagittarent, proiecit se in Danubium, et eum ultra non viderunt. Quo viso, Beatus Ladislaus ait: vere non cervus, sed Angelus Dei erat; et dixit Geyza rex: dic mihi dilecte frater, quid fieri volunt omnes candelae ardentes, visae in cornibus cervi? respondit Beatus Ladislaus: non sunt cornua, sed alae, non sunt candelae ardentes, sed pennae fulgentes: pedes vero fixit, quia ibi locum demonstravit, ut Ecclesiam Beatae Virgini, non alias, nisi hic aedificari faceremus. — Rex igitur Geyza, fundavit Ecclesiam Vaciensem, et dotavit eam praediis multis, et possessionibus.“ — Turótzsi a' mit a' régi kronikákban lelt, szerentsénkre szórúl szóra leírta; ennek okáért ez a' hagyomány is nagyobb figyelemre méltó, hogy sem gondolnók; mert nyilván ki-tetszik belüle, hogy a' Vá-tzi Püspökségnek valóban Geyza Király a' szerzője.

- 11) Monyoród, melly Mogyoródnak is neveztetik, a' Vá-tzi járásban fekszik Fót és Gödöllő között keletre, melly táj akkoriban vadon erdő volt. Midőn az ütközet után Sz. László a' tsata helyét szánakodva eljártá volna, rá akadott amaz ellenkező

rossz szívű Víd bátsi ispán tetemére is, a' kinek így szólott: ámbár mindenkor eskütt ellenségem voltál, kívánnám, hogy életben volnál, és el-követett sok gonoszságodat meg jobbíthatnád! ez után a' többi vitézekkel együtt tiszteségesen el-temetteté. A' mi Sz. Lászlónak nemes szívét és nagy Lelkét bizonyítja, úgy mint, aki még ellenségén is sajnálkozott, 's vele jót tett. „Marcet sine adversario virtus.“

- 12) Timon Samu után Prai György Annal. Reg. H. P. I. Lib. II. p. 66. úgy vélekedett, hogy Salamon nem Mosonyba, hanem Ovárrá vonúlt, mivel ezen vár igen erősnek mondatik, Mosonnal pedig semmi olytán erősségnek maradványai szembe nem tűnnek. De ha Mosonnál vár és erősség nem vólt, honnan vette tehát ez a' Vármege a' nevét? roppant erősségek voltak, a' hol most a' kaszás és az arató izzad. — Eleink, más Asiai nemzetek szokása szerint, váraikat nem hegyeken, hanem vizes és motsáros helyeken építették.
- 13) „Salomon ergo metuens fratres suos (magyarán Geyza és Sz. László bátyyait) cum tota familia in Styriam introivit; ubi in Agmund Monasterio familia sua relicta, in Musunium est reversus, volens colligere exercitum iterato.“ Simon de Kéza Lib. II. Cap. 4. — Midőn Kézai Simon Kronikonát ki adtam, Katona István után Hist. Crit. Reg. Hung. Tom. II. p. 333 — 337. a' 63-dik lapon Kéza hitelét kétségbe hoztam, de neki igaza vagyon; mert akkor immár fön állott az Admonti monostor. Hansizius Germ. Sacr. Tom. II. edit. 1729. p. 177. „Sanctus Gebehardus Archi-Episcopus Salisburgensis, molitur, úgymond (1073. esztendőn) coenobium Admontense ad vallem quandam, iuxta Anasum fluvium.“ és p. 191 — 1091-dik esztendőre „Eodem anno S. Theodmarus Archi-Episcopus Salisburgensis, Gisilbertum Abbatem de Reichersprunnen Admontensi coenobio praefecit.“ — Az Apátság monostorárúl pedig p. 217. ezeket írja: „Conradi (I. Archi-Episcopi Salisburg.) studium aemulatus est Wolfholdus Abbas Admontensis, qui pariter coenobio monachorum (1120-dik eszt. tájban) adiunxit Collegium

- Virginum, quod aetate Conradi, Sophia Regis Hungariae Belae (II-di) filia nobilitavit.“
- 14) „Quia magnam ei (Henriknek) partem regni sui pollicitus fuerat (Salamon) si eius beneficio, expugnatibus hostibus, in regnum restitueretur.“ Lamb. Schaffenburg. ad an. 1074. — Mihelyt hire támadt, hogy IV. Henrik Salamon sógorával Magyar országra siet, Geyza azon tájékról minden élést elhozott; az ellenség tehát koplalás miatt kárral tért vissza. Lamb. Schaffenburg. ad an. 1075.
- 15) Innen eredhetett e' me régi magyar példa beszéd „Angyal mulék fölöttünk.“ mert, a' mint alább olvasni fogjuk, Sz. Lászlóról több féle hagyomány maradt emlékezetben. — Említésre méltó még ez is a' mit Bonfin Decad. II. Lib. 4. edit. Lips. p. 228. Sz. Lászlóról föl-jegyzett „Quicumque milites (Salomonis) aut bello (eo) capti, aut ab ingenti rerum caritate deinceps ad Ladislaum pervenere, ad Salamonem tuto remissi, et ne pro meritis quidem ac dignitate indonati; quare tantum gratiae apud hostes (Ladislaus) promeruit, ut pro amico ac duce exoptatissimo haberetur.“

V.

Szent László kényszerítették az országglásra.

Ad Propositum. El-kezdetik immáran Szent Király élete. 1) Halván mind egész országbeli szegén, bódog, nemes, nemtelen, az nagy kegyes keresztényen jámbor Geyza királynak esetét, kelének-fel egyetembe, és menének az ő atyafiának Szent László királynak eleiben, és mind kegyes kérés-sel, mind szükséges készerejtéssel választák előttök járóvá és királlyá; mert látják vala, hogy mint az nemes paraditsombeli gyimöltsős kert, tellyes vóna minden lelki, testi jó illatú jószágoknak virágával. És fénlík vala minden menyei szeretettel, böltsességgel, kegyességgel, és Szent Léleknek malaszt-

tyával, mint az égön való fénes hajnal tsillag; 2) kit ez szegén Magyar ország ugyan akarattya ellen választá királlyá. 3) Annak okáért es, soha nem akará, hogy fejében tennék az szent koronát, míg Salamon, ki koronázott király vala, élne. De eremest még es engedte vóna Salamon királynak az országot, tsak az urak akarták vóna, és Salamon igazság szerént hozjájok tért vóna; urallyák vala azért Szent Lászlót, mint koronás királyt, és természet szerént való urokat. 4) Azért es Sz. László nagyon kenyerül és eped vala az szegén országbeli nyomorúlt népön, mint az kegyelmes atya ő árváin, Idő be telvén, ő hajtá Magyar országhoz Korontal országot, 5) és Horvát országot, 6) Annak utánna gondolá Szent László Salamonnal meg egyesülni, és nagy sok segédségöt kilde ő neki, Salamon kedég viszon ellen kegyetlenséggel fizetvén, álnokságot gondol vala ellene, mi módon elveszthetné szent Lászlót. 7) Annak okáért es fogatá meg őtet Kegyes Szent László, és vetteté az temletzben Visegradban, hogy meg jobboitaná ennen magát, és vetné le haragját. 8)

-
- 1) Azok tehát, mellyeket előre botsátott, Kropikonbúl szedettek ki.
  - 2) Ezt a' hoszas dítséretet Muglen K. XLVII. ezen ígékbe foglalta „Den tod des heiligen Kuniges beweinten allerhant lewte, wan er ein gemaynes gut (deliciae orbis) waz aller der wereld.“
  - 3) „Sanctus rex Ladislaus ab omnibus regnicolis, post obitum Geysae regis, fratris sui, vix potuit induci, ut regni gubernaculum susciperet.“ a' Nagy Váradí Kronikon. — Noha az örökösödés rendén következett; mert esmérvén Salamon't's annak igyekezeteit, készebb volt jógarúl le mondaní, mintsem az édes hazát még nagyobb veszedelmbe ejteni. Nem is válalta volna föl az országlást, ha tsak meg nem értette volna, hogy ez az Isten aka-

ratja. „Cumque nutu divino, et ut fertur, beata virgine Maria, quasi in visione apud filium proprio intercedente, in regem Hungarie coronatus foret omnium procerum regni electione, et principum consensu.“ Pelbart János in Pomerio de Sanctis edit, Norimberg. 1519. fol. Serm, 136. — és Ranzanus Indice XII. „Consensui autem optimatum cum eo se acquievisse, quod Divina Revelatione intellexisset, expedire soluti Hungaricae Reipublicae, ut ipse gubernandi regni curam suscepisset.“

- 4) Muglen Kap. XLIV. nyilván írja, hogy Sz. László meg koronáztatott „Do des Kuniges (Geyza) tod erhort wart, do kom die ritterschaft von vngern zusammen, und erwelten mit gemaynem rate den hertzogen Lasla, und kronten in zu ein kunige, wann si wol westen, daz er ein cristen her waz, und milt, und tugandhaft zu allen tzeiten.“ A' koronáztíóra mindenkor sokat tartott Nemzetünk; azért bizonyos, hogy valamint Sz. László t az országlásra kényszerítette: úgy szinte akarátja ellen is meg koronáztatta. A' miket tehát a' Legendárius ír, azokat Sz. Lászlónak jó szándékárul kell értenünk, hogy, ha rajta áll, föl nem válalja a' fejedelemséget.
- 5) Itt minden bizonyal az Alsó Stájer Hertzegséget kell értenünk „Carinthinorum Moroanensium fines.“ Lásd Anonymi B. R. N. Cap. 50. et 52. és az 1828-dik esztendei Tudományos Gyűjteménynek VI. kötetét a' 83. lapon.
- 6) Horvát országot 1091-ben kaptsolta Koronánkhoz. Olvasd: Lucius t Lib. II. Cap. I. p. 170. Muglen t Kap. XLIV. és „Dissertationes historico-criticae super quibusdam vetustiorum rerum Ungaricarum Capitibus Poson. 1832. in 8. p. 28. hol a' Méltóságos szerző mondja: „S. Ladislaum Regem primum fuisse, qui traiecto Dravo, Croatiam, partemque Dalmatiae occupavit, et Regno Hungariae adiunxit.“ Sz. Lászlónak Dalmatziába útazásárul ez a' hagyomány maradt emlékezetben, Podlusáni 'Sigmondnál De Rebus Gestis Hungariae Regum P. I. laurin. 1742. in 8. p. 35—36. „Huc quoque (Dalmatziába) repetito itinere illud posteriorum memoriae commendatum accepimus: curru subinde vectum ad ur-

bem Canisam piissimum Regem gravi sopore acqui-
 evisse, ut non rotarum per orbitas obstrepentium
 sonum exaudierit. Forte prosilientem ab una rota-
 rum fibulam amissam, neque rem fortuitam conti-
 nuo a ministris regiis fuisse notatam, minus aliam
 ad manus exstitisse, aut substitutam. Itaque Bla-
 sium unum de subditis terrae, locum clavi digito
 implevisse, rotamque ipsam lubricam diu sustentasse
 a casu, quantus esset tractus unius iugeri. Atque
 Blasium cum caeteris contribulibus suis praemium
 fidei in Regem pietatisque integerrimae, libertatem,
 easque terras, quas eques per complures horas ob-
 equitasset, accepisse. Esseque eius stirpis bis mille
 quingentas etiamnum nobiles domos, non falso astrui-
 mus. Meamque ipsius generis originem isthinc coe-
 ptam magis credo, quam scio; neque me in alie-
 num genus infundo. Quippe, rem, quam fama dun-
 taxat didici a maioribus, pro explorata dicere non
 ausim. Caeterum compertum habeo: Progenitores
 meos aliunde commigrasse, ascendisseque ab Szaladiensi tractu, tum pretio elegeris sedem, ubi
 Beczkovium est. — Mellyet Szegedi János
 in Tyrocinio Iuris Hungarici edit. 1751. p. 322.
 Színte emléti „Sunt in Comitatu Szaladiensi (in quo
 plus quam bis mille quingentae familiae, nobilitatem
 suam coram stricto iudicio paucos ante annos
 edocuere) haud procul Canisa, complures, Nobiles
 S. Ladislai dicti, Sz. László Nemessei, eo, ut ferunt,
 eventu creati: Quod dum Rex Sororem suam invisurus,
 Dalmatiam peteret, Rusticus quidam clavum de rota
 currus Regii excidisse advertens, digitum inseruerit,
 sicque spatio iugeri unius, Regem a lapsu praeservaverit.
 Quod Rex benignissimus animadvertens, miratus simplicem,
 ac fidelem hominis obsequendi sollicitudinem, gratiam
 a se deposci iussit. Petiit ille (instinctu, ut credibile
 est, contribulium suorum) omnes ut eius pagi incolas
 Rex nobilitaret, fundosque, quantos ipse horis
 aliquot obequitando circuiret, ipsis tribueret.
 Annuit clementer Ladislaus, exolutisque prioribus
 possessoribus, Creaturas suas latifundiis amplissimis ditavit.“

- 7) Ezen egyesüléstől a' Boldvai misemondó könyv is emlékezik 1081-dik esztendőre „Ladislaus rex, et Salomon frater eius pacem fecerunt.“ — Koller Hist. Episc. V. Eccl. Tom. I. p. 44. — Illyest mit beszél Turótzinak kronikása — is P. II. Cap. 56. hozzá adván, hogy azért békült volna meg Salamonnal „quia ius legitimum Ladislaus non habebat contra eum.“ — De Turótzi több rendbeli Kronikonból tatározta össze históriáját: azért meg kell benne választani az igazat a' hamistúl. Salamonnal csak Sz. László gondolhatott és tselekedhetett így „Animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adversarium nobilitate, ingenio, virtute praestantem non modo extollere iacentem, sed etiam amplificare eius pristinam dignitatem: haec qui faciat, non ego eum cum summis viris comparo, sed simillimum Deo iudico.“ Cic. in orat. pro M. Marcello.
- 8) A' Boldvai Misemondó könyvben írt kronikon 1083. esztendőre „In carcere missus.“ (Salomon) — Hogy Sz. László boszszú álló nem volt, azért ezen szép tette is kezeskedik, mellyet Pelbart János emleget: „Contigit aliquando in monasterio Varadinensi in noctis silentio, ut quedam mulieres flentes, altis vocibus maledicerent regem Ladislauum pro eo, quod uni vir, alteri vero filius in bello occisi fuerant; quas pius Rex quesivit, in quo vico et domo manerent, et sequenti die eas decenter dotavit ad se vocatas, quibus et annonam dari instituit.“

VI. §.

Szent István Testének a' koporsóból ki-vételkor 1083-ban fogságából ki-botsáttatván Salamon, új háborúságot kezd saját veszedelmére.

Bel-telvéen azért immáran úgy mint negyven esztendőök, és láttatott vóna kegyes Szent Lászlónak, és az magyar uraknak, jámbor pispekek.

nek, Szent István királynak, és Szent Imre Hercegnak vitézkedő Szent Testöket fel emelni, és nagyobb tisztösségnek okaért ez feld színre hozni, és meg canonizálni. 1) Salamon Király es hozaték ki az temletzből, és szabadon jár vala Szent László mellett. De az álnok magát gondolván, futa az Kún királyhoz, és meg eskvék neki, hogy, ha segédsegül mellé jönne László Király ellen, Erdélységöt neki adná, és leányát el-venné. Az Kún Király azon rajta ragadván, nagy haddal be jeve Magyarra, és szállá meg Ung várát és Borsvát. Azt halván kegyes Szent László Király, rajtok rohana, és mint az kövér fagygyú az tűz ellen, ugyan el-olvadának ellene, és nagy diadalmat vén rajtok, hol ott rakattata egy Szent egyházat Úr Istennek tisztösségére. 2) Salamon Király esmég fel gyejté az Kunoknak maradékit, és méne Bologár országra, és Görög országra. De ott es artzúl vereték, úgy hogy továbbá minden reménségtül meg fosztaték fel-támadni. Annak okaért es által jevén az Duna vízen, ki-vonyá magát az tebb nép közül, és soha többé közikbe nem méne, látván, hogy minden tehetségében meg szegetött volna. Annak okaért meg alázá ennen magát, és az hatalmas Úr Istennek irgalmassága alá hajtá le fejét, mint bines ember nagy bánattal töredelmességgel. Ó melly bódog szikség, ki nagyobb jóra kiszlel embert, ki ellen úgy mond neki, hogy bódogh annál es, kit másnak veszedelme téssen bódoggá. Salamon Király azért míg éle, penitentziában foglalá magát, és soha ember ismételére továbbá nem jeve; és mulékki ez világból Istriában, Pole nevű városban. 3)

-
- 1) Sz. István, és Imre fiának tetemüket 1083-ban vették föl a' koporsókból. Lásd: Vita S. Stephani Hungariae Proto Regis auctore Hartvico de Ortenburg. Bud. 1836. in 8-vo. Ignatii Comitiss de Batthyány Episcopi Transilvaniae Leges Ecclesiast. Re-

gni Hung. Albae Carol. Tom. I. 1785. p. 411, 413. és a' Boldvai Mise mondó könyvet, melyben 1083-dik esztendőre ilyen jegyzék olvastatik „In carcerem missus (Salomon) et Dnus Rex Stephanus, et Henricus filius eius, et Gerardus Episcopus revelantur.“ — Már pedig, ha Szent Imre Hertzeget 1031-ben, a' vad kan szaggatta volna össze, valamint a' Hildesheimi Kronikon írja; tetemeit 1083-ban föl nem vehették volna, azért ezen környülállást meg fontolván, ebben a' Hildesheimi kronikon írójának hitelt nem adhatunk; mert a' hazai kronikonok bizonyítják, hogy nem erőszakos, hanem tsendes halállal múlt ki életének szinte legjobb virágában „Ez bódog király magzatról úgy olvastatik, mond a' magyar Legenda, hogy még alig volt husz esztendő ember születésétől fogva, és ilyen mondhatatlan nagy hatalmas szentséget érdemlött.“ és Sz. István Legendájá szerént „Nem véli vala az Szent Király, ő szent fiával mit akarna tenni az felséges mennyei király ő király szolgáltaival. Elöl vevé az Szent királynak akarattját. Úr Istennek akarattja, és Szíz Szent Imre királyt hamar annak előtte ki-vevé ez világból.“ És Biga Salutis, tizmű könyvben Serm. 76. Sz. Istvánról ezek olvastatnak „Filii sui parvuli, videlicet Otto, et alii, quorum nomina tacentur, diu ante-mortem regis decesserunt, solus beatus dux Emericus remanserat, quem credebat post se regnaturum — sed Domino disponente est factum, ut octo annis ante patris obitum migret in celum — De cuius Transitu rex ipse plurimum contristatus extiterat, sed trigesima die post illius obitum tristitia fuit commutata in gaudium, dum beatus dux variis cepit choruscare miraculis.“

- 2) A' Kúnok Kutesk vezérlése alatt 1086-ban rohan-
tak be. — T. T. Nagy Gábor úr Borsván Ber-
eg vármegyét érte az 1836 eszt. Tudományos Gyűj-
temény IV. kötetének első értekezésében. A' meg nem
vetendő hagyományok pedig fön tartották, hogy Sz.
László ezen hadakozásában Jászó Döbrödön
Abaújban, szomjas katonáinak víz forrást fakasztott
a' kemény kősziklából; melynek az oklevelekben is
nyoma vagyon, a' mint Mélt. és Nagy Tiszt. Fischer
Norbert Bárá úr a' Jászói Conventnek nagy ér-

demŭ Sub-Priora és kanonoka 's a' t. által 1773. esztendei pörbŭl közlött több rendbeli adatok 's Jászó Döbrödön ez aránt számomra tartatott vallatás hitelesen bizonyíttják: „Ex eodem processu pag. 76. Species facti: Docente privilegio Domini olim Belae Regis, pura et per neminem contradicta metali statutione firmato, pro linea Praeposituram Iaszoviensem a Dominio Torna separante, posita est progressio a fonte, qui nunc S. Ladislai dicitur, ad fontem Boldva fő sic vocatum, ex quo nempe fluvius Boldva per medium Praepositurae defluens, suam sumit originem et nomenclationem.“ Item pag. 190. ex eodem processu: „Ex superabundanti nihilominus producit (Sauberer András akkori Prépost) metales de anno 1512. emanatas sub Nro. 29. ex quibus tum id patet, quod idem ipse fons iam tum S. Ladislai Regis appellatus sit metalis Belaianus: tum id, quod metalistae in conformitate Belaianarum metarum a fonte hoc in linea occidentali progrediebantur ad praedium Nyihata-Teleke.“ Ezekre olvasd meg Zombori Lippay Miklós Grófnak ditsérő beszédét, melyet Sz. László napján 1675-ben mondott Bétsben Sz. István templomában, „Ladislau ab hodierno Oratore-Hungariae solem depraedicari — Quare, dum legetis in Bonfinio vel Bessorum exercitus dissipatos, vel agmina Roxolanorum profligata, vel Chumanos e finibus Transylvaniae propulsos; solem vobis in Ladislao effigiate, ex aërea regione tempestates ac nubila propulsantem. „Dum legetis, aureos laqueos pernicioso Turcarum dolo ad militis Hungarici supplantationem dispersos, prodigiosa Ladislaiarum precum alchymia in lapides transiisse; illam solis efficaciam in Ladislau transmigrasse cogitate, qua vel aquae Scepusienses in saxeam duritiem obrigescent; vel subterraneae Carpatici montis glebae in metalla excoquantur. Dum legetis „Ladislau inter sylvas Jaszovienses ad restinguendam lassati exercitus sitim, fortunato miraculo fontem excitasse.“ — Dum legetis, effrontem blateronem, plasphemas in Ladislau voces eructantem, retorto in humeros ore, subitanea divinitus vindicta castigatum; temerarii illius Locutuleji mementote, cuius linguam contra solem (S. Ladislau) exertam repente exaruisse, erudita

antiquitatis commentaria prodiderunt.“ — A' Jászó Debrődiek pedig ezeket vallották „Hallomásból tudjuk, hogy mikor Sz. László Király azon a' tájon, a' hol most Sz. László Kúta vagyon, a' Törökökkel meg ütközés végett katonáival szembe állott volna, Katonái nagy szomjúságtúl sanyargattatván, mint egy bögésre kényokban fakadtak; hallván azt a' Török Vezér, kérdé Sz. Lászlótól, miért bögnének annyira katonái? felelé Sz. László: mert veled meg ütközni kíváncsoznak. Akkor Sz. László szíve keserőségében az Istenhez fohászkodván, és íme a' Lova patkója helyéből a' víz ki-bugyant, és most is állandó forrással virágzik; mert soha sem fogyott el a' vize, se nem száradt-ki; ha a' faluban nints vizünk, hát a' marhánkat ottan itatjuk. És ezen előadásunkat még a' kép is, melly Sz. László kápolnájában fő helyen függött, le festéssel bizonyítja; de már a' régi kép el-avult és el-romlott, hanem más hasonló képet Méltóságos Bárá Fischer úr, mint 1817-ben volt Plébánosunk 80. forintért le másoltatott, és most is templomunkban tartatik.“ Ez e'kép iratik le „S. Ladislaus Rex equo insidens, conversis in coelum oculis, Vexillum, cui Deipara Virgo Filiolum ulnis gestans appicta est, altera manu tenens, et duo militum agmina: unum Tartaricum, aliud Ladislaveum sibi advicinata, ac ex anterioris pedis equi Ladislavei vestigio, in maiori quantitate, ex posterioris pedis autem vestigio in minori quantitate aqua ebulliens exundari cernitur.“ — Az 1721-diki Tanú valatásban pedig ez jön elő „Dari praeterea in territorio eiusdem possessionis (Jászó Debrőd) seous certam scaturiginem miraculis claram, etiam Sacellum, S. Ladislao Regi Hungariae dicatum, plenariisque indulgentiis ab aliquot saeculis famose gaudens.“ Mellyről az 1814-dik esztendei Canonica visitatio föl-jegyzette „In ambitu huius Parochiae exstat Capella S. Ladislai Regis, anno 1812, tecto per ventum decusso, in ruderibus stat.“ Láthatni még Abaúj vármegye föld abroszán, mellyet Görög Demeter kiadott. — Mind ezeket meg fontolván kész vagyok el-hinni, hogy Sz. László a' Moldvai Kunokból, kiket a' Kis-Várdai Szent-egyház sanctuariuma fölött volt emlék írás szerint Bökönynél

Szabolcs vármegyében győzött meg, Jászó tájára gyarmatokat szállított; a' mire Jászó Debrőd, Jász Falu, Sepsi (Moldau, Boldva) mutatnak. Jászó pedig egyike leszen azon helyek közül, hol a' nyert segedelemért Istennek szent-egyházat rakatott; mert a' Boldvai, vagy ha éppen úgy akarod, Moldvai Misemondó könyvben talált jegyzetek szerint, Jászót eleve úgy is Sz. Benedek szerzetesei lakták. Kis-Várdán pedig azért épített templomot, mivel vég-képen ott verte meg az ellenségét. Állításomon senki sem akad föl, ha Bölts Leo görög tsászártúl, Kollár Ádám fordítása után *Historiae Iurisque publ. Regni Vng. Amoenit. Vol. I. p. 33.* érteni fogja atyáink hadakozásuknak szerét „*Posteaquam vero hostes suos in fugam verterint, omni alia cura deposita, tergis eorum assidue inhaerent, tota mente, animoque in persequendis defixi. Neque enim: quemadmodum Romani, caeteraeque nationes, satis illis est, moderate insequi, et fugientium opes diripere; verum tamdiu illis incumbunt, donec interne cione deleant: quem in finem omni arte conatuque utuntur.*” — Ezt bizonyítja a' Kis-Várdai templomban olvastatott emlék-írás is „*Hoc Templum Divi Petri Ppis Aplorum Honori post amarissimae Caedis ad Bököny in I. Cottu Szabolcsiensi habit. eotum vicum glorime reportatam victoriam, Divus Hungariae Rex Sanctus Ladislaus pientissime posuit. Anno Domini Millesimo Octuagesimo Secundo. Quod dein piaie reminiscientiae viri Petrus Quaestor et Paulus de Kis-Várda pene regia munificentia auxere.*” Lásd: az 1836. eszt. Tudományos Gyűjtemény IV. kötetének első értekezését, és Szekér Joákim „Magyarok eredetének I. könyvét a' 203-dik lapon.” Az eredeti emlékirásban minden bizonyal az esztendő romai számokból M. LXXXVI. állott, 's az ötöst későbbben vígyázatlanságbul, a' mint sokszor megtörténik, egyesre változtatták. — Meg jegyzésre méltó, hogy Turótzai Kronikása P. II. az 52. és 53. Fejezetekben színte Sz. Péter Apostol templomáról szól.

- 3) A' külföldi írók szerint, lásd Schier Xystusnak *Reginae Hungariae* Vien. 1776. in 4. ízmű munkáját a' 75-dik lapon, a' Görögök ellen viselt háborúban esett-el. — Kronikásaink ellenben írják: hogy meg elégedvén a' világi dolgokkal, 's magán való életet viselvén szentül végezte volna életét. Kézai Simon Lib. II. Cap. 3. Turótzai P. II. Cap. 56. a' N. Váradi és a' Dubnitzzi, meg a' Budai Kronikon. Pray *Dissertationes Historico Criticae de SS. Salomone Rege, et Emerico Duce Hung.* Poson 1774. in 4. *Historia Reg. Hung.* Bud. 1801. in 8. P. I. p. 82. — Mert híre volt, hogy tsudálatos megtérése Sz. László környörgésére következett volna „Sunt, qui credant, Beati Ladislai precibus fuisse illi a Deo eum modum agenda peccatorum poeintentiae praestitum.“ Ranzanus *Indice XII.* „Quadam vice veste monachali, duobus solum contentus famulis, Albam Regalem venit, úgy mond a' Dubnitzzi Kronikon, ibique de manu Ladislai elemosynam accepit, quem cum Ladislaus vidisset, timuit eum, et diligenter requiri faciens, potuerunt eum invenire nullo modo.“ — És Turótzai Kronikása P. II. Cap. 56. „Visus est etiam semel in Hungaria, tempore Regis Colomani; sed statim delituit, nec unquam amplius comparuit.“ — Különös, a' mit Salamonról Iongellinus Gáspár *Notitia Abbatiarum Ordinis Cisterciensis de Monast. S. Crucis in Austria.* nevű könyvében föl-jegyzett; Lásd. Péterffy *Concilia Hung.* P. I. p. 14. *Nota d.)* — A' Dubnitzzi Kronikonban pedig későbbi kéz ezt jegyzette föl: „Sepultus est in Lepoglawia clauastro Heremitarum, ibi enim de marmore sculptum monumentum habet.“ De hol voltak Salamon idejében I. Remete Sz. Pál Szerzetesei? — Noha a' hagyományoknak nagy kedvelőjük vagyok, minthogy a' régiek nem szólnak minden ok nélkül; 's azért hihető, hogy sanyarú életet viselvén az Istennel megbékült, de mind az által, mint Szent nálunk soha sem tiszteltetett, és élete vége felül mind eddig bizonyosat nem tudhatni.

VII. §.

Sz. László győzelmeinek folytatása.

Másodszor, kegyes Szent László király idein az gonosz Kunok meg be jevének Magyar országban; eleszer Erdélyt fel-dúlván, és mind az Nir-bátorságot, onnan az Tisza mellékét mind Betse váráiglan; 1) ennél nagyobb had Magyar országban ő előttök soha sem volt. Kegyes Szent László az időben vala Tót országban; és mikoron meg hallotta vóna, azonnal utánnok lén, és éré el őket az Temes közbe, és reájok rohanván, úgy veré mind az sokaságot, hogy egy úrnál tebb el nem szojladhata közülök, 2) és nagy nyereséggel járván, az foglyokat mind hátra hozá. Annak utánna az kegyes király méne az Oroszokra, 3) kik látván az nagy erőt, hamar az Szent királynak hatalma alá adák ennen magokat. Annak utánna az kegyes király méne Lengyel országra, 4) és szállá meg Krakkó városát három hónapig. Azok látván, hogy ellene nem áthatnának, békességet szerzének egymással. Annak utánna Tseó országra, 5) és nagy (sok) foglyokat hozván, tére haza szent király Magyar országban, nagy nyereséggel, és nagy Isteni dítsérettel. 6)

-
- 1) A' Betse frantzia ágról, kire emlékeztetnek a' hasonlók nevű helyek, olvasd Kézai Simon' Függeményét „De Nobilibus Advenis.”
  - 2) Másodszor a' Kunok Kopólt Krulnak fia alatt 1089-dikben ütöttek-be Magyarországra Turótzai P. II. Cap. 57. — kiket Sz. László Temes közben útól érvén meg-verett. „In perpetuum insignis victoriae monumentum, Themesus amnis, in hodiernum usque diem, a clara infidelium caede, Paganus cognominatus est.” Bonfin. Decad. II. Lib. 4. edit.

Lips. p. 234. — Erre Prai „Annal. Reg. Hung. P. I. p. 89.“ „Bonfinius descripta pugna, úgy mond, addit, in victoriae relatae memoriam, fluvium a caede Cumanorum *Themesum* fuisse dictum; sed id ridiculum est, quod annis dudum ante, cum Romanorum, tum Hunnorum tempore, id nominis adeptus esset.“ 'S a' b) jegyzet alatt: „Videtur mihi Bonfinius, nisi fallor, ad hungaricum vocabulum *Temet és*, quod sepulturam notat, alludere, quasi, quod tot Cumani sepulti illic sint, *Thesus* dictus sit.“ De nem jól értette Bonfini Prai; mert Turótzsi szinte ezen értelemben ír P. II. Cap. 57. „Rex autem cum suis omnibus, pro tanta victoria gratias egit omnipotenti Deo, qui eripuit eos de manibus hostium suorum; nominavitque fluvium Pagani (Pogány) propter paganos usque in praesentem diem.“ Sz. László Temes közben a'nál a' víznél ütközött meg, mellyet jelenkor az Oláhok Pogánis-nak neveznek, 's a' melly ezen nevezet alatt a' régi földabroszokon, nem különben a' Görögén is szembe tűnik; a' mennyire belülök kivehettem, eredetét veszi Krassóban Valja polievölgyben, és Szotsán falun túl a' Lúgosi Járásban: és Temes vármegyében a' Temesvári Járásban mint egy fél mély föld távulnyira Unip helység alatt szakad a' Temesbe. Valamint tehát e' Legenda a' tsata piatzot pontosan helyhezteti Temes közébe; úgy más részről az is bizonyos, hogy ez a' folyam nem csak Turótzsi és Bonfini koráig, hanem még ezután is folyvást Pogány-víznek nevezetett. Méltán kívánhatja azért mindegyik hazafi, hogy a' Pogánis, Sz. László viselt dolgainak örök emlékezetére ezen túl immár ne csak neveztessek, hanem rend szerént irattassék is Pogány-víznek. A' mit a' hazafiúsággal el-telt Temesi és Krassói Rendek hogy e' Sz. Király aránt buzgó tiszteletükből meg is teszik, éppen nem kétkelkedhetni. — Végtére, ezen fejtegetés még arra is int bennünket, „hogy a' régi hagyományokat“ ne vessük meg egészen; mert ezek a' Históriaiban sokszor olyakat derítenek föl, a' mik útmutatásuk nélkül örök feledékenységbe merültek volna. — Még

harmadszor-is be tapott egy Kún sereg Ák us vezérlése alatt, ki vagy vissza vinni akart; hazafiait kiket Sz. László hazánkban le-tartóztatott (mert, megparantsolá Vitézeinek, hogy az ellenségnek kergetésében minél jobban lehetne, tartanak meg az életüket, inkább fogságba vetvén őket, hogy sem életüktől meg fosztván) vagy érettük bosszút állani szándékozott; de ő sem járt különben Kopultsnál, mert a' Sz. Király pár viadalban saját kezével ölte meg, hogy hadakozó népét ez által a' haláltól megmentvén a' kereszténységre téríthesse; kiket, a' mint tudjuk, nálunk le-is telepített. — Ezen tett is Sz. László kegyességének szép vonása. Máltán mondja róla Pelbart Serm. 16. „Tam piissimus extitit, quod mutato nomine ab omnibus pius rex vocaretur, nam pauperes alebat: et pro eis mortu in bello se exponerat.”

- 3) Turótzai Kronikása P. II. Cap. 58. e' háború okát az Oroszokra veti „quod Cuni per consilium eorum Hungariam intraverant.”
- 4) Hogy Mieskot II. Boleslavnak a' fiát a' Lengyel fejedelemségre segítse; mert Boleslav Szaniszló Krakoi Püspökön el-követett gyilkoságáért el-vesztvén országát, fiastúl Sz. Lászlónál keresett menedék helyet, ki a' szerénstetlen rokonyon; mert Boleslav Sz. László édes anyja testvéreinek Kasimirnek fia volt, könnyörülvén, ámbátor egyházi átok alatt sémldődött, még is be-merte fogadni. Azon időkre nézve, ritka 's nagy tselekedete volt ez Sz. Lászlónak; a'mit ő nem az Anyaszentegyház Fejének meg-vetéséből, hanem háládatoságból mivelt; mért ez előtt Boleslav segítette volt őtet Salamon ellen. Ennekokáért sehol sem olvassuk, hogy VII. Gergő Pápa ezen tettét rossz néven vette volna.
- 5) Limitum causa hoc bellum fuisse gestum videtur, úgy mond Katona István Hist. Pragm. P. I. p. 458. „quos a S. Ladislao positos esse, Ludovicus I. in suo diplomate testatur an. 1347. apud Prai Diatrib. p. 34.” a' hol Nagy Lajos e'kép szól: „Stephanus (Erdélyi Vajda) in confiniis Bohemie per ipsum patrem nostrum (Carolus)

constitutus, partes regni nostri, in ipsis confiniis Bohemie (Moraviae) habitas, et per Bohemos occupatas, ab iisdem Bohemis per suas veras metas, per Sanctissimum Regem Ladislaum positas et erectas, recuperando, assignavit patri nostro.“

- 6) Igazán ítélte Sz. Lászlóról Palma, midőn ezeket írta: „Insignis Divi Ladislai Religio, nec fucata vitae Christianae probitas merebantur secundos illos belli successus, quibus a Deo, bonorum omnium largitore cumulatus fuit.“ Edit. tertia. — És Bonfin Decad. II. Lib. 4. „At illud in Divo Principe admirabile nimis est habitum, quod Divino cultui, ac gerendis rebus, iuxta satisfacit, neque alterum alteri impedimento fuit, quamvis utrumque praestare, quam difficillimum reputetur.“

VIII. §.

Sz. László Nagy Váradot alapítja, benne Monostort rakat, 's egyéb tettei.

Mikoron azért látta vóna az Kegyes Szent Király, hogy Úr Isten vóna vele, rakattata egy jeles szent Monostort az fekete Kőrös partján, kit Várad-Főnek nevezé Aszszonyunk Sziz Máriának tisztességére; 1) hol ott végre temetést es választá magának. El-hirhővén kedég az ő jó hire neve, és Istenben való jószágos vóta mind egész keresztyénységbe, hogy mikoron Német tsászár ki-múlt vóna ez világból, akarják vala őtet választani; de mikoron semmiképpen nem akarta vóna, alig tsendesödének meg róla. 2) Annak utánna méne alá Bodrog vármegyében husvét napjára, és mikoron ott vóna, ime Frantziából, Hyspániából, Angliából és Britániából követők jevének hozjá, kérvén őtet, hogy lenne Fejedelmök és előttök járó, hogy az Szent Jerusalemnek várasát szabadoitanák meg az (Szeretse-

nek) kezökből és hatalmasságokból, boszszút álván Kristus Jézusnak Szent-haláláért ő rajtok. 3) Azt halván kegyes Szent László király, nagy erembe lén rajta, és azon húsvétnek innepében el-bultsúzó az Magyar uraktól; az szegén Magyar ország kedég nagy bánatban, keserűségben esék rajta, hogy az ő kegyes attyok őket el-hadná. Szent király azért ira Tseó országi hertzegnek, hogy el-jőne vele, és ottan eremest lén ő rajta: de azon közbe történék hada Tseó országban, az Tseó országi hertzeg mellet. 4) Mikoron az határra jutott vóna, nagy erős betegségben esék. Meg értvén azért Szent Léleknek malaszttyából, kivel tellyes vala az kegyes Szent László király, hogy életének vége lenne, szent, gyónással, töredelmességgel, és Krisztus Jézus Szent Testének Vérenek vételével meg erősíté ő halálát. És hozzá hívatá mind az magyar urakat, úrfiakat, és pispüköket, és meg jelenté ő nekik ő testének kifeslését nagy szent szeretettel, azért es szorgalmatossággal inti vala és tanoította vala őket, hogy egy niást halgatnák, 5) Anya-Szent-Egyházat tisztolnák, 6) ez keresztyén országot oltalmaznák, 7) árváknak szegényeknek gondyokat viselnék, és mindenben igazságot követnének. 8) és az menybeli Idvezető Kristus Jézustól el-ne szakadnának holtig. Mikoron ilyen szent prédicátziót tett vóna ő nekik, hírré tevé az uraknak, hogy Almus attyafiát koronáznak meg, ki nagy jámbor és egyigyú vala; de a' magyar urak Kálmánt tevék királlyá ő holta után. 9)

---

1) T. T. Luczenbacher János úr a' Tudomány Tár I. kötetében a' 232dik lapon oklevélből írja, hogy a' Jász nemzet Melancklaeni népnek-is neveztetett, mivel fekete öltözetbe járt. E' szerént tehát a' Fekete Körös Jászoktól vette volna nevezetét. Ez a' Legenda a' Sebes-köröst is Feketének nevezi.

A' Monostoron pedig itten Szent-egyházat 's abban levő temető helyet kell értenünk; mellynek, és a' Városnak eredete felül sok féle a' vélekedés: Prai, Katona, Kereszturi 'sa't. Turótzinak Kronikása ellen P. II. Cap. 59. Váradot, Sz. László koránál nem csak régiebbnek tartják: hanem a' Püspökségnek is szerzőjévé Szent Istvánt teszik. Gánótzai Antal ellenben Turótzinak kronikásával Várad kezdetét, 's az ott virágzó Püspökség szerzését Szent Lászlónak tulajdonítja. Igen hoszan terjedne vitatásom, ha e' két felekezet vélekedését elő hoznám; azért rövidség kedvéért csak a' magam okait mondom el, mellyeknél fogva állítom: hogy mind a' Városnak, mind pedig a' Püspökségnek Sz. László a' szerzője.

Ha Várad, már Sz. István idejében fön állott volna, meg-említené azt a' Névteleen Jegyző; mint hogy azokat a' tájakat igen pontosan le-írta. Azt sem mondhatjuk, hogy talám más neve volt; mert atyáink nem szokták volt a' régi 's itt talált helyek neveiket el-változtatni; a' miről kiki meg-győződhetik, ha a' régi várakat, és várasokat sorba veszi és a' neveiket elő számlálja. Váradon pedig, mellyet S. Gellérd élete említ, Péts-Váradot kell értenünk, a' mint a' beszéd folyásából szembe tűnő képen ki-tetszik. — Ezeken kívül, bizonyos, hogy Várad táját Sz. István csak 1034ben hódította meg; mert ez előtt Achtum birodalmában volt „Serviebat namque eidem viro (Achtum) terra a fluvio Keres usque ad partes transilvanas, et usque in Budin (ma Vidin.) et Zeren (Szörény) que omnia sub sua concluderat potestate.“ S. Gerardi Scripta et Acta edit. Albo-Carolin. 1790. in 4. p. 319—320. — Azért a' Tszanádi Püspökséget Sz. István legkésőbbre, az az 1036. esztendőre hallasztotta, a' mint Sz. Gellérd életében mondja: „Non permittatis leum (S. Gerardum) abire, exspectet adhuc modicum, donec iuvante Domino, debellabo Achtum inimicum meum, et dabo illi civitatem Morisenam, ut in ipsa episcopus ordinetur.“ — p. 314. — „Factum est autem, folytatja tovább a' Legenda, post-

quam beatus Stephanus rex vidisset regnum suum a preliis quievisse, servum Dei Gerhardum revocavit de Heremo (Bakony Bélbül) cumque ad regem venisset — ait ad eum rex: — nunc enim voluntatis mee fuit, ut duodecim episcopatus, quos in regno meo statuere decreveram, episcopis implerem; sed magis pependit in arbitrio aliorum, quorum arbiter Sathanas fuit (az az akadályokat szenvedett) et nunc episcopatum, qui, ut estimo, te respicit, assume.“ p. 324—325. — Ezek szerint tehát bizvást el-hihetjük Turótzinak, hogy Váradot Sz. László király építette.

Ugy szinte a' Püspökség aránt fön tartott hagyományát-is P. II. Cap. 59: „Post haec, in parochia Castri Bihor inter flumen Kewres, in veneratione sua invenit locum, ubi angelico admonitu, proposuit construere monasterium in honorem Virginis Mariae, quem locum Warad nominavit.“ Ok-levelekkel különösen pedig magának a' Várad i Káptalannak 1370ben öszsze írott Rendeléseivel támogathatjuk, „Ante omnia est notatu dignum, quod Ecclesiae nostrae Varadiensis fundator est beatissimus Ladislaus olim Hungariae Rex, cuius translationis festum colitur quinto Calendas Iulii, et eius depositio expletur anno Domini Millessimo, nonagesimo quinto, quarto Calendas Augusti. Fundavit autem ipsam Ecclesiam, et dedicavit in honorem beatissimae Matris Mariae Virginis, instituens primo in ea Praepositum, et Canonicos numero viginti quatuor, computato Praeposito; et tandem evexit ipsam in Episcopalem, et multis possessionibus, iuribus, et praerogativis dotávit.“ Legg. Eccl. Tom. III. p. 219. és 344.-s a' 221dik lapon „Post (Geyzam) regnavit beatus Rex Ladislaus — Fundator et Dotatur Ecclesiae nostrae.“ meg a' 225-kén „Successit in Episcopatu Benedictus II. Anno Domini 1291. obiit autem anno Domini 1300. huius tempore alienatus est ab Ecclesia Varadiensi Comitatus Bihariensis; quem a tempore S. Ladislai omnes Episcopi usque hunc pacifice tenuerunt.“ — A' Bihari fő-ispánságot azután Mátyás király adta vissza Vitéz Jánosnak 1464ben Bonfin Decad.

IV. Lib. 1. edit. Lips. p. 548—549. és Prai Hierarch. Specim. P. II. p. 150—152. — János Pannonius szerint Epigrammatum Lib. I. epigram. L. I. „de translatione Ioannis (Vitéz) Episcopi Varadiensis in Ecclesiam Strigoniensem.“ úgy látszik, mintha a' N. Váradi Püspökök a' két Érsek és az Egri Püspök után következtek volna: „Metropolitanae supremum Sedis honorem Dat Princeps domino, dat pia Roma, meo. Cedat Strigonio Varadinum, Chrysus Histro. Sit Patrum primus, qui modo quartus erat.“ Vitéz János N. Váradi Prépostból Junius 4kén 1445ben lett Püspök, és Május 15kén 1465ben Esztergami Érsek: hol Augustus 9kén 1472ben halt meg.

Kimerné immár tagadni, hogy nem Sz. László a' Váradi Püspökség szerzője? vagy kétségbe hozni, hogy a' Káptalan nem tudta, ki volt légyen az ő szerzője? Egybe férnek ezek Hartvic bizonyosságával-is, a' ki Sz. István életében az 56. lapon „Post hec, úgy mond, provincias in decem partitus episcopatus, Strigoniensem ecclesiam metropolim et magistram, per consensum et subscriptionem romane sedis apostolici ceterarum ecclesiarum fore constituit.“ és a' Biga Salutis. nevű könyvnek szerzőjével, a' ki Serm. 76. „Post hoc, úgy mond, regnum hungarie in decem partes dividens et in illis episcopatus decem instituens, Strigoniensem ecclesiam metropolim omnium prefecit, quibus demum episcopatibus alios duos rex Ladislaus Sanctus, una cum fratre suo Geysa superaddidit.“ Sz. István által föl állított Püspökségek ezek: az Esztergami, Győri, Beszprémi, Pétsi, Egri, Erdélyi, Kalotsaj, Bátsi, Tsanádi, a' tizedik, ha neme a' Nyitrai volna, legyen a' Vátzi, noha ezt I. Geysa alapította, mert nem kell elfelejtenünk, hogy Sz. István alatt kilébb terjedtek országunknak határai; azért a' tizedikét más helyt is kereshetjük; azonban a' Nagy Váradi minden esetre tizenegyedik Püspökség volna, melyet Sz. István szerzett.

Leg nagyobb ellen vetés Turótzsi Kronikában mutatkozik P. II. Cap. 49 és 50. mert 1070-

dik esztendőre, mikor Sz. László még mint vezér a' Kunokkal hartzolt, nyilván Várad i Püspök leányát említi: 1073-dikra pedig szinte Várad i Püspökről szól, kit I. Geyza Király Vatha fő ispányal tuszúl küldött volna Salamonhoz. — De nem éréntvén, hogy Muglen és a' Verses Kronikon semmit sem tudnak a' Várad i Püspök leányáról; és hogy a' hagyományok a' megnevezett szüzet, kit Sz. László szabadított meg a' Kúnnak tisztátalan körmei közül, magyar, 's nem Várad i Püspök leányának tartják; ez a' nehézség is azonnal el-enyíszik, mihelyt meg engedjük, hogy Sz. László (a' ki már vezér korában ezen a' tájon uralkodott) még királysága előtt építhette Váradot, 's hogy még akkor szerezhetette az alapított társas Káptalanból a' Püspökséget is; mert nem tagadhatni, hogy hazánk harmad részét Vezéreink egész királyi hatalommal bírták; adomány leveleiket olvashatni F. T. Fejér György Prépост Ur Codexeiben.

A' Várad i Kis-Prépostság pedig a' tisztelt Káptalannak bizonyysága szerint XIVdik században támadt „Chanadinus olim Praepositus Ecclesiae nostrae, tandem Archi Episcop. Strigoniensis (1330—1351) de consensu Episcopi, atque nostro, Ecclesiam Beatae Virginis minorem de iuxta porticum (olvasd: portum) Ecclesiam nostram, erexit in collegiatam instituens in ea Praepositum et sex Canonicos, ut eidem, et Ecclesiae nostrae serviant, prout infra de Praeposito minoris Ecclesiae beatae virginis dicitur.“ az idézett könyv 245-dik lapján. — Azért Prai Hist. Reg. Hung. Bud. 1801. P. I. p. 92. szinte megbotlott, midőn ezeket írta: „Ad discrimen Ecclesiae Cathedralis dicebatur Mariae minoris, vel iuxta portum nempe fluvii Crysii — eratque Ecclesia Collegiata, et in Castro condita, ut patet ex collectione decimae Pontificiae sub Carolo Roberto. — Atque hic ille Conventus Varadiensis est, cuius mentionem facit Ritus explor, verit p. 264—268. Inde error illorum ortus, qui Episcopatum Varadiensem Ladislao conditori tribuunt.“ —

Vitátásomat Sz. Lászlónak többi kegyes hagyományainak elő adásával zárom be, mellyek a' Várad i Püspökségen kívül a' Bátsi Érsekség, Katona Hist. A. Episc. Coloc. et Baçsien. a' Zágrábi Püspökség Kercselich Hist. Eccl. Zagrab. P. I. p. 2. A' Bába Széki Apáturság, Koller Hist. Episc. V. Eccl. Tom. II. p. 468. A' Simegi Apáturság. Prai Dissert. de S. Ladislao Rege 1774. Poson. in 4. p. 47 — 50. Katona Hist. Crit. Reg. Hung. Tom. II. p. 662. 's a' t. A' Szent Jógi Apáturság Biharban, Prai Dissert. de S. Dexterá S. Stephani Vien. 1774. in 4-to. és Hartvic Sz. István Életében. Bel Mátyás szerint a' Posonyi társas Káptalan Szent-egyháza, Notit. H. Vet. et Nov. T. I. p. 581. „Und wahrscheinlich war auch er (Sz. László) nicht Carl der Grosse, nicht Stephan, der Stifter der (Pressburger) Grosspropstey.“ Fessler Geschichten, der Ungern. I. Th. S. 686. Ezekhez teszem az Ó Budai társas Káptalant 's Prépostságot, mellyet ugyan Sz. István kezdette rakatni; de Sz. László végezte - el. Péterffi Concilia Eccl. Hung. P. I. p. 128. — 131. és a' Jászói Apáturságot, melly későbbben Praemonstratusok Prépostságukká lett; és Pelbart, János ígéivel rekesztem be Sz. László kegyes hagyományait „Iste, — tam multas fecit elemosynas (donationes) ut Ecclesia omnis Hungarorum usque hodie enarrat.“ A' ki pedig tudja, hogy a' mennyi káptalan szer és monostor épült, akkoriban szinte annyi iskola, az az nevelő ház virágzott; háláadó szível önként el-esméri, hogy ez a' Sz. Király a' tudományokat is tehetsége szerint elő-mozdította. — Így tehát nem csak meghódított tartományokkal és bölts törvényeivel meg erősítette édes hazánkat: hanem benne az Isten Országának, az Igazságnak a' világát is föl-derítette, azért eleget tévén királyi kötelességének, midőn segítségül hita az Istent, meg halgatta őtet, 's nem félt az őtet környül vevő népnek ezeritül. —

- 2) Prai Hist. Reg. Hung. Tom. I. p. 83. és Fessler idézett könyvének I. kötetében a' 493-dik lapon ezt a' történetet tagadják: Muglen ellenben K. XLVII. bizonyítja „Do wurden die deutschen fürsten zu rat, und paten yn, daz er das kaysertum empfang, daz

versagt er yn; und wolt pleiben in den wegen seiner veter.“ Vagy a' mint Turótz i P. II. Cap. 59. mondja: „Illud divinum oraculum mente sedula revolvebat non transgrediaris terminos patrum tuorum, suis terminis contentus esse maluit, quam supra mensuram iuris augere. Alienigenarum itaque, et ignotarum gentium regimen suscipere recusavit “ — A' külföldi iroknak halgatásuk még nem elegendő ok ezen történetnek meg-tagadására, — Annyi bizonyos, hogy Sz. László, Rheinfeldi Rudolf Grófnak, és Anticaesarnak veje volt, ki 1080-ban halt meg.

- 3) Ez a' meg-tiszteltetés 1095-ben Húsvétkor történt, melly azon esztendőn Gyümöls ójtó Boldog Asszony napjára esett. 'S mivel régi időkben a' fejedelmek monostorokban szokták megülni az időnepeket, úgy tartom, hogy Sz. László akkoriban a' Tételi káptalanban áhitatoskodott, „tunc mos erat convocare abbates et episcopos, ut sacre solempnitati simul interessent.“ Sz. Gellérd életében; ilyen alkalommal az Isteni szolgálat alatt Püspök szokta volt a' koronát a' fejedelem fejére tenni, Fleuri Hist. Eccl. Lib. 59. §. 45. p. 331. mellyet a' királyok magukkal hordoztak, a' mint Pelbart Sz. Lászlóról bizonyítja „Nolebat honores ambire; sed regalia insignia ante se deferri faciens, oneris potius, quam honoris regni gubernacula reputabat, et qualiter prodesse magis, quam praeesse satagebat.“ Serm. de S. Lad. primo, alias serm. 135. — A' keresztes háborúnak le-írására pedig Fessler említett könyvének I. kötetében a' 498-dik lapon ilyen észre-vételt írt: „Fine Geschichte der heiligen Kriege, als nothwendige Erscheinung der Zeit, und als immer noch fortwirkende Thatsache des Ewigen Weltgeistes, erzählet, wie alle Geschichte erzählet werden soll, mit Gerechtigkeit und Wahrheit, das ist, mit religiösem Sinne, der keine Nebenabsicht, keine Parteyrücksicht duldet, fehlt noch.“
- 4) Bretislav volt az a' Tseh hertzeg, kinek segédelmére sieté, mivel a' Lengyelekkel hadakozásba keveredett. —
- 5) Mert tapasztalt dolog az, hogy a' vissza vonással nagy bírodalmak is el-romlanak: viszontag az egyeséggel, kitsinek is nagyra nevednek.

- 6) Mert az Anyaszentegyház vezeti az Isten karjai közé az embert; azért „Qui bona fide Deum colit, amat Sacerdotes,” mint a' régi, de igaz példa beszéd tartja.
- 7) „Post sermonem de Diis, maxime convenit docere, quales in patriam esse debeamus,” úgy mond Hieroclius Stobaeusnál. — „Quis enim potest, aut deserta per se patria, aut oppressa, beatus esse? et si — recte — diximus, nihil esse bonum, nisi quod honestum; nihil malum, nisi quod turpe sit: certe uterque istorum est miserrimus; quorum utrique semper patriae salus, et dignitas posterior sua dominatione, et domesticis commodis fuit. Praeclara igitur conscientia sustentor, cum cogito me de Republica aut meruisse optime, cum potuerim: aut certe nunquam, nisi divine cogitasse.” Cic. Epist. Lib. X. epist. 4. ad Attic.
- 8) „Unum debet esse omnibus propositum, ut eadem sit utilitas unius cuiusque, et universorum.” Cic. de Offic. Lib. III.
- 9) Sz. László a' bevett örökösödés rendének ellenére ok nélkül Kálmán helyett nem ajánlhatta Álmost (kit a' Legendárius szó járás ként nevez atyafiának, azaz: fratrem germanum; mivel bátya fia, a' vagy sive volt) mert ha Álmos Kálmánnál jámborabb és szelídebb erkölcsű volt is, azért még koránt sem foszthatta meg őtet az országlástól Sz. László. Ki hinné pedig, hogy ez a' Sz. Király halálos ágyán követett volna el igazságtalanságot? holott a' Deák Legenda szerint: „Studit autem summpere Deo sedula devotione deservire: et ut erga proximum semper esset benignus in affectu: verax in sermone, constans in promissione, iustus in causarum diiudicatione.” — Vagy, hogy az atyáink Sz. Lászlónak éppen végső rendelkezését kívánták volna megszegni? — Annak tehát, hogy Álmost ajánlotta, bizonyos és törvényes okának kellett lenni; mert Kálmán, valamint kronikáink egy szájjal és hittel bizonyítják, Váradi Püspök volt. A' mit annál inkább el-hihetünk, mennél bizonyosabb: hogy nem rajta, hanem Lamperton volt a' sor, 's minden esetre ő uralkodik, ha 1095-ben meg nem hal. Ez a' Kronikásainknak értelmük, midőn írják „Iste Colomanus Episcopus fuit Va-

radientis, sed quia fratres, quos habebat (magyarán bátyjai Sz. László és Lampert) morte sunt praeventi, ideo Summo Pontifice cum eo dispensante, regnare compellitur.“ Hasonlóul tselekedett IX. Benedek Pápa 1041-ben I. Kasimir Lengyel királlyal, ki a' Cluniacumi monostorban Sz. Benedek szerzetese volt.

IX. §.

Sz. Lászlónak boldog halála, és ditsőséges temetése.

Az kegyes Szent László Király azért tellyes minden lelki jóssággal, szentséggel, és Úr Istennek malasztyával, mulék-ki ez gyarló világból, menvén az mennyei halhatatlan erek Királyi ditsőséges életnek társaságában, ő birodalmának tizenkilentz eszten-deiben. 1) Azt látván és halván, nem tsak Magyar országban: de mind egész keresztyénségben nagy siralom és bánat támada ilyen kegyes királynak halálán, és három esztendeég ez országban szép öltözet, tántz járás, és semmi vígasság-tétel sem láttaték, sem hallattaték. 2)

Miért kedéglén még életében meg hatta vala, hogy Bihár-Váraddá vinnék temetni ő testét halála után; az magyar országi fejedelmek kedég látván az időnek alkalmatlan és meszsze voltát, félének rajta, hogy az Szent kegyes Király testének romlása ne lenne az nagy buzgó hévségnek miatta, tanátsal élvén, közelségnek okáért térének Fejér-Vár felé, hol ott az Szent Királyok teste nyugoszik vala. 3)

És mikoron az szálláson el-nyugottak vóna, nem aluszik vala sem az Úr Isten, sem az Bódog Szent. Embernek tanátsa és akarattya nem olyan, mint az Úr Istené. Kelének fel reggel hollal, 4) hogy tovább mennének, láták, hát nintsen ott az szekér,

sem az Szent Test. Megszomorkodván rajta, és futosván tétova, és kérdőzködven, ha ki látta vóna? De mikoron Várad felé tértenek vóna, láták, hát minden emberi segödelem nélkül Várad felé megyen az Szent Test, mind szekereztül. Látván az nagy Isteni tsodát, és ditsérék Úr Istent. 5) Másod tsoda, mikoron az Váradi monostorba el-akarnák temetni, mondá neki, 6) hogy az Szent Test dohos vóna; az tebb népek kedég nagy szép illatot éreznek vala: ottan hátra, háta megé fordula álla annak, a' kinek dohosnak érzettetik vala. De mikoron hazugságnak bínét meg vádlotta vóna, és Úr Istennek irgalmasságát kérte vóna, sírván az Szent Király testének előtte, meg gyógyultaték; de az álla kaptzáján mind éltig meg ismérteték. Annak felette nagy sok vakok, sánták, tsonkák és poklosok vigasztatának meg az Szent Királynak érdeme miatt, kinek sok vóna a' beszéde. 7) Az 6 szent temetésének (idejekor) égben angyali szók hallattatának, és az Szent Confessorok Miséjét ők kezdék-el, kit az jámbor egyházi népek utánnok éneklének, és az halottaknak Miséjét el-hagyák, kiben meg ismérteték, hogy Úr Isten az 6 Szent Confessori köziben helyeztette vóna, azon időben, mikoron írának ezer kilentzven öt esztendőben. 8)

- 1) S z. L á s z l ó halála Ny i t r á n 1095-dik esztendőben Julius 29-kén vasárnap történt; F e s s l e r megnevezett munkájának I. kötetében az 502. lapon. A' Dubnítzi Kronikon pedig a' többiekkel együtt S z. L á s z l ó országlásának idejét e'kép határozza meg „Regnavit autem decem et novem annis, et mensibus tribus, ac diebus tribus: migravit autem ad Dominum anno Domini millesimo nonagesimo quinto, quarto Kalendaris Augusti, cuius sacratissimum corpus in suo Monasterio V a r a d i n i devotissime veneratur.“ Ha az 1095-dik esztendei Julius 29-kétől viszsza tizenkilentz esztendőt, három hónapot és három napot számlálunk, világos, hogy S z. L á s z l ó 1076-dik

Május elsőjén, 's így bátyja halála után, melly Turótzsi szerint P. II. Cap. 55. Aprilis 25 - kén VII. Kalend. Aprilis történt, hatod napra emeltetett a' királyságra.

- 2) Méltó volt ez a' Szent Vitéz, és szerentsés fejedelem a' közönséges szeretetnek és háládatoságnak ilyen megkülönböztetett utolsó és legigazabb adójára. — Míg a' királyok élnek, nehéz észbe venni, minemű szívvel viseltetnek hozzájuk az alattvalók; mert némellyek félelemből, mások alaton hizelkedésből, 's e'féle indulatokból nem merik ki - nyilatkoztatni fejedelmökről szívükbe öltött érzésüket; hanem midőn mind a' félelem, mind pedig a' reménység 's a' t. megszűnnek, akkor nyilatkoztatja ki bátran mindenik igaz értelmét — azért - is nem mindég azt a' fejedelmet szeretik a' nemzetek, kit éltében magasztalnak, hanem a' kinek holta után igaz szívből fakadott könyhullajtással áldoznak; mikép tselekedének atyáink Sz. László halálakor az egész országban.

Sz. László ékes termetével minden embert tiszteletére ébresztett; mert vállátúl fogva és azon föllül meg haladá az egész magyar népet „Legitur enim de eo, mond a' Biga Salutis, nevű könyv, quod in naturalibus bonis divine miserationis gratia, speciali eum prerogative preeminentia, supra communem hominum valorem protulerat. Erat enim manu fortis, visu desiderabilis, et secundum phisonomiam Leonis, magnas habens extremitates (ezen ígéket más helyt így magyarázza: id est: humeros, brachia, manus etc.) statura procerus, ceterisque hominibus ab humeris supra preeminens, ita, quod exuberantem in eo donorum plenitudinem, ipsa quoque corporis Species imperio digna, declararet.“ — Ennek fölötté kegyes tekintetű, és igen szép képű, vagy, a' mint Pelbart János régi kronikon után írja „Erat, quasi Angelici venerandi vultus.“ Továbbá kedveskedés, és szelédség mellett kegyesség is volt királyi Fölségének és Méltóságának nagy voltával össze elegyítve. Melly Istenhez egybe kaptcsolásából szívének különös erőse származott, hogy midőn súlyosodnék a' veszedelem, az ellenség

közé félelem nélkül rohanni, és a' leg-erősebb bajnokokkal minden irtózás nélkül meg vívni bátor-kodna. Azért jámbor atyáinknak úgy látszott, hogy a' gyarló testben, nem halandó ember, hanem valamelly Ör Angyal társalkodik közöttük — Mire nézve Geyzának halálával, szándéka és akarata ellen, köz meg egyezéssel és örömmel nem annyira választatott, mintsem ragáztatott az országlásra. — Szentséges életének példájára, az ország népe mindig jobban 's jobban épülvén, a' keresztény tevéletességben is igen előre ment; ez okáért úgy vélekedett, hogy a' kegyes mennyei Gondviselés adta kezébe az ország gondviselésének gyeplőjét, valamint a' Biga Salutis, tüzimű könyvnek szerzője föl-jegyzette „Sic piissimus Deus constituit hunc beatum Ladislaum regem, qui tam iure hereditario, quam divina ordinatione regnare debuit.“

Felesége Rheinfeldi Rudolf Grófnak és Római Tsászárnak Adelheid nevű kegyes és jámbor leánya volt, a' mint Gerbert Márton Monasterii et Congregat. S. Blasii in Silva Nigra Abbas, Sacrique Romani Imperii Princeps Historia Nigrae Silvae Ordinis S. Benedicti Coloniae. Typis San Blasianis 1783. in 4-to. tüzimű könyvében Tom. I. p. 234. megmutatta „Iam extra dubium est, S. Ladislaum non obiisse coelibem, ut communis fuit persuasio, sed Adelhaidem habuisse uxorem — ut alibi demonstravi de Rudolpho Patre Adelhaidis, nec non familia eiusdem apud Divi Blasii sepulta, uxore nimirum cognomine, cum duobus filiis Bertoldo et Ottone. — Aequum fuerit, ut et ipsi (Hungari) fidem nobis in iis haud detrectent, quae nobis propius possunt esse perspecta — de parentibus Adelhaidis, Rudolpho de Rheinfelden Anticaesare, et Adelhaide Taurinensi Marchionissa - vidua Sabaudiae Ducis, et post mortem mariti ducissa, ad quam extat S. Petri Damiani epistola.“ — És a' 400-dik lapon. „Rudolphus enim iste anno 1059. primam uxorem duxerat Mathildem, Henrici IV. imp. sororem, ex qua, anno 1060. defuncta, nullos liberos suscepserat; bene vero ex altera Adelhaide Sabaudiae Comitissa vidua, cui postea nupserat.

Ex isto matrimonio procreata est Adelheidis, S. Ladislao deinde Hungariae Regi copulata, quod quidem nonnisi paullo ante an. 1077. fieri potuit.“ — E' nagy tudományú Apát-úrnak többi jegyzékéből p. 233. és 234. az is bizonyos, hogy Sz. László még Vezér korában lépett a házasságra „Servatur pretiosum cimelium in Sacratio San Blasiano, conditorium nempe insignis S. Crucis particulae.“ mellyet Adelheid ajándékozott vala; emlékezet okáért rá eme föl-írás vésetett:

„Clauditur hic digni Crucis almae portio ligni,
Pannonici Regis dedit hanc coniux Adelheidis.“

Olvasd a' fő méltóságú Szerzőnek e' me könyvét: De Rudolpho Svevico Comite de Rhinfelden, Duce, Rege, deque eius illustri familia ex augusta Ducum Lotharingiae Prosapia apud D. Blassii sepulta. Typis San-Blasianis 1785. in 4. p. 142. — A' Silvae Nigrae históriájában p. 234. ezekre ilyen észrevételt tett: „Adelheidem vero iam ante an. 1077. S. Ladislao fuisse nuptam, inde colligitur, siquidem lignum hoc S. Crucis a mariti sui fratre accepisse dicatur, Geysa nimirum, qui iam eo anno obiit.“ — Sz. László tehát mint egy 1076dik tájban házasodott meg, a' mikor Adelheid tizen öt esztendőse lehetett; — Emlékezik róla maga a' Sz. Király is a' Beszprémi Székés Szent-egyháznak 1082-ben adott levelében, melly máig eredeti valóságában fön maradt, Cod. Diplom. Hung. Tom. VI. Vol. 2. p. 350—359. „In predio Merena, quod uxor nostra concessit ecclesie Sancti Michaëlis de nostra voluntate, habet ecclesia magnam terram.“ Im re király pedig 1201. esztendei levelében, Cod. Dipl. Tom. II. p. 386. név szerént említi „In praedio quodam nomine Merena, quod gloriosa Regina Adelheyth, uxor videlicet bonae memoriae Regis Ladislai animae suae remedio consulens, ecclesiae beati Michaëlis de Vespirmio contulerat.“ — és 1203dik esztendei levelében Cod. Dipl. Tom VII. Vol. 2. p. 360. ugyan ott p. 382—384. hol 1254dik esztendőre IV. Béla király „prefatum Hemetici regis privilegium, úgy mond, in quo Domine Adulheit clare consortis regis Ladislai

facta eidem ecclesie de possessione Merena donatio continetur.“ 'S vele tizen négy esztendeig élt a' bázaságban; mert Bertholdus Constantiensis szerént in appendice ad Hermannum Contractum, Adelheid 1090-dik esztendőn Május hónapban mult ki e' világból „Hermannus pia memoriae Metensis episcopus, et Bertholdus dux Alemánia e, filius Rudolphi regis — Maio mense diem extremum clausere. — Soror quoque praefati Ducis, regina Ungarorum, eodem mense obiit.“ — Meg hidegült tetemei a' Beszprémi Székes Szent-egyházba, mint a' régi Király nő aszonyok közönséges sír-boltjukba takarítottak-el. Bonfin Decad. II. Lib. 4. és Prai Dissert. Hist. Critic. de S. Ladislao Rege Poson. 1774. in 4. p. 91—96.

Szült e férfi gyermekeket, vagy sem? ok levelek hijával lévén, meg nem mondhatom, annyi mind az által bizonyos, hogy töle Sz. Lászlónak magzata életben nem maradt; mivel Pelbart a' régi kronikon után írja: „Nam in tantum dilexit castitatem, quod potius voluit tantus rex sine herede mori, quam rursus aliam uxorem accipere.“ — Leány gyermekei szinte bizontalanok; mert őket a' Beszprémi Szent-egyház részére 1082-ben költ levelében tsak egy szóval sem erénti; pedig ha lettek volna, a' be vett szokás szerént, e'féle adomány levélben megemlétené. Cinnaus ugyan Comnenus Jánosnak históriájában P. 4. Turótzi P. II. Cap. 63. és Bonfin Decad. II. Lib. 6. írják, hogy Priska, Comnenus János görög tsászár nője, (ki azon időknek szokása ként az előbbi nevét férjhez menetelekor föl-tserélvén, a' görög íróktól Irénék nevezetik) Sz. László gyermeke volt volna. De Comnena Anna Alexiad. Lib. 13. attyának XV. könyvre terjedett históriájában, mellyet írt, ellenük mond; 1109-dik esztendőre egy frigy levélnek a' végén ezeket írván „Qui ex Dacis venerunt Apocrisarii a Crali et Consocero Regiae Maiestatis Zupanus Peres, et Simon. Anno Graeco 6617. Mense Septembri Indictione secunda.“ Már pedig Iréne Kálmán leánya nem lehetett, mivel Kálmán az egykorú Malaterra Gaufred szerént Lib. IV. Cap. 25. Busillával, Roger Siciliával

Gróf gyermekével csak 1097-ben kelt egybe: a' mi több, Comnena Anna Lib. 12. 1106-dik esztendőre Irénét kettős gyermeknek, az az Ikernek anyyáva teszi; ennél fogva, mint Kálmán leánya nyoltz esztendő korában született volna, a' mi a' természet folyásával ellenkezik. — Ha csak meg nem engedjük, hogy Kálmánnak két felesége volt, 's Irene az elsőül azon leány volna, kit Sz. László vezér korában mentett meg a' Kunnak tisztátalan körmei közül. De ezen vélekedés csak akkor kaphatna egy kis hitelre, ha Geyza Király házaságának, meg Kálmán születésének idejét ki tapogathatnók. — Azt sem mondhatni pedig Comnena Annáról, hogy nem tudta, ki leánya volt légyen testvér bátyjának a' felesége. Ezekből tehát ezt következtetem: hogy, mivel Comnena Anna Kálmánt, Geyza fiát, görög szokás ként, testvér bátyja másod ipának (consocer) nevezi, Priska nem Sz. László, hanem Geyza gyermeke; ki a' Görögöknél igen nagy kedveséggben volt, 's Ducas Mihálytól arany koronát is nyert. Ez Turótzai Kronikásával is meg egyez, ki P. II. Cap. 48^a Dux autem Geyza, úgy mond, genuit Colomanum, et Almu, ac filias. "Priskáról a' szemmel látó egykorú tanu Cinnamus Lib. I. edit 1652. in 4. Traiect. ad Rhen. p. 8. ezeket írja: „Uxorem duxerat Ioannes (Comnenus) Bladislabi filiam Eirenen, castissimam, si quae alia, et virtutis studiosissimam mulierem.“ — Íróink Sz. Lászlónak még 'Sófi, és Berchta nevű leány gyermekeket is tulajdonítanak; de hogy ezen feneketlen vélemény az igazsággal egybe nem fér, meg mutattam Sz. István Király Eletéhez írt előjáró beszédemben. Még az is emlékeztetre méltó, hogy ditsőséges Szent László Király boldog emlékezetű Hitvесе által a' Fölséges Uralkodó Ausztriai Házzal sógorságban volt; olvasd: Origo et Genealogia Gloriosissimorum Comitum de Habsburg, Monasterii Murensis Ordinis S. Benedicti in Helvetia Fundatorum ex antiquis et authenticis eiusdem coenobii monumentis, Auctore D. Dominico, dicti Monasterii Murensis Abbate. Wratislaviae 1715.

in 8. melly könyvet Kopp Fridolin 1750 - ben ismét ki - adta. —

Végtére, azt, hogy Sz. László csak egyszer házassodott meg, úgy gondolom, senki sem fogja benne kárhoztatni, ha észre veszi, hogy a' régi szemérmes pogányok sem nőszték meg egyszernél többször. Homer. Odyss. XVI. v. 75. — Virgil. Alneid. IV. v. 28. Valerius Maximus Lib. II. C. I. N. 3. multa matrimonia, úgy mond, legitimæ intemperantiæ sunt signum. — Az eldödi Keresztényekről pedig olvasd: Mabilion. Annal. I. p. 346. 's a' t. — És hadd, hogy Engel János rekeszsze be Sz. László ditséreteit: „Dieser tapfere, religiöse, dem Reiche innern und äussern Frieden gewährende Fürst — unstreitig einer der grössten Regenten seiner Zeit, verdient, wenn Heiligkeit in der Pflicht-Erfüllung besteht, mit Recht den Namen des Heiligen.“ — Geschite des Ungrischen Reichs. Wien. 1813. in 8. p. 195.

- 3) Mivel Sz. László éppen nyár derekán Sz. Jakab havában halt meg, méltán tarthatni lehetett attúl, ne hogy a' test a' forró napokban rothadásnak induljék; a' mi egyszersmint annak bizonyos jele, hogy a' test be nem fűszereztetett. Azt pedig, hogy jámbor atyáink a' nagy forró hévség okáért nem Váradon, hanem Székes-Fejér-Váron akarták tetemeit el-takarítani, Pelbart Jánoson és ezen Legendán kívül, sem Turótzai P. II. Cap. 59. sem pedig a' Corsendonkai deák élete nem említi; melly figyelemre méltó körül-állásból világos, hogy Sz. Lászlónak élete bővebben le volt írva az országnak régi Kronikonában.
- 4) Hol, aurora; innen származik a' holnap, cras, szó.
- 5) Temesvári Pelbart János in Pomerio aestivo Serm. 136. a' Norinbergai 1519 - dik eszt. kiadásban: „Quum ipse sepulturam sibi elegisset in Ecclesia Waradiensi, Principes autem Hungarie ob ardorem dierum canicularium vellent suum corpus deferre ad sepeliendum in ecclesia Albensi, que propinquioris distantie et brevioris vie erat. Venerunt interim, dietam faciendo (egy napi utat) ad

diversorium, ubi, fatigati pre labore itineris et tristitia dormierunt. Surgentesque de somno, currum, in quo erat corpus beati Ladislai non comparare videntes, contristati sunt, et ceperunt per vias et loca discurrere, requirentes. Tandem conversi ad viam, que ducebat Varadinum, viderunt ecce recto itinere currum ipsum cum corpore in eo posito ultro currentem, sine subvectione cuiuslibet animalis versus Varadinum, quo divinitus per Angelos portabatur. Quod miraculum videntes, Deum laudaverunt: et sic iter suum versus Varadinum sine omni hesitatione direxerunt.“ — A' hagyományokból tudjuk, hogy jámbor atyáink ennek a' tsodának örök-emlékezetére Körös mentében Boldog Aszony tiszteletére egy Apáturságot szerzetek „Abbatiam B.M. V. de Curru, seu Kereki, iuxta fluvium Körös, Ordinis S. Benedicti.“ Lásd: a' N. Váradi Deák szertartású Szent Egyháznak és Püspöki Megyének kalendariumát. 'S így atyáinknak közösleges siralmuk tsak hamar örömmre változott, minek utánna az Isten ki nyilatkoztatta, hogy az szószólójukká lett a' mennyben, ki őket olly ditsőségesen vezérlette e' földön!

- 6) Neki, az az: egyvalaki, aliquis.
- 7) „Post hec autem Anno Domini M. CC. quarto Kal. Iunii (28-dik Májusban) ipso die Penthecosten, Canonicis orantibus, et prime hore officium celebrantibus, quedam mulier, cuius manus et brachia pectori eius connexa fuerant, ad sepulchrum eius sanata est.“ — a' Corsondonkani Legenda.
- 8) E'dig adta ki e' Legendát T. T. Luczenbacher Úr; a' többit ugyan ezen magyar Codexből én közlöm.

X. §.

**Egynehány tsodák, mellyeket az Isten
Sz. László által tselekedett.**

Immaran példák lesznek az Szent királyról. Úgy olvastatik ez Szent királynak ő életében: mikoron ő jó szokása szerént egy éjel be ment vóna az Váradi mo-

postorban ajotatos imádságnak okáért, látá az komornik, ki kívül maradott vala, az ő urát meg ditsőült testben Szent Angyalok miatt az égben fel-emeltetvén nagy fényességgel fénleni; kiből meg jelentetik nagy malasztos vóta, és szeplőtelenisége még ez világi életben es, hogy bizon méltó vóna az erek bódogságra. —

Másod példa. Mikoron az Oroszok 1) be itettek vóna Magyar országban, és nagy dulás után, nagy vitézséggel haza tértek vóna. Utánnok váltá az Szent Király, és mikoron futottanak vóna (Oláh ország) 2) pusztájában, holott minden eledelök elfogyott vóna. Az Szent király ki-méne az seregből, és imádságában kenyeret vala Úr Istennek, hogy ki régen az Izrael népét meg-elégőitette vala mennyei kinyérrel az pusztában: azon képpen ez szegén keresztyén népet es ne hanná éhel meg halni. Íme tsoda dolog, fel-kelvén az Szent imádságról, és az tábor felé erede, hát íme nagy sok sereg szarvas, és inók eleiben jevének, és számtalan bialok, kik mind levetvén az ő keménségüket, nagy sziligyen az táborra menének. Azt látván, nagy hálákat és ditséreteket adának Úr Istennek és az Szent királynak, ki miatt olyan nagy irgalmasságot érdemlettek vóna. És ki mind meg-szerzé magának életre az Isten atta ajándékból. Annak okáért Szent király nevét el-változtatván, kegyes királynak hívják vala mindenek; mert mind szegénnek, bódognak úgy agya vala magát, hogy inkább szerettetnék, honnem féltetnék.

Harmad Példa. Vala egy szegén embernek egy szíz leánya, kinek mikoron szeme ki vezett vóna, ő ajotatussága szerint ígérközék az Szent kegyes királynak koporsójához, és ottan meg vígaszék mind testében, mind lelkében.

Negyed Példa. Vala egy nemes leány, kinek olly nagy szeme fájása vala, hogy soha többé gyógyulását nem reménli vala. Mikoron az Szent kegyes király-

nak koporsójához fogadást tett vóna, és ott nagy sírassal kenyergene; ímé, ottan az ő agyából mind hústól szemei ki-esének kezeiben. Ottan felréada, és oda futván nagy sok népek, láták, hát az ő testi szemei markában vannak, és újonnan való szemeket adott ő neki Úr Isten az kegyes királynak érdeméből. Ottan azért nagy fel-szóval dítserék Úr Istent, és az Szent királyt. 3)

Ötöd Példa. Vala egy vitézlő nemes jámbor, ki egy ezist tálat vetett vala zálogon egy ispánnak, melly ezist tálat adta vala Szent László király az vitéz attyának ajándékul. 4) És az hispán gonosz kívánságból azt veté, hogy övé volt vóna, és ő tüle őrzötták vóna el. Mikoron egy mást székben lelték vóna érette, azt ítélték, hogy az ezist tálat tennék az Szent királynak koporsójára, és Úr Isten ott jelentené meg, kie vóna tervén szerént. De mikoron az ispán fel-akarná venni, ottan hátra esék mint egy holt; az szegyen nemes jámbor kedég nagy alázatossággal hozzá járulván, nagy hálaadással el-vevé, és házához méne.

Olvastatik továbbá, miképpen ötet Úr Isten mindenben meg-segéllette, jelesképpen, mikoron gonosz Tatárokat izné, és el-nem szaladhatnának előtte, nagy bévséggel hánnyák vala el pénzt, és ezist marhát, drága ruhákat az úton, hogy az magyar sereg reá esvén, tovább szaladhatnának előttök. Azt látván kegyes Szent László király, imádságot tén, és ottan kő bálvánnyá változának 5) kiknek bizonyosságát vallyák mind ez mái napiglan es, kik Erdély felé mennek, hol ott es nagy szép kút fejek vannak ki-folyván, kiket kért Szent király Úr Istentől az népnek szikségére, kik kerül meg láttatnak Szent királynak lába nyomai, tsuhájának helye, kik mind bel-enyésztenek az erőss kő-sziklában; 6) kikből mind ditsértetik Úr Isten, és az kegyes Szent Király.

Utolsó Példa, ki legyen elég mostansággal, úgy olvastatik, hogy azon napon, és óraban, mikoron az ő Szentséges voltát meg canonizálták vóna, 7)

az szent monostornak felette nagy szép fénes tsil-lag láttatik az égen, az ő Szent Testének felette, úgy mint két hórág; kit az várasbeli népek nagy Isteni félelemmel és lelki eremmel néznek vala. És azon nagy Mise koron hoztatták oda egy gyermek, kinek sem kezei, sem lábai nem valának; de nemi nemű fel dagadott tsonók valának helyette. Kiért mikoron az sok jámbor inádott vóna, bízván az Szent kegyes királynak érdemében, íme mindénnek szemé látására meg vigaszék tekéltetességgel, mint egy egész ember; az nagy tsodát látván, nagy hálákat adának rajta Úr Istennek, és az Szent kegyes királynak.“

- 1) Az Oroszokat a' Corsendonkani Legenda Acta Sanctor. Mensis Iunii. Semestr. I. Tirn. 1743. p. 340 és Bonfin Decad. II. Lib. 4. edit. Lips. p. 238. Besenyőknek: Temesvári Pelbart pedig némelly kiadásokban Tatároknak nevezi.
- 2) Az eredetében e' helyt üreség hagyatott, hogy a' pusztának nevét be lehessen írni; a' mi azonban meg nem történt. De bizonyos, hogy Sz. László Oláh-ságban hadakozott „Quum ipse per Getarum solitudines Bessos insequeretur.“ Bonfin. Decad. II. Lib. 4. Getae vero, quos Valachos nunc dicimus, Pius (Aeneas Sylvius) Flaccos appellat; a' Transilvania incipientes inter Tyram et Borysthenem fluvium, ad Euxinum usque mare latius effunduntur. Pars vero, quae intra Tyram Ierasum et Danubium includitur, Moldavia — nominatur.“ Bonfin. Decad. I Lib. 4. — „Post hec, cum latrunculi Bissenorum irrupissent confinia Hungarie, et viros ac mulieres abduxissent captivos, Ipse rex beatus cum exercitu insequens, pervenit in solitudinem magnam, nec habebant, quid manducarent etc.“ Pelbart, és a' Corsendonkani Legenda.
- 3) Pelbart az 1519-diki Norinbergai kiadásban, Serm. 2. „Beatus Ladislaus miraculosam virtutem oculos sanandi habuit.“ S mi után e' két pél-

dát a' Legendából el-mondotta volna, utánnok veti:
 „Vidi et ego quendam fratrem ordinis minorum predicatorum, qui cum lippos antea habuisset, et crebro defluentes oculos, apud ipsius Sancti Ladislai sepulchrum orando, obtinuit fieri sanus.“

- 4) Illés Endre Sz. László életében: hozzá teszi:
 „vitézségének jutalmáért, midőn őtet az hadakban vitézül szolgálta volna.“
- 5) Bod Péter Szent Heortokrates, a' vagy Szenteknek rövid Historiájok, tizimű könyvében, a' Posonyi kiadásban a' 102-dik lapon „Írják — úgy mond, hogy — futván az ellenség az ő tábora előtt, arany és ezüst pénzeit: mintha a' hitván rongyos Kunoknak olly sok gazdaságok lett volna: könyörgésével kövekké változtatta; melly kő pénzeket máig is mutogatnak.“ — És Mailáth János Gróf Geschichte der Magyaren I. Band. Wien. 1828. in 8. S. 87.
 „Noch jetzt weist der Landmann solche Steine und nennt sie das Geld des Heiligen Ladislaus,“ (Szent László pénze.) — A' rabló Kunok nagy ragadományal éppen haza menni szándékoztak, mondván: „győzve jöttünk, vadászva térünk vissza“ midőn őket Sz. László úton érte; azért volt a' Kunoknak el-hánnyi való gazdaságuk. Többet nyomna Bölsz Leo görög tsászár bizonyosága, ki, a' mint már oda föl említettem, azt írja, hogy atyáink hadakozás közben nem raboltak; ha nem tudnók, hogy már XI. században a' Magyar zászlók alatt a' meg hódoltatott idegen nemzetű pór és szolgálta nép is hadakozott „Si quando vero exercitum rex (Hungariae) ducere voluerit, cuncti, sine contradictione, quasi in unum corpus adunantur: Coloni quidem, qui in vicis morantur, novemdecim, vel etiam septem octavum, vel infra, si necesse fuerit, cum supellectili ad bellum necessaria instruant, ceteris pro cultura terrae, domi relictis: qui vero de militum (a' nemesség) ordine sunt, nulla occasione, nisi gravissima, domi remanere audebunt.“ Otto Frising. Lib. I. Cap. 31.
- 6) Melly tájon legyenek ezek a' jelek, meg nem mondhatom. Pelbart Pomerium de Sanctis fratris Pelbarti ordinis S. Francisci, tizimű egyházi beszédei-

ben Parte aestivali Serm. XVII. et de S. Ladislao sermone 4.to, ezeket Hagymányok után így írja le: „De Sancto Rege Ladislao legimus, quod divinum auxilium sibi affuit miraculose tam in persecutione sui fratris videlicet regis Salomonis, quam in bellis plurimis, que gessit cum suo fratre contra ipsum Salomonem coactus; ut fertur in cronica: quem et adeo superavit, ut ipsum incarcerationaverit. Item in bello Tartarorum, quos divino auxilio de regno effugavit, qui, ut fertur, in illa via fugientes, pecunias proiiciebant, ut illarum cupiditate exercitus insequens illos detineret. Sed ad preces Ladislai, omnis multitudo illarum pecuniarum mox in lapides convertebatur, quarum vestigia expressa usque hodie cernuntur, ut dicitur a multis, qui fuerunt in viis illis transsennie (így egy más kiadásban is, melly 1514. Lugdunumban jött ki; de ezen magyar Legenda szerint talám „Transsilvanie“ kell olvasni). Sed et ibi cernuntur fontes miraculose de petris erupti ad preces beati Ladislai, pro refocillatione, ubi et vestigia infixae eius lanceae ac galeae in petris, tanquam in cera impressa dicuntur et nunc manere. Et ad hec facit testimonium aliquantulum legenda in bello contra latrunculos bissonorum, ut patuit sermone primo sub littera B.“ — A' N. Váradi nemes Káptalan szinte ezen utolsó tsodának lefrott képét viseli a' nyakából lefüggő kereszten, mellyet boldog emlékeztű I. Ferentz Apostoli királyunk engedelméből 1801. esztendő óta hordoz „signum videlicet, sive crucem octangularem purpura infusa conspicuam, argentoque reductam, cuius centrum in orbis figuram locatum, flammulisque aureis et argenteis inter brachia crucis alternatim prosilientibus ornatum, in antica quidem parte „Divum Hungariae Regem Ladislaum Equo insidentem, atque ictu Lanceae Aquarum Fontem e Rupe a sinistris sibi obversa elicientem refert“; in aversa autem Crucis parte, primas, seu initiales Augustissimorum Nostri, Dilectissimaeque Consortis nostrae nominum inter se complexas aureas Literas FII. MT. cum hac, atris Romanis Litteris scripta epigraphe: „Francisci II. et Mariae Theresiae II. perpetuae memoriae“ exhi-

bet.“ *Kereszturi Descriptio Episcopatus et Capituli M. Varadinensis. P. II. p. 341.* Illés Endre Erdélyben nem messze Kolosvártól említ egy helyet, hogy ott történt volna e' féle tso-da, melly Szent Lászlónak nevezetik. — Mailáth János Gróf *Geschichte der Magyaren. Wien 1828. in 8. S. 47.* „Bei Verebél an der Mát-ra im Heveser Komitat (Verebely magyar falu Nógrádban Szétsényi Járásban a' Zagyva partján N. Bárkáynak szomszédságában, a' Zagyva tulsó mar-tján a' Mát-ra hegyei kezdődnek, mellyek már He-vesben vannak) wies man mir, úgy mond, im har-ten Felsen den Sprung seines Rosses (es sind ross-tritt ähnliche Spuren) auch den Abdruck des Hu-tes, der Tasche, und des Brotes, so daraus ihm bei dem kühnen Sprung entfallen, wies man mir eben-dasselbst.“ Mind illyeket 's hasonló hagyományokat, mellyek Szent Lászlóról ország szerte emlé-kezetben maradtak, össze kellene szedni a' Histó-riának olly igen kíváncsós föl-világosítása okáért. Ennek a' szent életű királynak boldog emlékezetét főn tartja az úgy nevezett Sz. László Fűve is, mellyről Maholany Ignáznak Panegyrisében, mellyet 1687. esztendőn Bétsben Sz. László Király emlékezetére tartott, (s mellyet velem Mélt. és Fő Tisztelendő Ocskai Ocskay Antal úr válasz-tott Báci Püspök 's a' t. szokott kegyességgel köz-lött) ezt a' hagyományt olvastam. Mi után el-mon-dotta, hogy az Isten Sz. László könyörgésére az éhező népének eledelére állatokat rendelt a' pusztában, így folytatja beszédét „Sic ergo, pascendo exercitum, salvat populum Regius Pastor Ladislaus, nec tamen se esse Medicum Patriae obli-viscitur. Quod dum memoro, non dicam, Ladislaum repetitis identidem vicibus, aut abiecta in terram casside, prodigioso artificio, copiosum elicuisse liquorem, ut vel sic medica potione siti iam iam extinguendo populo propinaret salutem: aut impulsa in petras hastarum cuspide, etiam in-vitas expulisse aquas: ut et suum Hungaria ha-beret Moysen, cui aquae obtemperarent: aut impacta Equi ungula, saluberrimos excivisse fontes,

ut feliciori vena ex Tricolle Hungariae, quam bicipitis Parnassi simulacro, longa Posteritas sanctionis Bellerophontis memoriam hauriret. Non recensebo iniectam Popularem corporibus virulentam anguium saniem, ad Aesculapii invidiam, solius Regis virgae contactu, a Ladislao ad incolumitatem civitatis fuisse enervatam. „Silentio involvam direvientis in Patriae viscera Epidemiae tempore, insolito hactenus divinationis genere, a Ladislao versus coelum emissas sagittas, ut quam fortuito casu reciduae ferrentur in herbam, eam Alexipharmacon intoxicatis auras vitio corporibus praeberet in medelam“, quo plane facto, Constantini renovavit historiam; hoc solo discrimine, quod iste in signo crucis de hoste: ille in herba cruciata de peste triumphavit.“ — Hogy a' Nyil-vetés atyáinknál bevett szokás volt, és hogy a' Nyil-allás, Nyil-ás, Nyil-atkozás s a' t. szavakat 's igéket egyedül csak a' nyil-húzásból: fejtheteni meg; ezen igazságot be-bizonyítottam az 1835dik eszt. Tudományos Gyűjteménynek Xdik kötetében a' 94 — 96. lapokon. bizvást el-hihetjük tehát, hogy a' régi hagyományok történeteken, nem pedig mende mondákon alapulnak. — A' Biga Salutis nevű könyv hasonlótl említ Sz. Istvánról „Dum adhuc viveret, multos sanavit suis meritis, úgy mond, quibus quidem mittebat bucellam panis, aut fructus, et illis gustatis statim sanabantur. Aliquibus vero mittebat herbam odoriferam, suis manibus contrectatam, ad cuius mox olfactum sanabantur.“ Olvasd Hartvicot is.

A' Dubnitzi Kronikonban pedig, mely Illésházy István Gróf Ő Excellenciájának ajándékából mostanában az ország könyvtárát ékesíti, Sz. Lászlóról ilyen hagyomány találtatik „Anno Domini millesimo trecentesimo quadragesimo quinto, post coronationem Regis Lodovici tertio, circa festum purificationis virginis beatae Mariae, Siculi cum paucis Hungaris, qui tunc in medio eorum existebant, contra Tartaros procedentes, deo auxiliante, innumerabilem multitudinem Tartarorum in terra ipsorum, in ore gla-

dii percusserunt — duravitque bellum inter eos tribus continuis diebus. Dicitur quoque, quod quamdiu bellum inter Christianos et ipsos Tartaros duravit, caput sancti Regis Ladislai, in ecclesia Waradiensi non inveniebatur. Mira certe res! Cum igitur Subcustos eiusdem ecclesiae, causa requirendi ipsum Caput, sacristiam ingressus fuisset, reperit ipsum Caput in suo loco iacere, ita insudatum, ac si vivus de maximo labore, vel calore aestus aliunde reversus fuisset, quod factum idem Subcustos, non tantum ipsis Canonicis, sed etiam multis religiosis viris publicavit. Ad probationem vero praedicti miraculi, quidam ex praedictis Tartaris captivis, valde decrepitis, aiebat: quod non ipsi Siculi et Hungari percussissent eos, sed ille Ladislaus, quem ipsi in adiutorium suum semper vocant, dicebantque et alii socii sui: quod cum ipsi Siculi contra eos processissent, antecedebat eos „quidam magnus miles, sedens super arduum equum, habensque in capite eius coronam auream, et in manu sua dolabrum suum, qui omnes nos cum validissimis ictibus, et percussionibus consummebat. Super caput enim huius militis, in aëra, quaedam speciosissima Domina, mirabili fulgure (így) apparuit, in cuius capite corona aurea, decore nimio ac claritate adornata, videbatur.“ Unde manifestum est, praedictos Siculos pro fide Iesu Christi certantes, ipsam beatam virginem Mariam, et beatum Regem Ladislaum, contra ipsos paganos, qui in sua virtute et multitudine gloriabantur, adjuvasse.“

- 7) III. Béla király esedezésére III. Celestinus Római Pápa 1092ben küldött követeket Sz. László szentséges életének meg vizsgálására, mint a' Corendonkáni Legenda, és Pelbart János föl-jegyzették, amaz „Nostris quoque temporibus, Deus multis mirabilibus Sanctum Confessorem suum Ladislaum glorificavit. Nam anno Domini millesimo centesimo nonagesimo secundo, Sanctum Corpus eius canonizatum est.“ — Ez meg „Anno

Domini M. CX. II. venientes Legati domini Pape Varadinum, ad examinandum sanctitatem beati Regis Ladislai, ut catalogo Sanctorum adscriberetur.“ — Miután a' követek már ez előtt írásba foglalt életét, az Anyaszentegyház szokása szerint, szorosán meg-visgálták, és igen szigorú ítélet alá vették volna, valamint Biga Salutis: tízmű könyv a' 49dik egyházi beszédben körülállásosan el-mondja; a' Testnek koporsójából föl-emeléséhez fogtak, mivel a' Testnek föl-vétele jelenté a' Canonisatiót, — sír boltját Dienes mester nyitotta föl, a' miért ötlet III. Béla király nemeséggel, az az, örök szabadsággal meg-ajándékozta: „Tecus, filius Dionysii, qui aperuit in elevatione sepulchrum Sancti Ladislai Regis, et a gloriosissimo rege Bela, Dato pro eo artifice, perpetua libertate donatus est cum omni generatione ab eo successura.“ Bel in Adparat. ad Hist. Hung. Decad. I. p. 262. — „Sechs und neunzig Jahre, nach dem Tode Ladislaw des I. in welcher Zeit, mond Fessler Históriájának I. és II. kötetében az 502. lapon, der mächtige Glaube viele Wunder bey seinem Grabe zu Grosswardein gewirkt hatte, verlangte Bela der III. von dem Papste feyerliche Aufnahme dieses grossen Königs in die Zahl der Heiligen, welchen die Kirche öffentliche Verehrung gestattete. Da sand Cölestin der III. den Cardinal Gregorius de Crescentio mit einigen Gottesgelehrten nach Ungern, um Ladislaw's gottseligen Wandel auf Erden zu untersuchen, und die Beweise für seine Heiligkeit streng zu prüfen. — Ihr Bericht ging nach Rom, und im folgenden Jahr sprach Cölestin denjenigen auch für die Kirche heilig, der lange vorher schon in dem frommen Gemüthe der Gottseligen heilig war: ein alter Kirchlicher Gebrauch. ehrwürdig in seinem Geiste, nach welchem die Kirche ihre Heiligen nur als Offenbarungen der Gnade in Gott geheiligter Menschheit betrachtet; und heilsam in seiner Richtung, denn mit jeder Heiligsprechung will die Kirche nichts anders, als den Sieg der Gnade, des Glaubens, und der Liebe über Welt und Zeitgeist

feiern, und vor den Augen ihrer treuen Kinder das Glauben dem Wissen, die Entbehrung dem Genusse, die Demuth dem Stoltze, die Selbstbeherrschung der Leidenschaft, die Resignation der Anmassung, das Ewige dem Zeitlichen, das Reich Gottes der Weltherrlichkeit kämpfend und siegend entgegensetzen.“ — Ezeknél egy katholikus sem irhatott volna igazabbat és szebbet.

F o g l a l a t.

I. §.

Sz. László király életébe bevezetés	1.
---	----

II. §.

Sz. László származása	3.
---------------------------------	----

III. §.

Endre király Bélát Sz. László atyját Lengyel országból bizonyos ok alatt haza hívja	17.
--	-----

IV. §.

Negyedik Henrik császár Salamon sógorát fegyveres erő- vel az országlásra segíti	34.
---	-----

V. §.

Sz. László kényszerítettik az országlásra	45.
---	-----

VI. §.

Salamon fogságból ki-botsátatván, saját veszedelmére új háborúságot kezd.	49.
--	-----

VII. §.

Sz. László győzelmeinek folytatása.	56.
---	-----

VIII. §.

Sz. László Nagy Váradnak, 's benne levő Püspökségnek alapítója.	59.
--	-----

IX. §.

Sz. Lászlónak boldog halála, és ditsőséges temetése	68.
---	-----

X. §.

Egynéhány tsoda tétel.	76.
--------------------------------	-----

S Z E N T
LÁSZLÓ KIRÁLY
TETEMEINEK
HISTÓRIÁJA.

OK-LEVELEKBŰL ,
KRÓNIKÁKBŰL, HAGYOMÁNYOKBŰL

É S
LEGENDÁKBŰL ÖSZSZE SZEDTE

'S
KI-ADTA
PODHRADCZKY JÓ'SEF.

MÁSODIK RÉSZ.

B U D Á N,
Nyomatott Gyurián, János és Bagó Márton betűivel.
1 8 3 6.

**„Minden Szentek tisztelendők, de kiváltképen azok,
a' kiknek holt szent tetemeik nálunk vannak;
mert amazok minket könyörgésükkel segítenek,
ezek érdemeikkel is.“**

**Sz. Ambrus Tom. 5. Serm. 6. de Natali
SS. Octavii et Socior. Martyr.**

**„O Vos Hungari ac Poloni-considerate! quod Iste
gloriosus Rex est Os vestrum et Caro Vestra.“**

Pelbartus de S. Ladislao.

ELŐJÁRÓ BESZÉD.

Az ember nem tsupa Lélek, sem merő Test: hanem Lélek és Test; ennek okaért míg él, a' köteles szeretet 's a' tartozó tisztelet szinte úgy érdekli a' Testet, mint a' Lelket. Ebből immár ez a' kérdés támad: hogy méltó e a' Test a' Léleknek elválása után is a' köz tiszteletre? — Ha az Előket nemcsak Lelkükben, de Testükben sem sértegethjük bűn nélkül, önként következik, hogy a' holt Test bántása is véték; mert a' Test halál után is mindenkor az Ember része marad: a' holt Testnek tiszteletben tartása tehát természetes törvény, mely a' szeretet parantsolatján alapúl. Erre nézve a' holt Tetemmel illetlen bánást mindenkor bűnnek tartották az Emberek. „C. Marii sitas reliquias apud Anienem, dissipari iussit Sulla victor, acerbiore odio incitatus, mond Cicero de Leg. Lib. II. quam, si tam sapiens fuisset, quam fuit vehemens. Quod haud scio an timens suo corpori posse accidere, primus e patriciis Corneliis igni voluit cremari.“ — Plinius meg Hist. Natur. Lib. VII. Cap. 54: „Ipsium cremare, apud Romanos non fuit veteris instituti: terra condebantur. At postquam longinquis bellis obrutos erui cognovere, tum institutum. Et tamen multae fami-

liae priscos servavere ritus: sicut in Cornelia nemo ante Syllam Dictatorem traditur crematus. Idque voluisse, veritum talionem, eruto C. Marii cadavere“— és AEschylus in Hectore Stobaeusnál: „Vita functos, si libet, beneficiis proseguere. Nam iniuriam illis inferre facile quidem factu est. — Verum Nemesis superior est nobis. Et ipsa iustitia mortuum vindicat.“

De valamin't egyik Ember társunk tekéll'etesebb, mint a' másik: úgy testi 's lelki tulajdonságaira nézve, egyikét forróbban szeretjük, 's buzgóbban tiszteljük a' másíknál. Ez a' szeretet és tisztelet azonban nem valami föl-vett szokásbúl, vagy kényszerítéshúl, hanem ismét természetünkbúl ered; minthogy a' Jó t 's a' Szép et még az ellenséghben is betsüljük: 's mivel az erkölystelen akarátja ellen is belső tisztelettel hódol a' Jámbornak, ha mindjárt ki sem jelenti. — Kiket pedig életükben kedvelve tiszteltünk, holtuk után sem gyűlöljük, hanem betsületben tartjuk, 's arántuk buzgott jó szándékunk nem tsak meg fogyatkozik: hanem emlékezetüket örökösíteni is kívánjuk. Erre Cicerónál Philippica Nona igen szép példát találunk: „Cum Serv. Sulpicius Q. F. Lemonia Rufus, úgy mond, difficillimo Reipublicae tempore, gravi periculosoque morbo affectus, auctoritatem Senatus, salutemque Reipublicae vitae suae praeposuerit, contraque vim, gravitatemque morbi contenderit, ut ad Castra Antonii, quo Senatus eum miserat, perveniret: isque, cum iam prope castra venisset, vi morbi oppressus, vitam amiserit in maximo Reipublicae munere: eiusque mors consentanea vitae fuerit sanctissi-

me honestissimeque actae, in qua saepe magno usui Reipublicae S. Sulpicius et privatus et in magistratibus fuerit — Reddite igitur, Patres Conscripti, civitatem, cui ademistis: vita enim mortuorum in memoria vivorum est posita. Perficite, ut is, quem vos ad mortem inscii misistis, immortalitatem habeat a vobis. Cui si statuam in Rostris decreto vestro statueritis, nulla eius legationem posteritatis inobscurabit oblivio. Nam reliqua S. Sulpicii vita multis erit praeclarisque monumentis ad omnem memoriam commendata: semper illius gravitatem, constantiam, fidem, praestantem in Republica tuenda curam atque prudentiam omnium mortalium fama celebrabit — Maiores quidem nostri statuas multis decreverunt: Sepulcra paucis. Sed statuae intereunt tempestate, vi, vetustate; sepulcrorum autem sanctitas in ipso solo est: quod nulla vi moveri neque deleri potest; atque, ut cetera exstinguuntur: sic sepulcra fiunt sanctiora vetustate. Augeatur, igitur, isto etiam honore is vir, cui nullus honor tribui non debitus potest: grati sumus in eius morte decoranda, cui nullam iam aliam gratiam referre possumus.“

Természettől eszteneztetünk tehát kedveseink emlékezetének fűntartására, a' mi nem egyéb illendő meg-tiszteltetésnél: azért tsak ezen kút főből fejthetni meg, miért kapunk annyira a' nagy érdemű, híres neves Emberekre emlékeztető szereken; mellyek ha kezeinkre kerülnek, gondosan takargatjuk, hogy emlékezetük annál tovább tartson közöttünk. Ha pedig ez így vagyon, az az, ha e'féle tisztelet termé-

szetes, melly a' józan okosággal is egybe fér; nem ragadhatott az a' pogányokról a' keresztényekre.

Bölts Plátó ként pedig Lib. XI. Leg. apud Stobaeum Serm. 280. azért tartatnak tiszteletben a' megholtak; mivel az Emberek eleitől fogva hitték, hogy a' boldogabb életre költözött Lelkek az illetén tiszteletet, mellyel arántuk az élők viseltetnek, bizonyosan tudják, 's hogy azért gondjuk is vagyon az őket tisztelő élőkre: „*Opportune videmur in superioribus narrasse, defunctorum animas vim quamdam habere, qua de rebus humanis curam habent. Id verum quidem, sed longa oratione approbatur. Quam ob rem et aliis tritis antiquisque de hac re sermonibus, et Legumlatoribus sic se habere ista sancientibus, credere debent, nisi omnino dementes sint. Cum vero haec ita natura sint, primum Deos maxime superos timeant, qui de puerorum desolatione procurant: deinde etiam mortuorum manes, quibus natura inest, ut praecipua illorum cura teneantur, qui ab eis geniti sunt: adeo, ut honorantibus eos propitii: contemnentibus infensi sint.*“

Meg mutatván, hogy az Ember, ez az Istennek leg nemesebb teremtese e' földön, már meg-romlott természete tekéntetéből nem csak halhatatlan Lelkére, hanem rothadó Testére nézve is méltóságos és tiszteletes; vizsgáljuk meg immár Lelke-Hajlékát természet fölötti állapotjában, mellyre azt Idvezetőnk emelte. A' megváltás titka által Testére nézve is a' közönséges föl-támadás után ugyan azon eredeti boldog 's halhatatlan állapotra jut az Ember,

mellyben a' Paraditsomban a' bűn előtt volt ; mert Keresztény Hitünk szerint , Idvőzítő Főnknek teste, tagából való tagok, a) és az Istennek temploma vagyunk, a' kinek a' Lelke lakik mi bennünk. b) Hiszszük továbbá, hogy ugyan ezen Testünk, mellyben élünk, valahára ditsóságban föl-támad: Lelkünkkel ismét egyesül; 's az örökké tartandó boldogságban szinte részesül. c) Különös tiszteletre érdemesek tehát a' tekéletes életű Keresztényeknek, az az, a' Szenteknek Tetemeik, ezek a' Kristusnak méltó Tagai, az Istennek díszes templomai, 's a' Szent Léleknek tiszta edényei. — Tiszteletük által pedig meg nem kisebbedik az Istennek ditsősége; mert ha az Isten aránt való szeretetünk meg nem fogyatkozik, midőn Őtet felebarátunkban, 's felebarátunkat Ő érette szeretjük: azonképen ditsősége sem homályosodik meg, midőn Őtet ditsóult Szenteiben, 's a' Szenteit Ő érette tiszteljük. — De ezeken kívül, a' ditsóult Szentek Tetemeiknek tisztelete a' Jó-erkölcsöknek igen hathatós előmozdító eszköze; mert midőn a' Szentek Tetemeiket tiszteljük, akkor nem csak szentséges életüknek követésére gerjedünk: ha-

---

a) I. Cor. 12, 27. Ephes. 3, 6. 4, 15—16.

b) I. Cor. 3, 16. 6, 19. II. Cor. 6, 16. Ephes. 2, 20. I. Thimoth. 3, 15. Hebr. 3, 6. I. Petr. 2, 5.

c) Matth. 22, 23—31. Luc. 10, 35. Joan. 5, 22. 28, 6. 39, 11—24. Act. Apost. 24, 15. I. Cor. 15, 51—54. II. Cor. 4. 14. 14, 15. Coloss. 3, 4. Philip. 3, 21. 4, 3. I. Thess. 4, 13—16. II. Thimoth. 2, 11. Apoc. 20, 12.

nem azon méltóságos állapotra is illendően emlékeztetünk, mellyben az Isten teremtett, 's mellybe a' Meg-váltás által vissza helyezettünk; hogy halhatatlan Lelkünk Hajlékát valami undoksággal meg ne rútsuk: hanem hogy ezt a' Szent - Lélek templomát a' ditsóséges föl-támadásra tisztán és szeplőtelenül meg-tartsuk. 'S immár csak ezen rövid beszéd-ből is világos, melly igen szoros összeköttetésben legyen a' Szentek Teteimeiknek tisztelete a' Keresztény Vallásnak legfontosabb Hit - ágazataival; 's melly nagy befolyása legyen a' Katholika Anyaszentegyház' ezen tanításának a' keresztény erköltsiségre. A' miket voltaképen egész ki-terjedésben 's nagy tudománnyal le-írva olvastam M. és F. T. Ocskai Ocskay Antal választott Bácszi Püspök Úrnak 's a' t. a' Szent Ereklýékről írott azon Munkájában, mellyet Sz. István Király Életében a' 95-dik lapon hálával 's azzal a' buzgó ohajtással említettem, hogy minél hamarébb a' Méltóságos Szerző Úrnak kezei alúl napfényre juthassék.

Mivel tehát a' föl-hozott okoknál fogva tiszteletre méltók a' meg ditsóült Szenteknek Teteimeik; azért Szent László Király áldott Teteimeinek Históriaját is le-írtam Pesti-hegy Újvárában, Buda szerentsés meg-vétele napján 1836-dik esztendőben,

Podhradczky Jó'sef,

N. M. M. K. U. Kamara Számvevő Hivatalának
tiszte ' a' M. T. Társaság' levelező taga.

I. §.

A' Nagy Váradi régi Székes Szent-egyházról.

A' tekélltetes históriához tartozik a' helynek bővebb meg-esmértetése, mellyen a' föl vett tárgy történt. Ennek okáért, mi előtt Sz. Lászlónak áldott Te-meiről szóljak, szükség a' Nagy Váradi régi Székes Szent-egyháznak le-írását előre botsátanom, mellyben közel öt száz esztendeig tiszteltettek. E' régi Szent-egyházról maga a' N. Váradi nemes Káptalan 1370dik esztendőn írásban foglalt Rendeléseiben ezeket hagyta emlékezetünkre:

„Ante omnia est notatu dignum, quod Ecclesiae nostrae Varadiensis fundator est beatissimus Ladislaus olim Hungariae Rex, cuius Translationis festum colitur quinto Calendas Iulii, et eius depositio expletur Anno Domini Millesimo nonagesimo quinto, quarto Kalendas Augusti, fundavit autem ipsam Ecclesiam, et dedicavit in honorem beatissimae Matris Mariae Virginis, 1) instituens primo in ea Praepositum et Canonicos numero viginti quatuor computato Praeposito, et tandem evexit ipsam in Episcopalem, et multis possessionibus, iuribus et praerogativis dotavit, 2) — Erat autem eadem Ecclesia ex prisca fundatione sui speciosa satis; sed tandem fecit eam ampliorem in longitudine Andreas Episcopus, et multipliciter decoravit, sicut patet intuentibus. 3) Novissimis vero diebus, idem Anno

Domini millesimo, tercentesimo sexagesimo secundo, 4) inchoavit aliam Ecclesiam, quae priorem suamagnitudine circumcinxit, et pulchritudine exuperat, et consummavit omnes cellas circa chorum, praeter testudines, quas perfecit Demetrius Episcopus de rapina pauperum, qui obiit Anno Domini Millesimo tercentesimo septvagesimo (secundo) die septima mensis Decembris, 5) et sepultus est in una earundem Capellarum novarum, quam ipse sufficienter dotavit, et in honorem Sancti Demetrii Martyris, dum viveret, dedicavit.“ 6)

Ezen Szent-egyháznak, melly a' régi vár közepén Sanctuarium-ával nap kelet felé állott, 1598. esztendón le-rajzolt képét a' városéval együtt még láthatni „Ortelius Redivivus et Continuatus.“ című könyvben a' 247dik lapon, melly Majna partján fekvő Frankfurtban egész rétben 1665ben jött ki a' sajtó alúl, hol a' hajdani várnak falai a' vagy kerítései e'kép neveztetnek: Kőrös felé Tsonka bástya, keletre Arany bástya, délre Velentzei bástya és Királyfia bástya (mert azt Zápolya Jánosnak 'Sigmund fia rakatta) és nyugotra Fa bástya 7)

Bővebb le-írása találtatik Miskolczy István-nak 1609ben készült napló könyvében Keresztúrinál 8) a' hol a' vár és a' régi Szent-egyház e'kép rajzoltatnak le: Anno Christiano 1609. 27. Iunii tempore generalis Synodi Varadini celebratae, 9) arcem Varadinensem perlustrando, haec sequentia notavi. In ipso arcis ingressu ad dextram, aenea S. Ladislai Regis imago, aeneo equo insidens, quondam integra, et tota auro splendens, in dextra habet asciam lignariam, quasi sectionem minitans 10) Equi dexter testiculus grandior est altero. Subtus equum in aenea tabella haec leguntur: „Anno 1390. die XX. mensis May, Rege Sigismundo, et Maria

Regina feliciter regnantibus, hoc opus fieri fecit Reverendus in Christo pater d. Ioannes Episcopus Varadinensis per Magistros Martinum et Georgium de Colosvár in honorem S. Ladislai Regis.“ 11)

E regione tres homines ibidem aenei pedes stantes. Primus ad sinistram habet ensem in catena ex collo pendentem, cum securi, calcaribus et tabella cum hac inscriptione: „Anno d. M. CCC 40. Serenissimo Principe regnante Domino Ludovico Rege Hungariae, 12) XXXX. Venerabilis Dominus Pater Demetrius Episcopus Varadiensis 13) fieri fecit has Sanctorum imagines per magistros Martinum et Georgium filios magistri Nicolai pictoris de Colosvár.“

Secundus habet pomum aureum, cum cruce gladio non evaginato catena ligato, habet quoque calcaria. Tertius imberbis est, tenens sceptrum regale, qui habet gladium, pugionem, calcaria, et tabellam cum nota duplicatae crucis. Horum nomina vulgo circumferuntur, quod sint Ladislaus, Stephanus et Emericus. 14)

Templum in longitudine habet 82. passus, in latitudine 56. passus. Columnae ex politis lapidibus duplici serie in longitudine, eaeque crasae sunt XII. quarum una hanc habet inscriptionem: 1. §. 7. §. 04. 15) Templi padimentum tegulis colore flavo, ceruleo viridi nitentibus fuit stratum. In fronte templi statim sub fornice hic numerus legitur: 1856. I. E. W. 16) — Sanctuario tunc temporis caruit Templum hoc Varadinense.

Suprua fores Sacelli Sancti Ladislai, trium Evangelistarum effigies visitur (így) quarti effigies furto dicitur ablata: Capita demolitus dicitur Christophorus Hagymási, qui Ioannis regis filii tempore Capitaneus arcis Várad fuisse perhibetur. Idem dicitur Sanctuarium quoque templi perfregisse! 17)

Ante Templum duae turres ex quadro lapidibus visuntur, ad quarum unam ab imo ad superius podium gradu 79. passibus longo, et scala 14. passibus longa ascendi; tecta turrium testis colore flavo, viridi, rubro nitentibus splendent, desuper aurati sunt globi et cruces; turris, quae horologium habet, globus et crux terram versus inclinis fuit. 18)

Campanae maioris interior ambitus seu circumferentia lata 18. palmarum et quinque digitorum, haec servit horologio cum hac inscriptione. I. E. W. 1878. Maria. 19) Minoris interior circumferentia 17. palmarum, exterior 23. cum inscriptione: Lucas, Marcus, Mateus, Ioannes. Magister Albertus. 20)

Arx ampla cum quinque propugnaculis magnis conspicua. Propugnaculum primum Rubeum vocatur, maius est omnibus aliis, angulus unus ad alium in longitudine habet 120. passus: angulus vineta spectans 139. aliud propugnaculum vulgo Aranyas bástyá vocatur. Tertium Chionka bástyá. Quartum Kapu bástyá. Quintum Királyfi bástyá, quod tempore obsidionis Turcicae anno 1598. nitrato pulvere fuit disiectum. Narrant hic quinque olim sacella fuisse, sextum vero monasterium, Reginae palatium fuit quondam nobile, cuius adhuc laqueare regium splendorem praeseferre videtur 21) Castellanus arcis tunc fuit Stephanus Gardon.“

-
- 1) Azért eleitül fogva a' nemes Káptalan Boldog Asszony képét metszette petsétjére „Habebamus olim unicum Sigillum formae oblongae, úgy mond az idézett Rendeléseiben, continens imaginem beatae Mariae Virginis sedentem, et coronam habentem in capite, et imaginem Filii sui in dextro brachio baiulantem, in manu sinistra tenentem similitudinem Lili (sceptrum) et circumferentialiter istas litteras „† S. CAPITULI VARADIENSIS ECCLESIE.“ Sed isto ve-

tustate consumpto, data et authenticata fuerunt inter festum Sancti Valentini, et diem medii quadragesimae Anno Domini millesimo ducentesimo nonagesimo primo, alia duo sigilla, quorum unum est rotundum ad privilegia, aliud vero oblongum ad causas. Rotundum autem habet in medio imaginem Sancti Regis Ladislai dimidiam quasi usque ad umbilicum, habentem coronam in capite, et in dextra bipennem, in sinistra veropomum cum cruce desuper erecta, in subscriptione vero istas litteras: „† S. MAIUS CAPITULI VARADIENSIS ECCLESIE. AD. PRIVILEGIA.“ Lásd. Keresztúri Jósefnek eme munkája tztím lapját „Descriptio Episcopatus et Capituli M. Varadinensis.“ a' hol ezen petsét eredeti valóságában ki-nyomatva találhatik. Oblongum autem habet figuram beatae Mariae Virginis sedentis in throno, et tenentis puerum erectum, sive stantem super genu sinistro, et habentem figuram pomi in manu dextra, continentem in subscriptione has figuras: „† S. MINVS. CAPITULI. VARADIENSIS. ECCLESIE. AD. CAUSAS.“

- 2) A' nemes Káptalan legjobban tudhatta, ki volt légyen a' szerzője; azért az ujjab vélekedéseknek, mintha ezta' Szent-egyházatis Sz. István alapította volna, helyet nem adhatunk; olvasd Sz. László királynak 's viselt dolgainak Históriáját, a' VIII dik tzikkelyt.
- 3) „Andreas de Báthor, (a' G út-keledi nemzetségből) Anno Domini Millessimo, tercentesimo vigesimo nono Andreas Brici (így) de Bathor in Episcopum electus et consecratus, legitur vixisse in Episcopatu, usque ad Annum Domini millesimum tercentesimum quadragesimum quintum.“ a' N. Váradi ns. Káptalan Rendeléseiben.
- 4) El van itt az esztendő vétve, melly helyett talám 1342 dik esztendőt kell olvasni.
- 5) Demetrius de Nethke de Genere Aba olvasd: Prai „Hierarchiae Hung. P. II. p. 175.“ meg Keresztúri „Descriptio Episcopatus et Capituli M. Varadinensis. P. I. p. 142.“ document. M. —és a' N. Váradi ns. Káptalan Rendeléseit, mellyben ezek az ígék olvastatnak „Huic (Andraeae de Báthor) successit Demetrius Episcopus, — qui — anno

Domini millesimo, tercentesimo septuagesimo secundo, die septima mensis Decembris obiit.“

- 6) LL. Eccl. Regni Hung. opera et studio Ignatii Comit-
tis de Batthyány Episcopi Transilvaniae Tom. III.
Claudiopoli 1827. in fol. p. 219. etc.
- 7) A' kerítéseknek mellyik világ része felé fektüket azért
írtam le, mivel ok-levelekből bizonyos, hogy Sz.
Lászlónak áldott Tetemei az Arany bástya
alatt nyugszanak; a' mint alább meg mutatom.
- 8) Descriptio Episc. et Capitul. M. Varad. P. II. p. 230—
234. T. T. Schedius Lajos után „Zeitschrift
von und für Ungarn.“ nevű folyó írásból. Hiteles
mássa pedig találhatik az Ország könyvtárában
ilyen alá-írással: „Hoc apographum ex Diario Ma-
nuscripto originali Rév. D. quondam Stephani Mis-
koltzy Senioris Tractus Zempliniensis extractum,
cum suo originali in omnibus concordare ac conve-
nire testor ac recognosco Debreczini die 6. Aprilis
anno 1799. Nicolaus Sinai m.p.
- 9) „Ecclesia Metropolitana Varadiensis — Varadinum circa
an. 1557. (ut coniectare licet) reformatum est“ mond
Ember Pál Historia Ecclesiae Reformatae, hom-
lok írású könyvében p. 636. mellyet Lampe álnév
alatt Traiecti ad Rhen. 1728ben ki adott.
- 10) Eleinte a' kép e' Templom tornáztában állott, va-
valamint Istvánffy Miklós Histor. Libro. 31.
az 1598. esztendei ostromlásnak le-írásában említi.
„Illud sane miraculo poximum fuit, úgy mond,
inter tot et tantos innumerabilium pilarum ictus,
qui dies et noctes sine intermissione hinc inde vo-
litabant, statuam equestrem D. Ladislai Regis
Ungariae, eius nominis primi, quae in vesti-
bulo maioris templi, miro et eleganti artificio, ex
aere fusili conflata, marmoreaeque basi superposita
est, illaesam atque intactam permansisse, quam
quam parietes circum, supraque et infra plurimis
passim ictibus pertusi esse conspicerentur.“ Olvasd
Bonfint is Decad. I. Lib. I. vége felé, hol így ír:
„Varadinum — ubi Divi Ladislai Regis corpus requie-
scit: Spectatur etiam ex aere Equestris illius statua,
statuaeque nonnullae.“ — meg Révai Péter Com-

mentariumát „De Sacrae Coronae Regni Hungariae ortu Vien. 1652. in fol.“ Cent. I. hol szinte írja „in ipso templi aditu posita est equestris statua Ladislai, ut mole aenea insignis, ita opere et artificio admirabilis.“

- 11) Prai György Hierarchiae Hung. P. II. p. 178. Miles Mátyásnak Erdélyi Kroninoka után p. 205. írja, hogy ezek a' réz öntők Rothgiesser-eknek neveztettek.
- 12) Ezer három száz negyven esztendő helyett 1370net kell olvasnunk; mert Nethkei Demeter Julius 15kén 1345ben Ó Budai Prépostból lett N. Váradi Püspök. Prai Hierar. P. II. p. 175. és 7-dik Decemberben 1372-ben halt meg; a' mint már oda föl is említettem.
- 13) A' négy tizezt ismét el-vítve olvasta Miskoltzi, annyi kereszt, vagy más valami tzifraság helyett: de Keresztúri Jósef még jobban meg botlott, midőn erre a' hibára ilyen észrevételt írt „Perinde XXXX. Ludovico non compéit: unde Demetrius quadragesimus Praesul Varadinensis dicendus!?”
- 14) Őket kell a' három magyar Szent Királyon értenünk. Olvasd az 1834. eszt. Tudományos Gyűjteménynek IXdik és XIdik köteteit a' 3. és 81. lapokon; mert Sz. Imre is a' magyar Legendában közönségesen „Zíz zent Emre Király.“ „Bódogságus zent Emre Király.“ Zentséges és zent Emre Király.“ — Kiket jámbor atyáink hajdan olly buzgón tisztelték, hogy még az ütközetben is általuk kértek segedelmet a' Seregek Urától, valamint a' Dubnitzi Kronikonban föl-jegyzett példából bizonyos: „Anno Domini millesimo trecen-tesimo quinquagesimo quinto, in festo beatae Annae, misit Dux Austriae ad Regem Hungariae, petens auxilium contra Swewos sibi rebellantes, qui misit Paulum filium Laczk cum quadringentis Hungaris sagittariis. Venientes in Sveviam in crastino beati Laurentii martyris, circa Thulnam civitatem, cum eisdem Teutonicis de Svevia horribiliter pugnave-runt. Sed Hungari clamantes: Sancti Reges adiuuate nos! divino favore tandem victoriam

habuerunt.“ — és az 1352-dik esztendei szerentsétlen Orosz háború le-írása után ezeket említi: „Tandem in die parasceve, cum multis miseriis et erumnis inexplicabilibus exivit (Lajos Király) alpes, et venit ad Bereg in castrum Munkach, ubi Rex aliquantulum refocillatus, et inde veniens Waradinum, pro visitando limina beati Regis Ladislav, circa cuius tumbam se humiliter ad terram prostravit, Deo et beato Ladislao gratias egit, qui ipsum de faucibus mortis eripiendo, licet laboriose, tamen reduxerat cum sospitate, ibidemque mansit tribus diebus, et ecclesiae beati Ladislai munificentia plura contulit.“

Ezeket a' szent képeiket értette Pannonius János is Epigrammatum Lib. II. Epigram. V. eme föl-írás alatt „Abiens valere iubet Sanctos Reges Waradini.“ Verseit egészen le írom; mert nem tsak gyönyörköttetők: hanem tartalmukra nézve is igen nevezeteseek:

Omnia sub nive dum latet profunda
Tellus, et foliis modo superbum
Canas dum nemus ingravans pruinae,
Pulchrum linquere Chrysium iubemur,
Ac longe dominum volare ad Istrum.
Quam primum, o comites, viam voremus.

Non nos flumina, nec tenent paludes,
Totis stat gelidum gelu lacunis.
Qua nuper timidam subegit alnum,
Nunc audax pede contumelioso
Insultat rigidis colonus undis.
Quam primum, o comites, viam voremus.

Non tam gurgite molliter secundo,
Lembus remigio fugit volucris,
Nec quando Zephyrus levi suburgens,
Crispum flamine purpuravit aequor,
Quam manni rapiunt traham volentem,
Quam primum, o comites, viam voremus.

Ergo vos calidi, valetis fontes
Quos non sulfurei gravant odores,
Sed mixtum nitidis alumen undis,

Visum luminibus salubriorem,
Offensa sine narium ministrat.
Quam primum, o comites, viam voremus.

Actu, bibliotheca, iam valetō,
Tot clavis veterum referta libris
Quam Phoebus Patara colit relicta,
Nec plus Castalius amant recessus,
Vatum Numina, Mnemonis puellae.
Quam primum, o comites, viam voremus.

Aurati pariter valete Reges,
Quos nec sacrilegus perussit ignis,
Dirae nec tetigit fragor ruinae,
Flammis cum dominantibus per arcem;
Obscura latuit polus favilla;
Quam primum, o comites, viam voremus.

At Tu, qui rutilis Eques sub armis
Dextra belligeram levas securim,
Cuius splendida marmorum columnis,
Sudarunt liquidum Sepulcra nectar,
Nostrum rite favens iter secunda.
Quam primum, o comites, viam voremus.

Lásd: Iani Pannonii—Poëmata Traiecti ad Rhen.
1784. in C. P. I. p. 643 645. — Mind ezek a'
ditső emlékek, 1660ban el-nyészték „VII. Calendas
Septembris in devictum oppidum (Aly Passa) in-
gressus, mond Kazi Hist. Lib. VIII. praedae va-
riae, ac multiplicis magnitudine non contentus, e
veteribus Basilicae Marianae cryptis, quas magna di-
ligentia perscrutatus est, tria diademata, clarissimis
distincta gemmis, variumque thesaurum, cum mor-
tuis defossum eruit. Sed neque aenea D. Ladislai
Regis, equestris statua, a qua nescio, virgine, summo
artificio conflata, et a civibus diligenter tectā, ava-
ras manus effugere potuit. In lucem protracta, in-
genti ipsorum etiam Sectariorum dolore eliquata,
cum forma pretium ac dignitatem amisit.” — És
Schönwisner István in Catalogo Numor.
Hung. ac Transsilv. Instituti Nationalis Széchényiani.

Pest 1807. in 8. P. III. p. 106. „Perstiterunt eadem Statuae, non obstante incendio, usque annum 1660. quo Turcae Varadino potiti, illas in tormenta bellica refundi curarunt.“ – Erre a' nagy veszedelemre és II. Rákóczy Györgynek szerentsétlen halálára emlékeztető Török levelem is vagyon, mellyét Augustus 13-kán 1833-ban néhai Fái Fay János úrnak gyűjteményéből írtam le Debretzenben, 's illyen tartalmú :

„My Vezer Szeydi Ahmet Passa, Isten kglmesseghébül, és az my hatalmas Teörök Csaszarnak adományabull mostanában, minden feő Rendön valló Hadokk Gond Vöseiője, Buda Varanak és ahoz tartoszando Végh Várainak Feő Generalissa lévén (ezek utan következik egy török jel) Döbröczeny feő Bíró, azt Parancsolom teneket, hogy holnap Jo Regkel száz eörügh kést hozzatok Taborunkban, és Tisz szekért, az mellyre az Feyeket köl Raknya, ezt Pennigh el ne halaszátok, feietök Vesztéstök alatt Parancsoliok, az Rakoczit meg vertök és minten agiuit el-niertök, azért keryük az eörégh kesseket, az feieket njuszni, az mi feő Tolmacsunkat éléssbül el ne selecsetök. Tatum Táborunkban Maius 22. Die (1660) P. S. azt is Parancsolom teneket Bíró, hogi egy hosszú lanczot is hozzatok, az melj lancznak az hozzusaga nettven eölles legyen, az Rabokra köllettik az lancz.“ Kívürül „Az Döbröczen Város“ volt írva, de ezek a' szavak át vannak húzva, 's utánnok illyen föl írás olvastatik: „Az Kolosvárj feő Birónak szolló Parancsolatunk.“ Olvasd eme tízü könyvet is: Második Rákóczy György ideje. Írta idősb G. Bethlen Imre. Nagy Enyeden 1829. 3-ad Rét.

- f5) Ezt az esztendő számot két oknál fogva olvasom 1504-nek; először, mivel tudjuk az előbbeniekből, hogy az eldödi templomot XIV. század közepe felé Báthory Endre Püspök le törette, 's újat építtetett: másodsor, mert még XVI-dik század elején is az ötös szám a' mostani hetes szám képeben használtatott. Azért Turzó 'Sigmond Püspök korára mutat, a' ki ezen Szent-Egyházat ki-jovitatta. Olvasd: Olahi Hung. Lib. I. p. 71.

- 16) Ezen szám, és betűk alatt 1456. esztendő, és Vitéz János Váradi Püspök lappang: mert a' Templom Sigmond tsászár és magyar király országlásakor égett-le: az egyik tornya pedig 1443-ban dűlt össze. Olvasd Zredna János leveleit Schwandternál Scriptor. Rer. Hung. Tom. II. A' Templom helyre állításának ezen okát álitja Pannonius János is az oda föl hozott verseiben:

Aurati pariter valetē Reges,
Quos nec sacrilegus perussit ignis,
Dirae nec tetigit fragor ruinae."

Mellyeknek nagyobb föl világosításukra tartoznak azok, a' miket Sigmond magyar Király 1406-dik esztendei levelében, Prainál in Dissert. Hist. Crit. de S. Ladislao p. 32. föl-jegyzett „Universis autem Prae-latis et Baronibus, cum regnicolis nostris, multis etiam extraneis sit cognitum, qualiter ante annos quosdam elapsos sacristia, seu Conservatorium eiusdem Ecclesiae Varadiensis, in qua venerabiles Reliquiae ipsius gloriosi Regis Ladislai, una cum thesauro — ipsius Ecclesiae recondita fuerunt — tamquam in loco tutissimo reposita servabantur, inopinatus casus eventus, quadam candela ardente in eadem Sacristia per oblivionem remanente, et tandem inter vestimenta, et assericias tabulas inflammata, validus ignis excrevit, et cum praedictis universis thesauris — etiam privilegia, ac literalia monimenta — combusta et in cineres redacta fuere — ceterisque combustibilibus demolitis, etiam thecas Capitis et Reliquiarum ipsius Sanctissimi Regis in liquidum resolverit, ita tamen naturae suae vires, ignis amisit, vim propriae virtutis oblitus, ut eiusdem Reliquias nedum de combustionē servaverit illaesas, imo nec aliqua tetigit fumositatē, sed praevalens absiliens intactas reliquit.“ — Ide tizozott eme versével:

Quos nec sacrilegus perussit ignis.

A' következő vers pedig:

Dirae nec tetigit fragor ruinae.

Azt a' történetet érdekl, melyet Ivanich Pál Zredna János leveleihez irt jegyzeteiben emleget Schwandternál Script. Rer. Hung. Tom. II. p. 23. „Varadien-

sis Ecclesia Cathedralis habuit duas turres, harum una cecidit in Dominica Judica (7- dik Aprilisban) recte circa horam sextam, quae erat hora prandii, anno Domini 1443. tempore Joannis de Dominis Episcopi Varadiensis, qui in bello ad Varnam cum Rege Wladislao periit. Erat sub ipsa turri volta (bolt) quaedam, seu Sacristia voltata, in qua Reliquiae Sanctorum, et praesertim Caput, et utraque Manus S. Ladislai conservabantur, et ibidem a populo solebant visitari. — Praedicta die, cecidit turris praetacta, rupitque casu Sacristiam ipsam subitus se habitam, omnemque murum eius usque ad terrae superficiem subvertit. Capite ipso et ceteris Reliquiis in ipsa Sacristia existentibus, inter ipsam ruinam et acervos in magnam molem lapidum circumclusit. Fit rumor primum in Curia Episcopi, de hinc mox in Civitate clamor, et tristis concursus ad Castrum, opinantibus omnibus, quod dictum Caput, aliaeque Reliquiae per impetum tanti casus, et molem tot lapidum, in pulverem fuerint comminutae. Sed longe aliter Divina dispositione factum est. Nam — cum — inquirendo dictas Reliquias planctus et gemitus emitteretur, repertum est, Armaria et Cistas et Scrinia non confracta solum, sed quasi omnino contrita: Reliquias autem cum perquisivissent, invenerunt primum Caput S. Ladislai in eodem loco et altari, in quo relictum fuerat, eodem peplo coopertum, integrum, et ab omni ruptura conservatum: immo, quod maioris apparet miraculi; stabat supra Caput illud immediate lapis quidam tam grandis, ut humanis brachiis non potuerit circumplecti, qui praeter ruinam et molem, naturali ordine sufficiens fuisset ad ipsum Caput una cum theca ad minimas partes conterendum. Sed Divino nutu disponente, nec lapis ipse praegrandis, sed nec impetus tantae molis ipsi Capiti, aut ossibus Reliquiarum eiusdem Sancti, non solum fracturam nullam, aut ruinam, sed nec scissuram minimam intulit. Specialiter vero Ma-

nus, seu brachium utrumque ipsius S. Ladislai — integra simul cum ipsorum thecis argenteis, de sub eiusdem ruina levata sunt.“ — Immár két egykorú író t esmérünk, kik ezt a' történetet emlékezetben hagyták.

- 17) Nem ő, hanem Warkots Tamás volt az a' gonosz istentelen ember, ennek adta jutalomul Isabella, Zápolya Jánosnak özvegye a' N. Váradi tisztséget a' vagy Vár-nagyságot kevéssel halála előtt, a' mi Gyula Fejérváratt September 15. 1559-ben történt. Ki, mint idegen nemzetből eredet (Slésiából származott, olvasd: Wagner Károlynak *Analecta Scepusii* P. IV. p. 209—219) 's a' Római közönséges Anyászent-egyháznak meg hitt ellensége, Herostrates ként, a' N. Váradi Szent-egyháznak letörettetésével kívánt el-híresedni, valamint Wrantsits Antal magyar kronikonában föl-jegyzette: „Warkoch Tamásnak egy kevesé hótá előtt adá királyné aszony Wáradot tisz:ül, ki Wáradon mind el-rontatta az egész Káptalan házakat, 's a' sok Szent-Egyházakat, Szent Ferentz Kalastromát, Sz. Jakabot, Sz. Mihályt, Vadkertben Mind Szentet, Szent Keresztet, az Ispitályt: az Várban Szent Jánost, Bódog Aszonyt, a' szegény Szent Istvánt, Sz. Pétert, Szent Lelket. Siccarius templorum Dei mind el-töretteti, pusztitá, semmivé tevé, Deus iudicet opus eius.“ — Azonban Hagymási Kristóf részt vehetett ezen istentelenségben. Annyira vetemedett pedig a' szertelen vak-buzgóság, hogy a' Reformátusoknak egyetlen egy templumok sem volt, hanem tsűrben tartották az Isteni szolgálatot, a' mint Zeiler Márton bizonyítja *Beschreibung des Königreichs Ungarn* nevű könyvében, melly 8-ad rétből 1660. jött ki Ulmában: „Wardein, oder Gross Wardein — hat vor diesem — viel Kirchen und Clöster gehabt, so nunmehr fast alle niedergerissen. — worden seyn: wie dann in der Stadt kein ainige gemauerte Kirch mehr; sondern die Burger, so der Calvinischen Religion, haben zu ihren Predigten ein gross auffgericht Schindeltach, gleich einer grossen Scheuern.“

- 18) „Az melly esztendőben született Váradon Bátor i
'Sigmond, úgy mond Számosközi István kéz-
irataiban, az Váradi fő Templomnak az gombja le-
dőlt, úgy hogy alá hanyatlott, melly még most is
(1606-dik tájban) azonképpen áll. Mind két tenyere
teli vala vérrel, hét holnapi partus immaturus, et
sine epidermide natus“ — Születése esztendejét
Bethlen Farkas Hist. Lib. VI. p. 255—256, föl-jegy-
zette: „Anno 1572. Christophoro Báthoreo Capitane-
o Vardiensi natus est ibidem in plenilunio men-
sis Aprilis die Martis (az ó kalendáriom szerént, mert
Erdély az új kalendáriomot csak 1590-ben vette
be) filius Sigismundus — Cum autem ex utero ma-
tris prodiisset, ambas manus contractas, sanguine
plenas habuisse perhibetur, quod quidem parens
illius diu occultatum voluit, sed tandem tamen pro-
palatum est“ és Benkő Transylvania Tom. I. p. 231.
„Memoriae proditum est, Sigismundum nascentem,
volam sanguine plenam ex utero Genitricis eduxis-
se; et insuper, ipsa nativitatis illius hora, fastigium
Turris Vardiensis se acclinasse: quae portenta pro-
digiaque multi interpretati sunt in praesagium belli-
cosae, sanguinolentae mutabilisque naturae et vitae
Sigismundi, ut et mutationum Transsylvaniae.“ —
Azért Sámosközi István kéz irataiban ilyen
homlok írás alatt: 'Sigmondnak első gyil-
kossága érénti: „'Sigmondnak első gyilkossága
ez volt, úgy mond: Zekelsegben Udvarhely váro-
sában papas módon visznek vala egy halottat temet-
ni. Ott egy ablakrol (azt hiszem valami jó kedvek
volt az több tarsaival együtt) Pribek Peter, kinek
fia most él Pribek Ferentz, az kereszthez, mellyet
az halott előtt visznek vala az Deakok, hozza le
egy puskával, mellyet jöllehet nem talált volt, mind
az által az után panaszlóttak 'Sigmondnak rea. 'Sig-
mond megh fogatta az Nemes embert, és ugyan ott
Udvarhelyt, törvén sem lévén reá, Mindszenti Be-
nedek Udvarhelyi Capitan leven, fejét véletle.“ —
'Sigmond életét olvashatni Árpádia zsebkönyv
másod évi kötetében a' 216—236 lapokon.
- 19) Ezt a' harangot Joannes de Pruisz Váradi Püspök
öntette: róla, vagy egy másirul maradt e ez
a' példa beszéd: „Nem úgy korog az orrod,

mint a' Váradiharang" meg nem mondhatom. Olvasd: „Petri Kis-Viczai Adagia Latino Hungarica Bartphae 1713. in 12. p. 37“

- 20) Albert mesteren értedődik a' harang öntő: a' többi név a' négy Szent Evangelistáé.
- 21) „Varadinum, sedes Episcopi, Ecclesia Cathedrali, sepultura Divi Ladislai Regis miraculis clari. — Arx huius conspicua est, tum statua equestri Divi Ladislai aerea, ingentis molis, tum aedium magnificentia, quas Sigismundus Turzo Episcopus, meus olim, nutricius, aedificaverat.“ Olahus Hung. Lib. I. pag. 71.

II. §.

A' Nagy Várad Székes Szent-Egyházban volt Sz. László koporsójárul.

Térjünk immár ezen Szent-Egyházba, melyet le-írtam, és tekéntsük meg, hogy mellyik részén nyugottanak ditsőséges Szent László Királyunk áldott Tetemei? De ki leszen a' le törött Templomban vezetőnk? Az élők közül valóban senki sem; tehát ismét csak tik boldogult Lelkek, kik már réggen el-szenderettetek ugyan, de hasznos munkáitokban folyvást közöttünk éltek. Tikteket értelek Hazánk áldott magzati, kik ha nem írtatok volna, jelenkor semmit sem dudnók; pedig Tullius tapasztalásbúl szólott, midőn de Finib. Bonor. et Malor. Lib. 5. ezeket írta: „Nec vero sum inscius, esse utilitatem in Historia, non modo voluptatem.“ mert Historia — „testis (est) temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis“ de Orat. L. 2.

Ezt a' betses ősz régiséget is tehát csak a' Históriaban találhatjuk-fül, melyet keresünk: „Post Canonizationem autem Sancti Regis Ladislai institutum fuit ad eius Sepulchrum, sub eius titulo Altare, et annexum Officio Sub-custodiae, et tandem procedente tempore per Ladislaum (Cunum) Regem

dotatum tertia parte proventuum villae Szőlós.“ —
 úgy mond Rend Szabásaiban a' N. Váradí Nemes
 Káptalan. Ez Oltár helyére pediglen eme soraiban
 igazét: „In nostra Ecclesia Cathedrali duae Missae.
 Canonice in Cantu quotidie celebrentur, prima sci-
 licet de Beata Virgine ad maius Altare per Rectores
 eiusdem in aurora, adiunctis sibi per Episcopum
 Clericis idoneis ad canendum. Secunda, de die, hora
 diei tertia per nos cum Choro ordine infrascripto.
 Duae vero peculiare intermediae, scilicet: de Sancto
 Rege Ladislao per Custodem ad Altare eiusdem, et
 de Sancta Catharina ad Altare ipsius (S. Ladislai)
 situm super Ianuam occidentalem per eius Ministrum
 similiter cantando necessario peraguntur.“ — és —
 „Altare Sanctae Catharinae — iuxta Sepulchrum San-
 cti Regis Ladislai.“ — Allott pedig a' Tem-
 plomnak, a' nyugoti részén, a' mint eme szovakbúl
 kitetszik: „Sub turri leua occidentali est Altare Spi-
 ritus Sancti.“ mert már oda föl a' Koporsóját „super
 Ianuam occidentalem“ helyhezette. Olvasd. Legg.
 Eccl. Tom. III. p. 244. Rubr. 39. és p. 250. Rubr. 3.

Hartvik emlékezetben hagyta, hogy Sz. István-
 nak feje márványbúl faragott koporsója volt „Cor-
 pus Sanctum — sarcophago candidi marmoris im-
 ponitur.“ úgy mond. — Minő lehetett Sz. Lászlóé a'
 Tatár járás előtt? nem tudhatni; mivel azt Rogér sze-
 rént Miserab. Carm. Cap. 34. a' Tatárok Szent-Egy-
 házsal együtt föl-dúlták: „Tartari — quia Cathedra-
 lem Ecclesiam subito intrare nequierunt; igne appo-
 sito, Ecclesiam — et quid quid erat in Ecclesia, com-
 busserunt — Post haec Sanctorum Sepulchra tota-
 liter everterunt, et pedibus sceleratis calcaverunt.“
 De ezen szentségtelenség Sz. László Tetemeit nem
 érte; mert azokat Benedek N. Váradí Püspök, a' mint
 alább meg mutatom, időnek előtte magával el-vitte.

Későbbi időkben találkoztak még is olly gondos
 hazafiak, kik híven föl-jegyezték, hogy Sz. László

Koporsója szinte márványból volt; név szerént „Janus Pannonius“ az oda föl idézett verseinek végén:

At Tu, qui rutilis Eques sub armis
 Dextra belligeram levās securim,
 Cuius splendida marmorum columnis,
 Sudarunt liquidum sepulcra nectar 1)
 Nostrum rite favens iter secunda.

Meg Reychersdorff György „Chorographia Transilvaniae.“ apud Schwandtner Script. Rer. Hung. Tom. I. p. 778—799. „Civitas — Varadiensis est amplissima, et nullis, moenibus circumducta, in planitie existens. Hic Frater Georgius (Martinuzzi és Utisenitz nevek alatt esméretes) Transilvaniae Regni Thesaurarius, istius loci Episcopus residet; et insignem tenet arcem, magnis sumtibus exstructam et optime munitam, ubi Divus olim Ladislaus Rex Hungariae, felicitis memoriae, suam habet Sepulturam, marmore eleganter excussam, tanto Principe dignam.“

Sz. László Tetemeinek némelly része azonban, úgy mint a' Feje, 2) meg a' két Keze különösen azon torony alatt volt sekrestyében tiszteltetett, melly Aprilis hetedikén Judica vasárnap 1443ban öszsze dült. (Ez pedig a' bal torony volt, a'mint már oda föl is említettem) valamint Iwanich Pál, Zredna János által íratott Hunyadi János leveleihez, különösen pedig a' hatodik levélhez készített jegyzékeiben bizonyítja: „Erat sub ipsa turri volta (bolt) quaedam, seu sacristia voltata, in qua Reliquiae Sanctorum, et praesertim Caput et utraque Manus S. Ladislai solebant conservari, et ibidem etiam a populo visitari. — Cecidit et corruit turris praetacta, rupitque casu suo sacristitam ipsam subtusse habitam, omnemque murum eius, usque ad terrae superficiem subvertit, Capite ipso et ceteris Reliquiis in ipsa sacristia existentibus inter ipsam ruinam, et acervos, ac magnam molem lapidum circumclusis.“ 3)

Sz. László Jobb-keze ezen történet után juthatott a' Zagrabi Székes Szent-Egyházba, melyről Kercselich Hist. Eccl. Zagrabien. p. 335. „In Cathedrali hac Basilica, coli memoriam Festi Dexteræ S. Regis Stephani. Credidimus Dexteram illam, quæ S. Regis Ladislai venerationi exponitur, esse Dexteram S. Regis Stephani“ úgy mond. Mert Sz. István Jobbja, a' magyar Lagenda szerént, Székes-Fejér-Váratt őriztetett: „Mikoron az koporsóról az márván követ fel-emelték volna — láták — (hogy) az Szent Tagok szép verhenyös vízben nyugoznak — és nagy szép tiszta fátyolban és gyoltsban ki szedék az szent kentsöt, és az nagyobbik Szentegyházban vivék hol mostan (a' XVI. század kezdetén) tisztöltetik Úr Istenben.“ — Pelbart János Sz. Istvánról írott Beszédében serm. I. szinte ezt allítja: „Dextraque manus beati regis Stephani usque modo ossibus, cute nervis adherentibus manet integra, quasi elemosynam porrigere videretur, quod a Deo factum credimus, pro pietatis operibus commendandis.“ — Sz. Lászlóról szólóban meg e'képen: beszél „Festum dextre Stephani Regis celebrandum instituit, quod moderna consuetudo (szól a' maga koráról) non colit: sed tamen pia devotione in Civitate Albensi positam olim, misericordie operibus plenam omnis populus veneratur.“

Janning Conrád pedig Bollandnak folytatója Acta Sanctorum Mensis Iunii Tomo V. p. 316. említi, hogy Sz. László királynak Áll-kaptzája, egy más részével együtt, Bononiában volna: Ioannes Pauli Masini in sua Bononia perlustrata, ad hunc diem (27dik Juniusra) notat, úgy mond, Reliquias S. Ladislai aliquas haberi in Ecclesia S. Stephani et Metropolitana S. Petri; in Ecclesia autem S. Iacobi Mandibulam integram; sed latentibus translationis donationisve instrumentis, difficile est divinare, utrum occa-

sione invalescentium per Hungariam haereseon, an aliquo ex prioribus seculis allatae Bononiam Reliquiae sint. Quia tamen Masinius operis sui primam editionem vulgavit anno 1650. adeoque decennio prius, quam urbs (N. Várad) a Turcis caperetur; hoc saltem scimus, ante postremam illam calamitatem, communicatas Bononiensibus, et aliis fortasse locis pluribus Sancti Corporis porticulas esse.“

Bonóniában mind a' Reformátio előtt, mind pedig utánna sok magyar fi megfordúlt tanulásnak okáért; kik Sz. László Tetemeiből némelly részeket magukkal oda vihettek. — Azon Ereklýéjiről pedig, mellyek jelenkorig nálunk magyar Hazánkban meg maradtak, 's Győrött, Esztergomban és Nagy Váradon tiszteltetnek, különös tikkelyben alább fogok szólni, és meg mutatom, hogy Tetemeinek nagy része XVII. században Nagy Váradon az Arany Bástyának feneke alá rejtett el.

- 1) A' XVI. századbéli ének pedig mellyről lejjebb leszen még szó, ilyen értelmű „Ola j az teste, mind azt mongyát oc.“
- 2) Olvasd az Első Rész végen, a' mit Sz. László Fejéről a' Dubnitzer Kronikonból közlöttem.
- 3) Ezen esetről Hunyadi János hatodik levelében, mellyben IVdik Eugen Pápát a' N. Várad választott Püspöknek meg-erősítésére említi, Schwandtner Györgynél Script. Rer. Hung. Tom. II. p. 23. szinte bizonyosságot téssen: „Ego — affectione praecipua, quam ad beatissimam Virginem, et S. Ladislaum Patrum nostrum gero; quorum alterius nomini dicata, alterius vero sacrae in ipsa Ecclesia, quiescunt Reliquiae — conpatiendó etiam statui eiusdem Ecclesiae, quae dirutis iam et collapsis turribus, stallis et choro, quotidianam intrantibus minatur ruinam, volui pro eligendo idoneo ipsi Ecclesiae Pastore procedere.“ A' IX. levélből pedig p. 26. az tetszik-ki, hogy Sz. László Nemes Bihar Várme-

gyének Pártfogója volt; mert így ír IV-dik Eugen Pápának: „Superioribus his temporibus, in quibus plurimi in hoc Regno Hungariae domestici turbines et conflati fuere, et deducti, divino, et beatissimi Regis Sancti Ladislai, Patroni nostri, praesidio, is noster Comitatus, et haec Patria nostra, amplio-rem, quam ceterae partes eiusdem Regni, pacis par-tem fovit et tenuit.“

III. §.

A' Nagy Váradi Székes Szent-Egyházban tartatott Tűzes-vas próbáról: és ditsőséges Szent László Királynak Koporsójára 's áldott Tetemeire le-tenni szokott Esküvésről.

A' nagy Váradi Székes Szent-Egyházat híresé tette a' közép századokban a Tűzes-vas Próba, vagy is az úgy nevezett Isten ítélése, a' vagy ítélő-széke melly a' régi német Ordal most Urtheil szótól Ordalien név alatt esméretes. 1) Olvasd meg éránta a' Váradi Regestrumot, mellyet 1550-dik esztendőben ki-nyomtatott példányból B e l Mátyás in Adparatu ad Histor. Hungariae Decad. I. Monument. V. ilyen tízím alatt: Ritus Explorandae veritatis, seu Iudicium Ferri Candentis, újra kiadott. — Jóllehet nem tsak N. Váradon, hanem Nyitrán, Posonyban (Coloman. Decret. Lib. I. Cap. 22) az Ó Budai Káptalanban (Schwartner Art. Diplom. edit. secund. p. 338) és talám minden Káptalanokban tartatott; mert Illósvainak Codexe szerént, Kálmán' említett Decrétumában „In maioribus Praeposituris nec non Posonii et Nitriae“ kell olvasnunk; mint Engel János Geschichte der Ungern I. Th. p. 209. mond-

ja. Azért Virág Benodek vélekedése, mintha a' tüz-
 zes-vas próbával akarta volna tisztelni Sz. László ko-
 porsóját a' nagy buzgóság (Magyar Századok I. R.
 a' 292-dik lapon) helytelen; mert ez az ítélet az egész
 keresztény világban közönséges volt: 's még a' régi
 pogány világban a' Religióból vette eredetét. Mert
 látván a' Birák, hogy nem minden be-vádolt bűnről
 lehetne igazán ítélni; minthogy a' törvénytelen tsele-
 kedet el-követésének valósága sokszor tsak a' bűnös
 szabad vallásától függene? és hogy a' vádolóknak sem
 lehetne mindenkor hinni. Illyen 's hasonló okokra
 nézve a' Birák a' szívek és vesék vizsgáló Istennél ki-
 vántak az igazság felül tudakozódni; azért a' Papok-
 hoz folyamodának, hogy az Istenektől tudnák meg,
 mellyik résznek volna igaza? valamint Tacitus de Mo-
 ribus Germanorum írja: „Neque animadvertere, ne-
 que vincere, neque verberare quenquam, nisi sacer-
 dotibus permissum, non quasi in poenam, sed velut
 Deo imperante.“ — Így volt ez a' Görögöknél is: „Ita
 vero effectum est, mond Natalis Comes Mythologiae
 Libro IX. ut magna reverentia et sacrificiis, ac Re-
 ligioni Deorum et Sacerdotibus ipsis accesserit: cum
 Sacerdotes — omnibus publicis consiliis interessent
 apud Graecos: nam tanquam Diis praesentibus, qui-
 bus nihil ignotum existimare debemus: ita praesenti-
 bus Sacerdotibus, Mantibus scilicet apud Athenienses,
 et Auguribus regi apud Lacedaemonios assidentibus,
 omnia publica proponebantur consilia. Neque ante vel
 publica vel privata negotia magni ponderis ulla post
 consultationem aggrediebantur, quam oraculum Del-
 phicum, aut Ammonium, aut Dodonaeum, aut ali-
 quo pacto Deorum ipsorum voluntatem consulissent.
 Sic sequentibus postea temporibus fuit in more posi-
 tum, deinde legibus etiam confirmatum, ut Senatus
 legitime non nisi in templis Deorum, aut in locis sa-
 cris posset haberi: tanquam omnium, quae agerentur

ac dicerentur, et conscientiae aequitatisque suae testes Deos ipsos facerent. Postea vero sapientissimi legum civilium latores singuli varios Deos suarum legum autores introduxerunt, cum lex omnis levis sit et inanis habita, quae Deorum immortalium consensum non haberet.“ 2) Mostanában is a' polgári törvényeknek tekellétlenségüket, a' Keresztény Religió pótolja ki, és szomorú tapasztalás tanítja, hogy a' melly nemzetnél a' Religio aránt való igazi buzgóság meg hidegült, nála a' polgári törvényeknek számuk véghetetlen; ez pedig mindég annál nagyobb lészen, 's annál mélyebben az erköztelenségben sippedni fog, — mennél meszebbre el-távozik a' Religiotúl. — De hogy a' föl-vett tárgyra térjek, a' Keresztény Religiónak föl-tünése után sem lehetett minden bevádolt ilyen el-indulni; ez okaért a' hatalmas önkény az emberiséget le-alázó kénzások iszonyú szereit tsak hamar föl-találta: mellyeket a' Keresztény Anya Szent-Egyház okos, szeléd és jóltévő befolyása által úgy megváltoztatotta, hogy azok az emberi nemzetre kevesebbé ártalmasok, és jobb következésűek lettek. A' ki ezeknek valóságáruil meg akarna győződni, olvassa-el T. T. Böhm Károly Úrnak a' Keresztény Egyházi Hatalom Befolyásáruil a' közép századokban, ditsért Értekezését. —

De nem tsak a' tűzes-vas próbáruil, hanem Szent László Koporsójára és Teteimeire le-tenni szokott esküvésrül is nevezetes volt hajdan a' Nagy Váradi Székes Szent-egyház. 3) A' ditsóült Szentek Teteimeikre pedig negyedik század elején kezdettek a' hívek esküdni; valamint Sz. Ágostonnak 78-dik levelébül „ad clerum, seniores, et universam plebem Ecclesiae Hipponensis“ 4) nyilván kitetszik. Négy száz negyedik esztendőfelé történt tudniüllik, hogy Sz. Ágostonnak monostorában némelly Spes nevű szerzetest bűnéért Bonifacius misés pap bevádolná, ez meg a' vétkét

amarra kenné. Azért Sz. Ágoston bizonyosan meg nem tudhatván, melyik legyen közülök a' bűnös? mind a' kettőt Nólai Sz. Felix koporsójához küldötte, hogy igyűk tsoda által íteltetnék - el. Miáttuk írta vala Sz. Ágoston ezen levelét, mely bűl tsak az ide tartozó szavait hozom föl: „Cum - ista me caussa diu cruciasset, mond Sz. Ágoston, nec invenirem, quomodo unus e duobus convinceretur, quamvis magis presbytero credidissem: cogitaveram primo sic ambos Deo relinquere, donec in uno eorum, qui mihi suspectus erat, aliquid exsisteret, unde non sine iusta et manifesta caussa de nostro habitaculo proliceretur. Sed cum promoveri in clericatum, sive illic per me, sive alibi per litteras meas vehementissime conaretur, ego autem, nullo modo adducerer ei homini, de quo tantum mali existimarem, inanus ordinationis imponere, aut per commendationem meam alicui fratri meo eum subintroducere, turbulentius agere cepit, ut si ipse in clericatum non promoveretur; nec presbyter Bonifacius in suo gradu esse permetteretur. In qua eius provocatione cum viderem Bonifacium noile quibuslibet infirmis et ad suspicionem propensis de suae vitae dubitatione scandalum fieri, paratumque esse honoris sui apud homines damnum perpeti potius, quam in ea contentione, in qua non posset ignorantibus et dubitantibus vel ad male suspicandum proclivioribus suam demonstrare conscientiam, usque ad Ecclesiae perturbationem inaniter progredi: elegi aliquid medium, ut certo placito se ambo constringerent ad locum sanctum se perrecturos, ubi terribiliora opera Dei non sanam cuiuscumque conscientiam multo facilius aperirent, et ad confessionem vel poena, vel timore compellerent. Ubique quidem Deus est, et nullo continetur vel includitur loco, qui condidit omnia, et eum a veris adoratoribus in spiritu et veritate oportet adorari, ut in occulto exaudiens, in occulto etiam fu-

stificet et coronet. Verumtamen ad ista, quae hominibus visibiliter nota sunt, quis potest eius consilium perscrutari, quare in aliis locis haec miracula fiant, in aliis non fiant? Multis enim notissima est sanctitas loci, ubi Beati Felicis Nolensis corpus conditum est, quo volui ut pergerent; quia inde nobis facilius fideliusque scribi potest, quidquid in eorum aliquo divinitus fuerit propalatum, Nam et nos novimus Mediolani apud memoriam Sanctorum, ubi mirabiliter et terribiliter daemones confitentur, furem quemdam, qui ad eum locum venerat, ut falsum iurando deciperet, compulsus fuisse confiteri furtum, et quod abstulerat reddere. Numquid non et Africa Sanctorum Martyrum corporibus plena est? et tamen nusquam hic scimus talia fieri. Sicut enim quod Apostolus dicit, non omnes Sancti habent dona curationum, nec omnes habent diiudicationem spirituum: ita nec in omnibus memoriis Sanctorum ista fieri voluit ille, qui dividit propria unicuique prout vult.“

A' Váradí Regestrumnak 140-dik tzikkelje szerint II. Endre Király országjárakor, a' Kürüi apát-is erősítő (assertorium) esküvést tevé-le Szent László koporsójára: „quod — Abbas (de Kuru) deberet iurare super sepulchrum S. Regis Ladislai, pro terra monasterii Kuru, nomine Tumban“ 1273. esztendőn pedig Lodomér N. Váradí Püspök Szent-egyházának jobbágyait Szent László Fejére esküttette meg, a' mint alább olvasni fogjuk; mert a' Szent Tetemeknek jelesebb részei közé számítottak: a' Fej, a' Kezek, a' Karok, a' Láb-szárok: 's olly részek, melyekben a' ditsóült Szentek martyromságot szenvedtek. —

Emlékezetre méltó még az is, hogy Sz. Lászlónak Tetemeiről hasonló történet olvastatik az ő Legendájában, a' minőt Szent Ágoston Püspök em-

lét. Lásd az Első Részben a' 78-dik lapon levő ötödik példát.

- 1) Mellyről T. T. Böhm Károly Úr igen velős Értekezést közölt az 1834-dik eszt. Tudományos Gyűjteménynek I. II. és III-dik köteteiben eme homlok írás alatt: „A' Keresztyén Egyházi Hatalom Befolyásáról a' közép századokban.“
- 2) A' Rómaiakról pedig olvasd Valerii Máximii Dictor. Factor. memorabil. Lib. I. Cap. I.
- 3) Olvasd Réwai Péter könyvét De Monarchia et Sacra Corona, Cent. IV. még a' Váradi Regestrumot.
- 4) Lásd: Sancti Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi operum Tomum II. Venetiis 1729 in fol. p. 182. Epist. LXXXVIII. hol ezen levele ilyen homlok írás alatt olvastatik: „Quidam e' monasterio Augustini Spes nomine, accusatus a Bonifacio presbytero, crimen in Bonifacium ipsum transtulit. Cum res evidentibus argumentis cognosci ab Augustino non posset, iussus est uterque adire Sepulchrum S. Felicis Nolani, ut miraculo transigeretur iudicium.“ — Ezt is M. és F. T. Ocskai Ocskay Antal választott Bácszi Püspök Úrnak ditsért munkájából tanultam, a' mit halának okáért említem.

IV.

Sz. László Tetemei 1192-kig esztendőtől fogva 1565 - dikig folyvást a' Nagy Váradi Székes Szent-Egyházban tiszteltettek.

Ha Rogerius siralmas históriájának a' harminztz negyedik fejezetét össze-hasonlítás nélkül olvassuk: „Ipsi vero Tartari — quia Cathedralem Ecclesiam (Váradiensem) subito intrare nequierunt: igne appposito, Ecclesiam, et quidquid erat in Ecclesia com-

busserunt. — Post haec Sanctorum sepulchra totaliter everterunt, et pedibus sceleratis Reliquias calcaverunt.“ Kéntelenítettünk el-hinni, hogy Sz. Lászlónak Tete-me, még Tatár járaskor 1241ben el-enyiszték; mert az szól itt, a' ki Váradon lévén, szemeivel látta a' Tatár dülást: „licet Episcopus (Benedictus) cum quibusdam Canonicis exinde (Váradról) recessisset; ego tamen, cum remanentibus eram ibi.“ úgy mond. De e' sorokban fekvő nehézség azonnal el-háríttatik, mi-helyt föl-hozott szavait a' huszonhetedik fejezetben említett környűállással egybe vetjük: „Benedictus quidem Waradiensis Episcopus pro se, de mandato Regis, magno exercitu congregato, volens in ipsius subsidium accedere; intellexit, quod Tartari civitatem Agriensem dextruxerant: hominum de civitate, et aliorum, qui ad defensionem ipsius convenerant, aliis combustis, aliis gladio interementis, spolia, thesaurum Episcopi et Ecclesiae, exinde asportabant. Unde sumens audaciam, pro eo, quod paucis diebus elapsis, congressum cum paucis eorum habuerat, et praevalluerat contra eos; incepit post ipsos, dimisso exercitu, festinare, ut sibi posset fragmenta colligere, ne perirent. Hoc Tartari praescientes, finxerunt se ire longius et steterunt — et — in plātie Hungaros expectabant. Quibus advenientibus Boch comes et quidam alii, — qui cum episcopo venerant, ipsis visis, habenis equorum dimissis, congressum habuerunt durissimum cum eisdem — Tartari autem mox in illos conversi, illos sequebantur eosdem prosternendo et interficiendo, prout nequius crudelitates poterant exercere. Episcopus autem, cum paucis reversus est Waradinum; et aliquantula mora facta, collectis aliquibus militibus, transivit Danubium, et evasit.“ Mert ezekből szem látomást ki-tetszik, hogy Benedek Püspök az Egriek kárán tanulván, midőn haza érkezett, Szent - Egyházának Kintseit Sz. László Tetemeivel

együtt föl-szedte, 's a' veszedelem elül magával elvitte. Ez a' vélekedés annál igazabb, mennél bizonyosabb, hogy Benedek Püspök, a' ki még II. András Király országlásakor választatott-el, — 1251kig élt, 's így a' Tatároktól szerentsésen meg menekedett; valamint a' N. Váradí Nemes Káptalan az annyszor idézett Rendeléseiben írja: „Regnante vero adhuc eodem Rege Andrea, Benedictus episcopus primus, ecclesiae Varadiensi praeficitur. Post hunc rexit ecclesiam Varadiensem Vincentius episcopus, qui fuit electus anno Domini 1251.“ 's a' mellyeket ezen szovain kezdi: „In Christi nomine Amen. Ad honorem omnipotentis Dei, et gloriosae Virginis Mariae, et Sancti Ladislai, cuius Reliquias complectimur, Statuta Capituli Ecclesiae Varadiensis incipiunt.“ alább pedig így folytatja: „Processu temporum, Tartaris totum Regnum Hungariae, tempore Belae Regis quarti, filii Andreae Regis, Patris S. Elisabeth, anno scilicet Domini 1241. flebiliter devastantibus, omnibus privilegijs ipsius Ecclesiae, praeter quoddam Privilegium Henrici Anno Domini 1203. confectum, alienatis et combustis, creditur, quod dicta Ecclesia in multis bonis et iuribus suis damnificata fuerit; testatur enim idem Rex Bela, per privilegium suum confirmans ipsum privilegium Henrici regis, ita inquit: quod cum propter devastationem, quae per Tartaros, culpis nostris exigentibus, accidit, permittente Domino, sicut creditur, privilegia Ecclesiae nostrae Varadiensis, super donationibus eidem Ecclesiae factis, in qua quidem Corpus Sanctissimi Praedecessoris nostri Regis Ladislai venerabiliter conquiescit, perditae fuissent, et combusta.“ Legg. Eccl. Tom. III. p. 219. — Már pedig, ha Sz. László Tetemeit Benedek Püspök magával el-nem vitte, hanem Váradón hagyta, 's a' Tatárok le-tapodták, hogy maradhatott volna meg Tatár járás után is ép álla-

patban? — Ezeknél fogva tehát gyanúsak Rogeriusnak eme szövei „Sanctorum sepulchra totaliter everterunt.“ mert N. Váradon Sz. László koporsóján kívül, más Szenté akkor még nem volt 1) ha csak a' Koporsókon más Szenteknek Ereklýéit nem érti: azért T.T. Horvát István Úr az 1821dik és az 1833-dik eszt. Tudományos Gyűteménynek I. és VIII-dik köteteiben a' 70dik és 119dik lapon már régen észrevette, hogy Rogerius siralmas históriája hol hibás, hol pedig későbbi változásokat foglal magában; ennek okaért, ha az ok-levelekkel, és a' józan kritikával meg nem egyez, nem hihetünk neki.

Épségben maradt Sz. Lászlónak a' Feje is (melly, a' mint már oda föl említettem, a' N. Váradi Templomban különös helyen tiszteltett) mivel Lodomér N. Váradi Püspök 1273ban rá eskettette meg Szent-Egyházának Jobbágýait: „Cum quaedam iura et possessiones inter Episcopatum et Capitulum ante adventum Tartarorum communia, propter processum temporum, deficientibus antiquis Canonicis de Capitulo, propter novitatem succedentium personarum, fuissent in dubium revocata, neque aliter ad plenam, certitudinem potuíssemus aliquatenus devenisse; omnes servitores jobbagyones Ecclesiae, et alios aliquam habentes recordationem et notitiam temporis retro-acti, convocavimus in unum, a quibus, communi voluntate et consensu, modo vir Religiosus et discretus Frater Ioannes Praepositus S. Stephani de Promontorio Varadiensi, adiunctis sibi quibusdam fratribus suis, praesente nihilominus Aegidio Sacerdote, Custode Ecclesiae nostrae, super Sanctissimum Caput Beatissimi Regis Ladislai, Domini nostri in terris, et Patroni in Coelis, exegit a praedictis omnibus corporaliter sacramentum.“ — Keresztúri Descriptio Episc. et Capit. M. Varad. P. I. p. 135 — Vesd egybe azokat is, mellyeket az első Rész végén a' Dubnitzer Kronikából Sz. László Fejéről kiírtam.

Tizennegyedik Században is N. Váradon tisztelték jámbor atyáink Sz. László Tetemeit: „Terram Zuhna—venerabili Ecclesiae Beatae Virginis Varadiensi, in qua Beatissimi Ladislai Regis et Confessoris, nostri progenitoris, Sacra tumba, aliorumque plurimorum Sanctorum Reliquiae (s nem koporsóik, mint Roger a' 34dik fejezetben írja) sunt mirifice conditae, continuis divinitus coruscantes miraculis, et languidis, ac debilibus iugiter restituentes beneficia sanitatum; in perpetuam eleemosynam (Demetrius filius Budun.) dedit, donavit et contulit.“ úgy mond Robert Károly az 1326dik eszt. adomány levelében Prainál Hierarch. P. II. p. 125. melyet egészen olvashatni F. T. Nagyságos Fejér György Prépost Úrnál Cod. Diplom. Tomo VIII. volum. III. p. 68. — Nagy Lajos Király meg 1342dik esztendei levelében ilyen bizonságot tesz: „Cum nos, post decessum carissimi patris nostri, favente divina clementia ad solium regiminis Hungariae, adepta nostra coronatione, fuisset sublimati, ad visitandumque Sepulchrum Sanctissimi Regis Ladislai, a quo divinum auxilium supremam cum fiducia, quotidie postulamus; cum fidelibus Baronibus regni nostri, decenti cum honore, Varadinum accessissemus, licet etiam devotio nostra diuturna ad id nos coarctasset, ut eidem Ecclesiae Varadiensi, in qua Ipse Sanctissimus Rex Ladislaus, nutu divino corruscans miraculis, feliciter quiescit, antiqua et adprobata consuetudinariaque lege, ac consuetudine regni approbante, praetextu novae coronationis nostrae possessionariam donationem facere et eam dotare,—prompti utique fuisset et parati.“ Fejér Cod. Diplom. Tom. IX. Volum. I. p. 58. — A' Dubnitzi Kronikon pedig 1352dik esztendőre a' szerentsétlenül viselt Orosz háborúrúl szolta-

ban: „Tandem in die Parasceve (6dik Aprilisben) cum multis miseriis et erumnis inexplicabilibus, exiit Alpes, et venit ad Bereg in castrum Mwunkach, ubi Rex aliquantulum refocillatus, et inde veniens Waradium pro visitando limina beati Regis Ladislai, circa cuius tunbam se humiliter ad terram prostravit, Deo et beato Ladislao gratias egit, qui ipsum de faucibus mortis eripiendo, licet laboriose, tamen reduxerat cum sospitate, ibidemque mansit tribus diebus, et ecclesiae beati Ladislai munificentia plura contulit.“ —

Ez a' nagy ditsóséggel országló fejedelem olly buzgó tisztelője volt Sz. Lászlónak, hogy aranyaira is az ő szent képét veretni kezdette: „Nunc demum pro imagine S. Iohannis Baptistae, urbis Florentiae Patroni, substitui coepit effigies S. Ladislai Hungariae Regis in aureis hungaricis.“ Úgy mond Schönwiser István Notitia Hungariae Rei Numariae Budae 1801. in 4to p. 209. — „Mirum videri potest, cur imagine S. Ladislai potius, quam primi Regis divi Stephani, monetam hungaricam signare placuerit? Ludovicus I. huius rei Auctor fuit, ab illo enim mos iste manavit, retentusque fuit usque ad Rudolphum II. Si quis coniecturae locus est, verosimile arbitror, factum id esse propterea, quod regia Ludovici I. Domus S. Ladislai cognatione propius attingeret, quam S. Stephanum; scilicet per Mariam Stephani V. Regis Hungariae filiam, Carolo III. Regi Neapolitano, Ludovici I. de quo nunc agimus, Abavo nuptam. Praeterea, iam in prima Periodo nonnulli Reges, ut Colomanus, et Stephanus II. in altera suarum monetarum facie nomen eiusdem Ladislai, etsi nondum Catalogo Sanctorum ritu solemniter adscripti, exprimicurarunt. Itaque hanc similitudinem ob causam fieri potuit, ut postea ex duobus Sanctis Regni Hungariae titularibus, istius potius pro numis imago deligeretur. Genealogia vero Ludovici I. — deduci potest inde a S. Ladislao Rege, per Almam Ducem, sive hunc sup-

ponamus cum recentioribus criticis filium fuisse S. Ladislai una cum fratre suo Colomano: sive dicamus eiusdem S. Ladislai aut ex fratre altero sive Geysa I. sive Lamberto progenitum nepotem. Utrumvis sit, illud certum est; ex Almo Duce natum fuisse Belam II. cognomine coecum, Regem Hungariae.“ a' kitúl a' többi fejedelmeink származtak. De nem tsak Lajos aranyain, hanem ezüst pénzein is Sz. László képe látszatik. Olvasd: Catalog. Numor. Hung. Instituti Nationalis Széchényiani Pest. 1807. 8vo p. 71. 's a' t.

A' mi Schönwisner vélekedését illeti, hogy Nagy Lajos rokonság tekintetéből verettette volna inkább Sz. László képét, mintsem Sz. Istvánét pénzeire. Jóllehet a' közmondás is tartja: hogy nem válik vize az atyafiakban a' vér; mind az által nem annak volt itten tekintete: hanem Sz. László érdemeinek; kit az Isten így akart meg ditsóítani.

Tizen ötödik században, szám szerint pedig 1406-dik esztendőben 'Sigmond Király e'kép emlékezik Sz. László Tetemeiről: „Cum — quibusdam diebus, in venationum solatiis iocunde deductis, mentem nostram salubri et fructuosa affectione movente, nos personaliter Varadinum accessisemus, gloriosissimi Regis Ladislai sepulchrum et Reliquias venerandas visitaturi, ut illic, temporibus agendis, pro modo nostrae possibilitatis expeditius ad aeternae felicitatis bravium aspirando, eiusdem Beatissimi Regis interventu, salutis antidota affectuosissimarum precum effusione posceremus: nec non, ut inter ceteras intentiones nostras, locum illum, tam gloriosi Corporis iugi praesentia radiantem, multorumque aliorum Sanctorum Reliquiis honorabilem, visitationis nostrae participem facientes, concupitum condam cordis nostri propositum, sequente monstrarem effectum, facta nempe electione nostrae sepulturae in Basilica Cathedrali

Varadiensi — 2) ob spem et devotionem nostram, quam in gloriosissima Salvatoris nostri Genitrice, eisdem Regni nostri Protectrice et singulari Advocata, sub cuius nominis titulo ipsa Ecclesia Varadiensis existit dedicata, et in eodem beatissimo Ladislao Rege, cuius Corpus gloriosissimum et Reliquiae venerabiles in eadem Ecclesia feliciter requiescunt, et multimodis praefulgent miraculis.“ *Keresztúri Descript. Episc. et Capit. M. Varad. P. I. p. 204—209. És Dlugoss Hist. Polon. Lib. XI. col. 326. Ulászló Lengyel és 'Sigmond magyar királyokról írja: „Feria secunda, in crastino dominicae Ramis Palmarum (28. Martiusban 1412-ben) ambo reges de Cassovia egressi, faciunt nocturnum in Thokay. Feria 3. transvadato fluvio Czissa (Tisza) in rure; feria 4. in Dobrinczam (Debreczen) feria 5. Wladislaus Rex Poloniae limina S. Wladislai Hungariae Regis, cuius Corpus in Varadino requiescit, honoraturus, pedibus iter conficiebat, Sigismundo Rege Hung. eum itinere equestri praecedente. Quindecim diebus reges ambo apud Varadinum morati, pascha Domini illic agunt.“ — Ide tartozik Ivanich Pálnak históriája is, mellyet Sz. László Fejéről írt, hogy 1443-ban a' le-omlott Nagy-Váradi torony alatt épen találtatott meg. — Olvasd: Schwandtner Györgynek Scriptor. Rer. Hung. in fol. Tom. II. p. 23. —*

De ha valaki Kovacsichnál Scriptor. Rer. Hung. minor. Tom. II. p. 11—12. „Epitaphium super excisione urbis Varadiensis“ olvassa, és meg érti, hogy 1474-ben N. Váradot a' Török porrá égette; gondolhatná, hogy akkor Sz. Lászlónak a' Tetemei is meg égtek; mert az említett versekben ezek a' szavak is előjönnek: „O civitas praeclara, sacri Corporis ossa fuerunt in te recondita, felix appellabaris, nunc infelicissima dici vales.“ Azonban a' Dubnützi

Kronikonból bizonyos, hogy a' Vár, Szent - Egyházzal együtt le nem égett, hanem épen maradt. A' Kronikon szovai ezek: „Quid modo restat, nisi castrum et monasterium ecclesiae basilicae? non tamen integrum, quia metu ignitarum telarum tectura est privatum. Et sic tandem incinerata civitate — iidem Turci — versus propria redierunt.“ — Tehát e' veszedlemkor sem enyisztek-el; azért II. Ulászló Király 1495 - dik esztendei levelében, tsak ugyan Keresztúrinál P. I. p. 254—255. színte meg említi: „Pro spe et devotione nostra singulari, quam erga beatissimam Virginem Mariam, Reginam Coeli, in cuius glorioso nomine Ecclesia illa Cathedralis fundata est: atque etiam Beatum Regem Ladislaum Patronum huius Regni, cuius Reliquiae in ipsa Ecclesia miraculis clarent, gerimus et habemus“ — és Bonfin Antal Decad. I. Lib. 1. „Varadinum, eiusque Basilica, ubi Divi Ladislai Regis Corpus requiescit, spectatur etiam ex aere equestris illius statua, statuaeque nonnullae.“

Tizenhatodik század közepe táján is még épen állott Sz. László koporsója, 3) mert Bornemisza Péter Ágostai vallású Prédikátor által egybe szedett magyar énekekben „Enekec három rendbe külömb külömb felec. Detrekeo Varaba M. D. LXXXII. 4-ed R. a'. 187-dik lapon nyilván említettik:

„Az Christus mondgya, iertec en hozzam,
Mit futunc Romaban, Bodog Aszonyhoz Coloniaba,
Onnat a' nagy Ágba boltsos helyekre,
A' Szent Jakobhoz a' Compostellába:
A' kinec nintsen annyi költsége,
Mennyen csak Batara a' vagy Kassára,
A' vagy Váraddá, a' vagy csak Darnéra.“

És a' 195-dik lapon:

„Oly igen feltem, az Törüc Csaszar
 Meg ne iargalná Szent László lovát, 4)
 Fogva ne vinné sok — papiát,
 Az kic kerengic szíp koporsoiat.
 Szent Laszló feiét ti imadgyátoc,
 Szepen ezüstbe be-foglaltatoc, 5)
 Olaj az teste, mind azt mongyátoc
 Tállyán ez kele új eztendőben,
 Ezer öt százban, negyven kilentzben,
 Hogy fel ébrüllyen minden Istenben,
 Senki ne éllyen már tévelygésben.“ 6)

Székely István, Göntzön Szent Jakab havának huszadik napján 1558-ban írott, 's 1559-ben Krakóban ki-adott magyar Kronikájában a' 170-dik lapon szinte érénti: „Laszló kiral' a' Kőrös mellett Varadot fundála es a' monostort, a' ki most is ot vagion, rakatá; kinec az ó teste mind e' napiglan ot vagion, a' papoknac nag' kereskődésekre, es istenec boszusagara.“

- 1) Arnpekh in Choron. Bajoar. Lib. IV. Cap. 7. Pez Bernardnál Thesaur. anecdot. noviss. Tom. III. Part. III. p. 239. írja, hogy 'Sigmond Tsászár és Magyar Király Sz. 'Sigmond Tetemeit 1424ben N. Váradra vitette „Corpus vero S. Sigismundi regis et martyris — anno Christi 1424. Sigismundus Rom. rex et Hung. — ob Hussitarum metum in Hungariam, in civitatem Baradiensem deferri fecit, ubi ipse Imperator postea sepultus est.“
- 2) Oláh Miklos 1536. esztendőn Bruxellában írott „Hungaria et Atilla“ nevű könyvében Lib. I. Cap. 16. p. 71. „Varadinum sedes Episcopi, Ecclesia Cathedrali, sepultura Divi Ledislai Regis miraculis clari, et Sigismundi Imperatoris inclyta; in qua die, no-

ctuque, ex eiusdem Caesaris fundatione, Psalmi Davidici, ad eius tumbam, mutatis per vices personis, concinuntur.“

- 3) Keresztúri sokszor meg nevezett munkájának I. Rézében a' 17-dik lapon „Epitaphium, úgy mond, quod olim in tumba D. Ladislai R. his verbis expressum fuisse refertur:

„Ossa Ladislai, quod struxerat ipse labore,
Exequiis, templum Varadiense tegit.“

- L. Uncius, saec. XVI. principio florens, qui tumbam S. Ladislai sua in integritate vidit, apud Bod in opere Hung. Tymbaules nuncupato et anno (Enyediáni) 1764. expresso.“ — De ezek a' versek Sz. László Koporsóján nem állottak; mert azokat Uncius Leonhard gyakorlás és emlékezet okáért irdogálta 's illy tzmű könyvéből „Roëmatum de Rebus Hungaricis Libri VII. Cracoviae 1579. in 12. írta ki; Bod Péter Hungarus Tymbaules, seu grata ac benedicta Hungarorum — ex Epitaphiis renovata memoria nevű munkájában a' 3-dik lapon újra kiadta. — Unciusról pedig, a' ki Erdélyi fi volt, 's Olaszországban tanult, a' hol is Bátori István és Bátori Kristóf kivánságukra verseit készítette; olvasd Haner Györgynek Scriptorum Rer. Hung. Vien. 1774. p. 209—212. Iosephi Benkő Transilvania Tom. II. p. 334. és Alexii Horányi Memoria Hungaror. Part. III. p. 474—475.

- 4) Érti Sz. Lászlónak sárga rézből öntött lovát.
5) A' mi újra XV-dik század elején az égés után történt. Vesd egybe a' 19-dik lapon levő 16-dik jegyzéket.
6) E'féle énekekkel rakva vagyon ez a' könyv, mellyeket szerzőik sem hagynák helyben, ha még élnének. Két ének azonban meg nevezésre méltó, egyik 1548. esztendőn irattatott, 's ki tetszik belüle, hogy Vardai Pál Esztergami Érsek akkor Zsinatot tartott, mellyről sem Péterffy, sem Batthyányi esmért munkáikban nem emlékeznek. Másik meg ama keserves szabású ének: „Cur mundus militat sub vana gloria“ illyen homlok-írással „Rithmus Jani Pannonii de inconstantia rerum humanarum.“ — Ezt az utolsót azért neveztem meg, mivel ez a' Rithmus Janus Pannonius mukai között nem találhatik; pedig szo-

morú állapotjára nézve; hozzá járulván a' Hagymányok is, hihető, hogy ő szerzette.

V. §.

Zápolya 'Sigmond János Szent László Koporsóját Junius 22-kén 1565-ben föl-töreti, és áldott Tetemeit szerzte hányatja.

A' rontás kezdete ez volt: miután nem tsak Novicampianus Albert, Zápolya 'Sigmond Jánosnak nevelője és tanítója 1558 - ban 1) hanem következett esztendőn September 15-kén Isabella anyja is meghaltak volna; a' fejedelem vallása dolgában igen alhatatlankodott, a' minek Blandrata György volt az oka, ki Genevából 1563-ban mint Orvos Erdélybe érkezvén, Alesius Dienest adta neki lelki tanítóul, kinek javulására el-hagyván a' Romai katholika Hitet, az Ágostai Vallást vette föl. Ez után meg 1564-ben David Ferentzet fogadván udvarába, a' Helvetziai Vallást követők részére állott, 's ennek tanására Szent László Koporsóját föl-törette, Tetemeit pedig széllel szóratta, a' mint ezen ok-levélből meg érthetni, melly íróhártyán az Esztergami Székes Fő-Szent - Egyházban őriztetik:

„Anno Domini 1565. 22 - a' Junii Sepulchrum Sancti Regis Ladislai Varadini, permittente ac iubente Sigismundo Joanne, Joannis Regis filio, effractum est. Ossaque eius ibi inventa, post multa ludibria, disiecta sunt. Quo tempore, casu quodam in Templum veniens V. Benedictus Zegedi Canonicus S. Stephani de Promontorio Varadiensi, hanc partem Reliquiarum eiusdem Divi Regis occulte abstulit, 2) eamque Magnifico D. Coimiti Andreae de Bathor donavit, idemque D. Comes Anno 1566. die 2-a Junii

Ecclesiae Strigoniensi dedit conservandam ad honorem et gloriam Nominis Divini, cuius praeclarum organum, dum viveret, S. Ladislaus exstitit. Domine Jesu Christe vindica iniuriam Sancto Tuo illatam. 3)

A' jámborabb hajdankor e'féle koposó föltörést főben járo dolognak, hívtelenségnek, 's Fölség meg bántásának tekintette: „Quia Iohannes, Custos Ecclesiae Albensis, propter nequitiosam quondam Sere-
nissimi Principis, Domini Caroli Regis, piaae memoriae partris nostri charissimi, naturalis Domini et Benefactoris sui in Ecclesia Albensi, loco scilicet sui cathedrali, honorifice sepulti funeris exhumationem, eiusque corporis exfossi denudationem, atque coronae ipsius aureae mirifici operis, tempore suae depositionis in ipsius caput locatae; manifestam subtractionem, iuxta sui criminis qualitatem, per sententiam Archiepiscoporum et ceterorum quam plurimorum Praelatorum et Baronum regni, manifestam notam infidelitatis incurrendo, ad vescendum pane doloris et aqua angustia perpetuo carceri est deputatus; úgy mond Lajos Király 1349dik eszt. levelében Cod. Diplom. Tom. IX. Vol. I. p. 644—645. et ex ipsa infidelitatis nota, qua probabiliter ex condemnatione sententiarum praefatorum Archiepiscoporum et aliorum Praelatorum et Baronum regni nostri, ut praemittitur, est respersus, universae possessiones, et possessionariae portiones eiusdem, cuiusvis nominis vocabulo vocitatae, et in quibuslibet Comitibus et partibus regni nostri existentes, ex approbatissima regni nostri consuetudine, ad nostras manus regias devolutae censentur.“

De hogy, a' régi közmondás szerént, még a' holtak is boszút álhatnak Isteni erővel; Teledy Miklós Prédikázióinak III. Részében, melly magában foglalja a' Szentek idnepére való Evangéliomokat, az 1580dik eszt. kiadásban, a' 356dik lapon emlékeztetnek okáért híven föl-jegyzette: „Sok tsodák lettenek, úgy

mond, Sz. László koporsójánál, és csak nem régen mi időnkben is emlékezzünk róla; hogy némely betegek meg gyógyulának koporsójánál. Kit meg írégyelvén a' pokolbéli ördög, és bánván, hogy a' mi Istenünk az hűveknek épületekre, e' Sz. Király Tetemeit nem szűn-jék szántalan jelekkel ékesíteni; fel-indítá ellene egynehány álnok szolgálait, kikkel koporsóját többül ki-rontatá, és tsontyait sok káromlással tsúfolással té 's tova hányatá. De az naptól fogva, hogy azt mivelék, nem sokaig éle (a' még éle-is kedig, ingyen nem éle, hanem vajuvék) az, a' ki fő oka lón a' Szent Koporsó törésének. És úgy hala meg, hogy bene szakadna magva az ő nemzetségének. 4) Melly nemzetségben találtattanak ugyan, kik Egyházakat raktanak a' Szenteknek tisztességekre, de ennél ez utolsónál több soha senki nem volt olly Istentelen, ki illyen boszszúsággal illette volna valamely Szentnek, a' vagy csak közönséges keresztyénnek is koporsóját."

'Sigmund János azonban a' Helvetziai Vallásúak gyülekezetükben sem maradt meg; mert Blandráta György és Stancarus Ferentz, mind ketten olasz orvosok, végtére rá vevék David Ferentzet, hogy 1566. Segesvárárt az ország gyűlésben Kristus Istensége ellen nyilván tanítana; így tehát a' testében 's lel-kében meg romlott király 5) a' nemeséggel együtt csak hamar Szent Háromság tagadóvá lett, 's Tordán 1566ban ezt a' törvényt hozatta:

„Miért hogy az Úr Isten jóvoltából az Evange-liumnak világosítását az eő Felsége Birodalmába min-denütt felgerjesztette, és kíványa, hogy az hamis tudomány és tévelygések az Anyaszentegyházból ki-írtassanak. Egyenlő akarattal végesztetett, hogy a' féle renden való egy házi személyek, kik az Pápai tudományhoz, és emberi szerzésekhez ragaszkodta-nak, és abból kitérni nem akarnak: az eő Felsége birodalmából mindenünnen ki-igazítassanak. Az Vá-

radi Káptalannak eő Felsége ez jövendő Virág Vasárnapját hadta, kik ha meg térnek, házokban, szőlőkben, marhájokban (Jószágoktól megválván, kiket eő Felsége magának akar tartani) békességben maradhatnak. Ha pedig az Isten Igéjét nem akarják venni, személyekben marhájokkal egyetemben, valahová akarják, szabadon el-botsátassanak.“ Még azon esztendőn törültetett el a' N. Váradi Káptalan is a' Szebeni gyűlésen. Lásd Keresztúri Descript. Episc. et Capit. M. Varad. P. II. p. 219—221. hol ezt mondja „Uterque articulus ab A. R. et Cl. Viro Iosepho Eder mili transmissus est. —

Lampe szerint Hist. Eccl. Hung. Lib. 2. p. 280. 'Sigmond János életét e'kép végezte: „Cum ad arcem Gergeniam (Görgény) animi relaxandi gratia, Francisco Davide stipatus iret, ingentibus minis Augustanae Confessionis et Reformatorum Ecclesiarum Confessoribus extrema quaeque minaretur, carpento a via deflectente, in trivium latus ac insigniter laesus, concurrentibus aliis, ut solet morbis, die 2. Martii A. 1571. exspiravit, eo plane tempore, quo Davidis cum Blandrata, aliisque Arianorum dogmatum asseclis, aureum seculum sibi promittebant.“ David Ferentzen sem múlt el a' büntetés; mert nem sokára azután 1577ben az ország gyűlésén tzikelybe írták és kiadták, hogy ő sehol az országban ne visitáljon, se zsinatot ne tartson, hanem csak Kolosváratt és Tordán; végtére pedig örök fogságra Dévai várba küldetett, a' hol 1579ben halt meg. Czvittinger David Specim. Hung. Litteratae. p. 117 és 118. „Quamvis autem quovis Vertumno aut Prometheo volubilior esset, úgy mond, unamini tamen Congregatorum sententia convictus, ad aeternos carceres condemnabatur, et—iussu Principis (Báthori 'Sigmondéra) Devam — deductus, ibidem in ergasterium coniiciebatur, ubi irrequietae conscientiae oestro excitatus, fractis iam, partim senio,

partim sollicitudine viribus, et horribili modo exag-
tatus, per triduum integrum, sine ulla respiratione,
horrendum ululans, communi sensu et ratione priva-
tus — — anxiam vitam exitu finiit miserabili, A. C.
1579. die 6. Iunii.“

- 1) Olvasd felüle Starovolsky Simonnak „Elogia centum
illustrium Poloniae Scriptorum“ hol többi között
ezeket írja: in quem Benedictus Herbestus his ver-
siculis lusit:

Qui legitis nitidos puro de gramine flores,
Carpite de Campo lilia sacra novo.

Cracoviae humatus iacet in aede SS. Trinitatis cum hac
Epigraphe:

„Alberto Novicampiano, doctrina et integritate con-
spicuo, Professori publico, ac Praeceptoris Illustris-
simi Ioannis Sigismundi Regis Hungariae designati.
Familiares moesti posuerunt. Mortuus A. 1558. ae-
tatis vero suae 50.“

Fuit etiam alter Albertus Novicampianus Medi-
cinae Doctor.

- 2) Nagy Tisztelettű Kemp Mihály Úr az Esztergami Ér-
seki könyvtár őrzője 's a' t. Junius 17-kén 1836-ban
hozzám írt levelében e' Szent Tetemről e'kép tu-
dósított: „Promisso meo conformiter, describo ist-
hic Reliquias e corpore S. Ladislai R. H. in The-
sauro Metrop. Capituli Strigoniensis asservatas —
Reliquiarium, in quo eae asservantur, est in forma
ostensorii, oblongum, e lamina inargentata, sola
eius parte intima, quae Reliquias ambit, argentea.
— Reliquiae vero ipsae constant ex Osse maiuscu-
lo, et, ut mihi a Sacristiano Custode fuit dictum,
partem pedis superiorem, nefors coxendicem effi-
ciente. — Authentiam vero earum docet Scheda ve-
tusta (ita vocatur in sculptura laminae incisa) per-
gamena vero illa, sive pellis est, et praefert Scri-
pturam coevam, quae mihi ipsius Nicolai Olahi,
Archi-Episcopi Strigon. videbatur. Itt közli az idé-
zett Ok-levelet illyen be rekesztésel: „Ita refert
(haec iam ad incisionem laminae A-o 1804. factam
pertinent) Scheda vetusta, intus clausa.“

- 3) Olvasd : Georgii Pray etc. Epist. Exeget. Pest 1784. in 8. p. 117. és Stephani Katona Hist. Crit. Tom. 24. p. 96.
- 4) Zápolya 'Sigmond János Kaplón magyar ágból származott.
- 5) Eder József Scheseusnak Ruinae Pannonicae tizmü könyvében a' 3dik lapon : „Sane vel laudando Joanne Sigismundo Zápolya verendum Auctori (Scheseo) fuit, ne vulgi convicia adversum se concitet, úgy mond. Quam enim hic Princeps memoriam sui apud plebem reliquerit, ex eo aestimari potest, quod in Comitibus, anno 1571. festo Elisabethae Claudiopoli habitis, legem condere visum fuerit, qua ii, qui defunctum Principem iniuriosis verbis laceraverint, poena ducentorum florenorum mulctari iubentur.“
Életét olvasd : Forgách Ferentznél, Rer. Hung. Commentar. Lib. 21. p. 621. Istvánffy Miklósnál Hist. Lib. 24. ad an. 1571. Nadányi Jánosnál edit. 1663. ki a' 265dik lapon ezt írja felüle : „Vir acerrimi ingenii, cum quibus educatus fuit sordido vilissimorum, vilissimarumque commercio in omnia scelera proclivis, religionis non aestimator, naturae fines exivit.“ Engel Jánosnál Geschichte der Ungern IV. Th. S. 206. Bethlen Farkas Tom. II. p. 229 — 230. Brutus és Gálfi után igen ditséri 's magasztalja.

VI. §.

Mikép jutott Sz. László Feje Györré? a'
hol mostanáig a' Székes Szent-Egy-
házban tiszteltetik.

Hogy annak a' derék hazafinak örök emlékezetre méltó betsületes nevét könyvembe írhasam, a' ki ditsóséges Sz. László Fejét koporsójának 1565-ben történt föl-verésekor az el-enyészéstől meg-mentette: meg kerestem F. T. Tóth Jó'sef Győri Kanonok Urat; a' ki levelemre Junius 24-kén 1835-ben magyar szíveséggel emigyén válaszolt: „De authenticatione ha-

rum Reliquiarum nullum exstat documentum (illyen Ok-levelekben megneveztetnek a' szent Ereklýéknek Megmentőik is) prae manibus V. Capituli; probabilius illud in Archivo Episcopi depositum erat, quod anno 1809. occasione invasionis Gallicae maxima ex parte combustum est. Interim de authentia earum nullum potest esse dubium; nam in Visitationibus Canonicis Ecclesiae Cathedralis, Cranii S. Regis Ladislai continua inentio fit; probat eam communis quoque opinio et peculiaris veneratio Iaurinensium, qua erga has Reliquias feruntur; qui inde ab anno 1763. die 28. Iunii, quo gravis terraemotus toti Civitati ruinam minabatur, Festo S. huius Regis votivum festum cum Processione per urbem, sub qua venerandae hae Reliquiae circumferuntur, celebrant. Reliquiae hae constant ex posteriori parte Capitis, quod capucia Presbyterorum, dum illa apponunt, occupare solent, eiusdem circiter magnitudinis, ex puris ossibus absque cute. Reliquias has Capitulum Varadinense in litteris de 19. Iulii 1725. reclamavit, sed Capitulum huius non restituit.“ Tzélomat el-nem érhetvén T. T. Czech János Úrat is Sz. Kir. Győr Városának érdemes Polgármesterét 's a' Magyar Tudós Társaságnak rendes Tagát szinte ez aránt megkértem; ki a' Győri Nemes Káptalannak Jegyző könyveiből ezeket közlőtte: „1750. die 2. Aprilis appulit Iaurinum Paulus Kovács Custos et Canonicus Varadiensis, qui litteras Episcopi Varadiensis Forgács adferendo, oraliter etiam, sicut Praesul litteratorie, obtestatus est Capitulum et Episcopum Iaurinensem, ut Cranium S. Ladislai Ecclesiae Varadiensi cederetur et restitueretur: cui negative responsum est, talibus circiter formalibus: „Si, sicut Angelorum ministerio Corpus Sacrum Varadinum delatum esse Hungaria, et Orbis novit: ita, virtute Divina Cranium transferetur Varadinum; tunc Capitulum quidem obstare haud posse, alias vero

ad hoc petítum nunquam accessurum.“ — Meg — „1763. die 28. Iunii, secundo quadrante ad sextam matutinam, ingens terraemotus, qui Budam, Pestium, Sopronium, aliasque urbes summo implevit metu, praepremis vero Comaromii saeviit — 1) Iaurinum clementissime custodire dignatus est Deus ter optimus; nam ut ut vix fuerit homo, qui fuga salutem non quaereret — — tamen dein, instituta damnorum investigatione, praeter domorum fere omnium fissuras, — nonnisi trium personarum caedes, aut laesiones graves sunt adinventae. — Post tanta pericula, exorandae clementiae Divinae intenti erant omnium animi. Episcopus singulares instituendas ordinavit devotiones; exorataque intercessio S. Ladislai Regis, cuius Cranium hic asservatur. In hunc finem indictae Processiones, peculiaresque cum ieiunio devotiones, et Cranium ex Cathedrali Ecclesia per moenia (quia in ipsis plateis procedere periculosum videbatur) circumductum summa cum reverentia et animorum compunctione; et hac occasione introducta anniversaria Processio ipso Festo S. Ladislai cum eiusdem Cranio deduci solita. Nec fructu destitutae sunt hae devotiones; nam potentissima Divi Regis Ladislai apud Numen iratum intercessione, ira Dei placata conquievit, terraque immota resedit.“ 2) — Szent László Feje Megtartójának a' neve mind az által ezen Jegyzőkönyvekben sem említettik; de az bizonyos, hogy Náprágy Demeter, a' ki Egri és Aradi Prépostból 1595-ben lett Erdélyi Püspök, 3) midőn Bátori Sigmund mátkáját Mária Krisztinát II. Rudolf atya testvérének Károly Fő-Hertzegnek leányát Grétzből Erdélybe kísértette volna (kivel Bátori Augustus elején Gyula, most Károly Fejérvárott kelt egybe) a' Protestansok kezéből váltotta ki „Huic Iaurinenses debent S. Ladislai Calvariam, argenteo busto iam inclusam, quam is ab acatholicis Transsilvanis redemit,

a quibus Varadini Sepulchrum S. Ladislai effractum fuerat Anno 1565.“ — Katona Hist. Arch. Episc. Colocen. P. II. p. 73. 4) 's midőn 1601-ben Erdélyből a' nyughatatlanságok miatt haza jött volna, magával el-hozta; lévén az után Posonyi Nagy Prépost, 1607-ben Bészprémi: 's 1608-ban Győri Püspök; mellyet mint Kalotsai Érsek élete fottyáig, az az 1619. Martius 25-kéig megtartván, Szent László Fejét, többi kintseivel együtt a' Győri Székes Szent-Egyháznak ajándékozta. Valamint Janning Conradnak Jegyzeteiből. Acta Sanctorum Iunii Tom. VI. Antverpiae 1715. in fol. p. 261.—263. ki-tetszik, hol így ír: „Profectus ego C. J. anno 1700. iterum Viennam Austriae, indeque excurrrens in Hungariam, inveni Iavarini ecclesia cathedrali sacrum Caput S. Ladislai regis decore ornatum, cupidusque de modo ac tempore translationis eius Waradino, ubi Sanctus — sepultus — fuerat, ad dictam ecclesiam, certiora discere, rogavi Iavarini quidem R. P. Martinum Czelles collegii illic nostri tunc Rectorem, mihi antea Romae familiariter notum; Viennae autem R. P. Gabrielem Hevenesi, itidem illic Rectorem Domus Probationis, utrumque nationis Hungaricae et humanissimum, ut pro gloria sancti Regis sui, inquirerent in dicti eius Capituli translationem. Uterque promisit operam suam, uterque praestitit; mihiq; Antverpiam reverso, singuli seorsim miserunt historiam de conservato Waradini Capite sub ruinis collapsae turris integro et illaeso; cui alter etiam addebat historiam de Translatione eiusdem Capituli Iavarinum. Rector Novitiatus Viennensis sua acceperat a Patre Superiore Varadinensi, Rector Iavarinensis sua cum instrumento translationis (kár hogy ezt nem közlőtte Janning) ab illustrissimo ac reverendissimo Domino episcopo Agriensi Stéphano Telekesi, qui dudum Iavarini in dignitate ecclesiastica fulgens, Caput etiam S. Regis

ad incursum Turcarum ac Tartarorum anno 1683, in tutiora loca deportavit, ut ipse infra narrabit. Accipe primo historiam servati Capitis Waradini, olim descriptam a Ioanne de Zordna protonotario cancellariae regis Hungariae in Commentario suo super epistolas Ioannis de Hunniad gubernatoris et parentis Matthiae Regis Hungariae.“ — Már oda föl megjegyeztem, hogy ezt a' történetet nem Zredna János, hanem Ivanich Pál írta meg Zredna leveleihez készített észrevételeiben. Olvasd „Schwandtner Georgii Scriptor. Rer. Hung. in fol. Tom. II. p. 23.“ melyről föllebb is emlékeztvén, nem látom szükségesnek, hogy e' helyen ismét elő hozzam; olvashatni Praínál is „Dissert. de S. Ladislao Rege.“ p. 35—39. — ő sem vette ezt az eltévedést észre; sőt Schwandtner könyvére sem utasítja az olvasót. —

De translatione porro eiusdem sacri Capitis Varadino, paucis addit Hevenesius, folytatja tovább Janning: „quod dum Transsilvania fuit avulsa ab Hungaria, translatum sit Albam Regalem (Juliam, a' mi nem az első elváláskor, hanem Martinuzzi Györgynek halála után 1556-dikban történhetett meg) ubi cum ob Turcarum infestationes tuto satis loco non esset, anno 1600. Iavarinum deportatum, et venerabilis Capituli eiusdem loci concreditum est fidei; atque etiamnum ibi asservatur ac pie colitur.“ Distinctiora scribit episcopus Agriensis praedictus, hoc tenore, úgymond: „Demetrius Napragy, qui anno 1600 erat episcopus Transilvaniensis, praevidens futura disturbia Transsilvanica, et ob invalescentem haeresim, eversionem famosi templi B. Mariae Virginis, Waradini a S. Ladislao exstructi (az utolsó Templom XIV-században rakattatott, a' mint oda föl eréntetem) quod etiam factum est per Georgium Rákóti, qui ex hoc templo propugnacula et arcem Varadinensem extruxit, effossis illic divorum regum Hunga-

riae reliquiis, venerandum Caput S. Ladislai, iam ante ad se receptum, idem episcopus Demetrius e Transsilvania excedens, secum asportavit, ac tandem circa annum 1608. episcopus Iavarinensis factus, et anno 1610. archiepiscopus Colocensis; ante suam mortem totum suum clenodium et argenteriam templo B. Mariae Virginis in coelos assumptae — consignavit adhuc in vivis, qui etiam Iavarini mortuus, in eadem ecclesia sepultus iacet.“ Tum addit idem episcopus Agriensis, cui ut ego, Iavarini existens, de rebus praedictis scripseram, quae sibi circa S. Ladislaum eiusque sacrum Caput acciderunt, hunc in modum: „Certe et ipse plura expertus sum cum ob immanis hostis Christianitatis multitudinem anno 1633. in ipso festo S. Ladislai cum archivo et clenodio templi, Iavarino excedere coactus, per unum et medium annum cum omnibus templi et capituli rebus exulasssem: expertus sum (így) primo Sopronium, inde Neostadium, inde in Pernstein (arx est Comitum Bottyanii) inde Lencam (olvasd Leucam) Ginsium, ac tandem Iavarinum, ne minimum quidem damnum passus, feliciter redii. Fugiebam aliquoties, dum Tartari et Turcae, ubique in via pagos et oppida exuentes, hinc inde cursitantes, mihi nunquam obviarunt; saepius lacrymando me cum omnibus S. Ladislao commendando, ne ei in suo Capite sancto et reliquiis, quas mecum habui, pagani illuderent, iam gloriose regnanti, qui in vivis saepissime talium praedecessores fugaverat ac caeciderat: et exauditus sum in omnibus periculis; et quod evasissem feliciter, post Beatissimam Virginem Mariam, S. Ladislao attribuire possum. Expertus sum etiam postea frequens ipsius auxilium tam in infirmitate mea, quam in aliis necessitatibus, et etiam moderno tempore in dies experior.“

„Vidi ego Iavarini saepe dictum sancti Regis Caput in cathedrali ecclesia religiose et decore servari, inclusum in busto argenteo non recentis operis (már 1549-dik esztendőben éneklé a' Tállyai Prédikátor „Szent László Fejét — szépen ezüstbe befoglaltatóc. Lásd a' 19. és 43. lapot meg az VIII-dik tzikkelyt.) in cuius vertice aperitur ostiolum rotundum, per quod sacra Calvaria conspicitur, atque etiam permittitur illi a venerabundis osculum dari.“ Ezek is Janning szovai.

- 1) Van erre a' szomorú esetre emlékeztető levelem, melyet Katskovics Bálint Jesuita Budán Ethicának volt Professora, Molnár Jánosnak akkoriban a' Kassai Collegium Rectorának írt, és szórul szóra ilyen:

Rev. in X-o Pater Rector.

Nova, quae nobis Coelum immisit; terra communicavit, his praepropere cum R. P. Rectore communicare decrevi, forsan non ingratus hac parte Novarium Scriptor futurus. Die 28. huius (id est, Iunii) magnum Buda sensit terrae motum. Nocte, diem dictum praecedente animadverti ego binas succussiones non adeo notabiles. Primam circa mediam decimam; alteram postea, quam ab infirmo redivissem (mert Budán a' Jesuiták voltak Plébánusok.) prope duodecimam; has pauci, uti postea indagine comperi, observarunt; a se tamen certo observatas, etiam me tacente ultro narraverunt quidam. Senserunt autem omnes; nisi forsan, qui profundo somno sopiti erant, eas, quae mane contigerunt. Prima erat paucis minutis post quadrantem ad sextam matutinam: haec nullum, quod adverteretur, damnum intulit; supervenit altera, paucis minutis, post mediam sextam, huius effectus, ex sequentibus patent. Nostri Collegii duo fornices, videlicet: Danubium, et Carcerem militarem (a' hol mostanában a' Gymnasium vagyon) respicientium ambituum, pene per totam longitudinem fissi sunt: hiatus tamen obtusam cultri crassitiem non multum superare videntur. Tria cubicula Magistrorum, vicina communi cubiculo, paulo ampliores hiatus in parietibus

acceperunt. In inferiori ambitu, modicum quid vitiatum advertitur. Templum autem vehementiorem sensit impetum: contremuit adeo, ut praeter R. P. Rectorem, quatuor alii ab aris diffugerint. Apparent in fornice multae, rupturae, et extorsiones aliquantae lapidum in iis arcubus, qui fornices a Columnis ad parietes productos sustentant. Arae magnae spatium, quantum libero oculo explorare licet, immune stat ubique. Decidit etiam librarum aliquot frustum lapidis ex uno arcu, quod procul dubio mactaturum erat quempiam Pietistam, nisi Deo ita disponente, praeter omnem et quotidianam consuetudinem, alio loco flexisset. Denique adeo nostrum Templum ac Turrim potissimum, quae tamen nil detrimenti passa est, agitari visum fuisse affirmabant homines, ut nihil putaverint futurum, quam ut tota in cumulum, sed oblique, procumberet. Haec non exaggerando: addere enim possum, me prae agitatione per ambitum, in quo, sub secunda hac succussione eram, incedere non potuisse. Alter effectus patet apud Patres Franciscanos, ex quorum Turri Crucem impetus decussit totaliter. In Turri Carmelitarum (ezen Templomból lett a' mái theátrum) tantillum incurvata Crux apparet. Domus reliquae secularium hinc inde rimulas acceperunt. Haec in Praesidio; plus mali erat in Aquatica. Nostra Residentia (a' mostani vizi városi plébánia, vagy megyés ház) rimas insignes accepit. Turres novae adeo succussae sunt, ut affirmantibus pluribus, inter quos Magistrum Heizler spectatorem ex Collegii fenestra adfero, illarum vertices collisi viderentur. Testatur impetum Turris unius Crux, infra nodum dimidio fracta, et a perpendiculo circiter quinque gradibus inclinata propendens. Patrum Franciscanorum Aquaticorum Templum (most ez az Apátzáké) ampliores rimulas, ac nostrum in Collegio, accepisse dicitur, quin et Turris eorum a Templo tantisper seiuncta. Nec Pestinum immune erat. Quid ibi detrimenti acciderit; ipse oculatus spectator esse volebam; sed nequibam hactenus. Haec a fidedignis, quantum iudico, accepi. Plurimum passum esse novum Collegium Patrum Piaristarum, et quidem ita, ut non manserit cubiculum in tractu recens aedificato, quod

a ruinis non hiaret. Et quidem in quibusdam locis rimas remansisse ultra crassitiem pollicis. Domus Invalidorum etiam insignes rimas ostendere dicitur, uti et nova Turris civica in foro tantisper a perpendiculo inclinata, cuius vertex pariter propendet, ut dixi de Turri Residentiae. Quid particulare Vacii et Strigonii acciderit: nil certi accepimus hactenus. Fertur communiter, tantum circiter concussas esse dictas civitates, quantum nostram. Sed de Comaromio lamentabile quidpiam est. Die sequenti, seu 29. summo mane acceperamus, magis illud a terra absorptum, quam subrutum esse. Rumoribus tamen non credidissemus, nisi nos multum confirmassent Epistolae, inde 30. huius allatae. His, ne ego quid addam, vel demam, scribo primam, uti iacet, ad Dominum Capitaneum Hajnal Comaromiensem origine datam, quae sic habet:

Bizodalmas Nagy Jó Uram

Capitány Sógor Uram!

Reszked a' kezem: nem tsuda: mert ma, egy fertály hatra, oly irtóztató föld indulás volt itt nálunk, hogy Templomok bóltozási és falai úgy annyira összve dőltek, hogy azokban Szent Misét és Isteni Szolgálatokat lehetetlen tenni. Szerzetesek mind ki szorúltak a' Klastromokból, tsak alig tudták életüket megtartani velünk együtt. Oda van Komárom városa. A' le-omlott házoknál egyebet nem lát az ember. Sok szám embereket, aszonyi állatokat, gyermekeket egyszerre ki-végezett e' világbul. Valaki holvan, minden ember ki-vette magát rongyos épületébül, mi is minnyájan az öreg kertben vagyunk: abban vagyunk szerentsések, hogy élünk; de szünete alig lehet, nem tudgyuk, hol lesz maradásunk? Vettünk híreket, hogy talám egész Magyar Ország qbben a' fatalitásban vagyon. Nem tudom Buda miképpen vagyon: meg nem írhatom a' veszedelmet.

Komárom 28. Julii 1763.

Feikis András m. k.

Altera germanice scripta est a Domino Felbert ad suum fratrem Budae residentem, cuius Puncta a Patre nostro Concionatore extracta, haec complectuntur:

A primo quadrante post quintam, usque ad tertium quadrantem pro duodecima (hoc tempore scripta Epistola, et propter motum interrupta) decem succussiones sustinuerunt. Prima duravit solido minuto vehementissima. Templum nullum, et domus vix ulla in tota Urbe, quae non aut afflicta, aut penitus diruta. Templum Iesuitarum medium corruit una cum duabus Turribus, ut adeo unicus extet angulus. Templum Franciscanorum obruit multos homines; quorum aliqui auditi implorare auxilium, sub quodam angulo recepti, sed nullus est, qui opem ferre possit. Domus Gubernatoris in Arce, Castellum Comitissae Zichianae in pago Szõny corruit. Vasa in cellariis rupta. Pluribus locis hiatus facti, ex quibus aqua ad viri altitudinem protruditur. Verbo: totum Comaromium destructum. Multi homines occisi, plures laesi. Fatum hoc rapuit et vicinos pagos, nempe: Szõny, Újfalú, Szent-Péter, Perbete, Ács. De Iaurino malum simile nunciatur. Plura certioraque scripsissem, si adfuissent huiusmodi cives, qui illico die sequenti, seu 29. Iunii, pro suis filiis inquirendis Comaromii Scholas frequentantibus per postam ascenderunt. Haec dum scribo, nunciatur unus advenisse, sed Posta properat, id addo: apud nos vix de malo praesagire poteramus. Tempora erant bona. Mercurius ad procellam, nec sub actualibus succussionibus decedit; deciderunt tamen feramenta Magnetem sustentantia. His me commendo pretioso affectui. Budae 1. Iulii 1763."

- 2) Ezen ígék „terraque immota resedit“ jelentik, hogy a' föld indulás egészen megszűnt. Azonban még XVII. század vége felé sem hitték közönségesen az emberek, hogy e' földünk forogna. Azért Némethi Mihály Kolosvári Református Pap Szent Dávid Psaltériumában, mellyet 1683-ban Lőtsén 16-tod rétben ki-adott, a' 423-dik lapon: „Nem forog tehát a' föld, úgy mond a' 104-dik Soltár fejtegetésében, a' mint némelyek akarják's taníttyák, az ő fundamentomán. — Feddi (Dávid) azokat, kik az Szent Írás ellen taníttyák az földet az ő fundamentomában, vagy tengelyében mo-

zogni 's forgani: mintha ott voltak volna.“

- 3) Istvánffy Hist. Lib. 29. 's Bethlen Farkas Lib. 10. Tom. IV. p. 231. Náprágyit nyilván Prépostnak, nem pedig Egri Püspöknek nevezik. Schmitth Miklós meg Episc. Agrien. 1768. Tom. III. p. 138 — 140. azon beszédét is említi, mellyet Martius 11-kén 1595-ben III. 'Sigmund Lengyel Királyhoz II. Rudolf Ts. és Kir. nevében, mint Egri Prépost tartott; Katona István pedig Hist. Archi-Episcop. Colocen. P. II. p. 72 Legationibus multis perfunctus, quum Agriensis collegii praepositus fuisset, ad Sigismundum Poloniae regem a Rudolpho missus anno 1595. quam illic orationem dixit, hoc titulo luce publica donavit „Hungariae periclitantis legatorum oratio“ — Azért nem látom okát, miért vétetett az Egri Fő-Szent-Egyház Kalendáriumában 1594. és 1595-dik esztendőkre az Egri Püspökök sorába?
- 4) Hogy a Protestans atyafiak sem gondolkodának mindnyáján úgy, valamint Dávid Ferentz; ebből is nyilvános; mert Szent László Fejét megtartották, a' többi Tetemeit pedig koporsójába tétetvén, a' Váradi Templom kriptájába le-tették, hol öregebbik Rákóczy Györgynek fejedelmeségéig nyugottanak, mint a' következőkből világosabban meg fogjuk érteni; és hogy így tselekedtenek, azon Vallás-Tételükből meg tetszik, mellyet Tsene Péter Érsek-Újvári Prédikátor 1616-ban Magyar nyelvre fordított, és Somorján ki-adott; ennek ötödik Részében ezeket valják: „A' mennyei Szenteket sem imádjuk, sem segítségül nem hívjuk, sem őket az Atya előtt az égben mi szószólóinknak 's közbenjáróinknak nem esmérjük; — Azonban a' megholt szenteket sem meg nem utállyuk, sem elvetettül felőlök nem értünk. Mert tudjuk, hogy ők a' Kristusnak élő tagjai és Istennek baráti legyenek, kik a' te tetet és e' világot ditsőségesen meg-győzték. Szerettyük azért őket mint atyánkfiait és tisztellyük is, mind az által nem valami imádásnak tiszteletivel, de tisztességes emlékezettel, és igaz ditséretekkel.“

VII. §.

A' Nagy Váradi régi Szent-Egyház történetének, és Sz. László Tetemei históriájának további follytatása.

A' régi székes Szent-Egyházat, Vratsits Antalnak magyar Kronikona szerint, Varkots Tamás kezdette rongálni; valamint oda föl meg irtam; sokat szenvedett az 1598-diki ostromlásban is: azért falai-ból Bethlen Gábor az öreg bástyát és belső Várat erősítette meg, mint Zeiller Márton írja: „Beschreibung des Königreichs Ungarn zu Ulm 1660 in 8., p. 314. „Innerhalb des Schlosses war vor etlichen Jahren noch ein zurissener Tempel mit zween Kirchthürmen, so die Bischöfliche Kirch war, darin Kayser Sigmund, und de H König Ladislaus in Ungarn (dessen Bildnuss in Manns Grösse, sampt seinem Ross, und den H. drey Königen von Metall gegossen, zu sehen vorhin gewesen, und villeicht noch) begraben worden. Aber, vor wenig Jahren, hat man, auff Befelch dess Gabrielis Bethleni Fürstens in Siebenbürgen (als dahin diese Stadt gehörig) solchen Tempel abgebrochen, und zu Bollwercken gemacht.“ — Ezek szépen meg egyeznek Kemény Jánosnak Autobiographiájával, melyet T. T. Rumi Károly Úr, Monumenta Hungarica című Könyveiben kiadott, II. Köt. p. 33-34, a' hol Kemény János így beszél: „Bethlen Gábor — tselekedék sok építéseket, többi között nevezetéseket — Váradi öreg bástyát és belső Várat.“ Fenekéből azonban I. Rákótzgy György 1631. † 1648, forgatta ki 1638-ban, a' mikor egy igen drága koporsót találtak e' Templom kriptájában, melyről Zeiller Márton meg nevezett könyvében a' 315-dik lapon: „In der Franchfur-tischen Frühlings Relation dess 1639. Jahres, stehet am 99. Blat, úgy mond, dass, als die Kirch allhie

gantz abgebrochen worden, man in December Anno 1638, im durchgraben eine Crufft, und darinn einen königlichen Sarck, und in solchem ein überaus köstliche gülden, und mit Edelsteinen versetzte Cron, ein Scepter, Monstrantzen, und andere Mess, oder Kirchen Ornat, darunter auch ein helleuchtenden Diamant, so gross, als ein Hünér Ey, beneben silbern Bänk, und Stangen gefunden habe; darüber stritt zwischen keyserl. Majestat, weil Gross-Wardein auff Ungrischem Boden gelegen, und dem Fürsten in Siebenburgen, deme die Stadt gehörig, entstanden seye. Ob nun solcher König Sarck dess H. Ladislai, oder dess K. Sigismundi gewesen, wird gezweifelt. Sonsten seyn auff dess Kayzers Sigismundi Grab folgende Verse, wie Hieron. Megiser Lib. 9. Chron. Carinth. C. 51. fol. 1076. berichtet, gestanden:

„Caesar et Imperium tuus en ego Roma Sacratum
Rexi non ense, sed pietatis ope.

Pontificem Summum feci, spretis tribus, unum:
Lustravi mundum, Schisma negando malum.“

‘S ezeken végződik a’ hajdani Székes Szent-Egyháznak históriája; mellynek még tsak nyomára sem jöhettek a’ Jésuiták, jöllehet 1692-ben nagy gondal és szorgalommal kerestették, valamint Janning Acta Sanctorum Iunii Tom. V. p. 317. emlékezethen hagyta: „Cum Varadinum, anno 1692, die 20. Maii (ez akkor épen Úr napja vólt a’) in Caesaris Leopoldi potestatem feliciter concessit, caesis XII. Turcarum milibus fame laboranti loco suppetias ferentium; castris aderat noster Franciscus Xaverius Mazoll, qui 26. Iulii ad P. Matthiam Soutermans talibus invigilare rogatum, Viennam sic scripsit. Ante sex hebdomadas, dum Varadinum advenissem, prima inter ceteras cura mihi fuit, inquirere per memetipsum aliosque in Sancti Regis sepulcrum, effigiem, aut alia quaecun-

que ibi relictæ monumenta: sed nec rudera quidem, aut vestigia ecclesiae reperi; dicitur autem hæc Borzkaianorum (Botskaianorum) tumultuum tempore eversa funditus fuisse, et eius loco interior arx splendidius aedificata. Quatvor post menses, videlicet 17. Novembris, de eadem re, postquam melius investigari potuit, non valde dissimilia perscripsit P. Georgius Bandoviez, Societatis nostrae tunc Superior Varasdini, ita loquens; „Hoc unum dolendum, quod nec foris, nec intus in arce, sit ullum templum. S. Ladislai sacram aedem curiosius investigavi, sed nec vestigium illius reperi, nec ullus vetulorum senum pagensium recordatur, ubinam fuerit; putatur, quod Borzkai (igy Botskai helyett) anno 1604, dum nostros Patres post 20. annorum inhabitationem exinde expulisset, eandem aedem ruinaverit. An sub ruinis novae ac splendidius aedificatae arcis-lateat sacri Corporis arca lignea, suo fortassis tempore aperiet Deus, quando omnibus utriusque Hungariae ac vicinarum provinciarum locis a Turcica expurgatis foece, pristinum ubique splendorem receperit avita religio, et solus Dominus agnoscetur Leopoldus Imperator, quod utinam cito faxit Deus. Interim Sancti Regis Caput, aut potius Calvariam, ruinis praedictis et avaritiae subductam vidit Janningus noster, anno 1700, mense Septembri, Jaurini in aede Cathedrali in argenteo busto decore inclusam; redemptam olim, ut aiebant Canonici, ab haereticis Transsilvanis; per Episcopum loci R. R. D. Demetrium Napragium anno 1619, in illa sede sua Episcopali mortuum: ipsumque bustum argenteum illius tempore actum videri potest. Fortasse hæc pretiosa Reliquia contulit aliquid, quod a pluribus iam annis, curante pientissimo Caesare, quem dixi, Leopoldo, Hungarici regni Patronus electus Ladislaus, Viennae in aede Metropolitana S. Stephani, annua celebretur panegyri, 1) in quibus successive habitae ora-

tiones, uno tomulo impressae leguntur“ — illyen tzi m alatt: „Virtus Coronata Divi Ladislai Hungariae Regis, Inclytae Nationis Hungaricae Tutelarior, triginta novem Orationibus panegyricis per annos 39. in Basilica Divi Stephani Proto-Martyris Viennae celebrata ab anno 1655, die 27. Iunii etc. Vien. 1693. in 12.“

Prai György „Dissertatio Historico-Critica de S. Ladislao“ homlok írású könyvében p. 40. Zeiller Mártonnak oda föl említett szovaira „Ob nun solcher königl. Sarck dess St. Ladislai, oder dess K. Sigismundi gewesen, wird gezweiffelt,“ illyen észrevéltelt írt. „Probabilius tamen est, S. Ladislai fuisse. Congruit enim tempus cum narratione Kapiana. Alioquin Sigismundi tunba se prodidisset suo epitaphio, quod Megiserus Lib. 9. Clronic. Corinth. Cap. 15. refert.“ — Kapy Gábor néhai Kapy Györgynek I. Rákóczy György tanácsosának fia volt; 2) azért nála is kérdezősködtek a' Jesuiták Sz. László Tetemei felül. Felelt is valamint Acta Sanctor. Iunii Tomo V. p. 316—317. le-írt levele bizonyítja: „Postquam victis in Hungaria rebellibus, et Transsilvania ad Caesaris clientelam reducta, sperare coepi, úgy mond Janing, per nostros istis in partibus Missionarios, resciri aliquid posse; nec frustra. Siquidem ab illustri viro D. Gabriele Kapi, rerum patriarum scrutatore curioso, interrogato, num quid de corpore Sancti Regis nosset, responsum hoc elicuerunt, datum 16-ta Octobris 1691. „Fateor quidem me Varadini nunquam fuisse, nec oculis meis visa referre posse: sed tamen fere a quadraginta annis versatus in Transilvania — ac etiam frequenter ibidem habitationem continuans, saepe saepius inquisivi et sciscitatus sum e hominibus, qui et oculis suis viderunt, et plenam notitiam habent, quomodo processum sit cum sacro corpore Sancti Regis Ladislai. Ab his accepi, quod senior Georgius Rákóczi, auri argentique cupidissimus, post-

quam Princeps Transsilvaniae factus, intellexisset, Varadini esse sepulturam Sancti Regis, iussit cryptam eiusdem aperiri; tumbamque argenteam et Coronam Sancto consepultam abstulit, corpus vero lignae inclusum arcae, eidem loco cryptaeque restituit. — A quo tempore facti huius notitiam accepi, perpetua animi reflexione observavi, quod ex familia illa ne unicus quidem fuerit, cuius corpus post mortem in crypta quiescere permissum sit.“ s a t. 2)

Ezt nem tsak Kapy Gábor, hanem Kemény János is Autobiographiájában Tom. III. p. 140—141. beszéli, midőn az 1644-dik esztendei háborút, melyet I. Rákóczy György III. Ferdinand ellen viselt, le-írja: „Megfizeték azért Istentelenségének részét — azon hadbéliék, kik több kegyetlenségek közt a Szerentsi Templomot is fel-verték; Koporsókat, sírokat felhántak, többi közt a fejedelem édes Attyának az öreg Rákóczi Sigmondnak is, ki Egren Kapitányságot, azután Erdélyi Gubernátorságot, végtére Fejedelemséget is viselt, testét felhánták a fejedelemnek felette nagy szomorúságára.“ — Mivel tehát ezt a történetet Kemény János szinte említi; azért Kapy Gábornak észre vétele, hogy a Rákóczyak sírjaikban nem nyughatának, éppen nem feneketlen. S ez leszen az oka, hogy midőn II. Rákóczy György 1651 - dik esztendő tájban a Várad bástyákat töltetné, és Szent László Koporsójára, melybe az atya öregbik Rákóczy György 1638-ban Tetemeit tette, rá akadnának; nem mert hozzá nyúlni: hanem Katholikus tisztei által rejtette el a földbe. Melly történetről szóló Tárrodi Jánosnak eredeti levele, Kaprinai István kézíratai között a Pesti Universitas könyvtárában A. fol. Tom. XL. p. 228. találhatik; meg nem mondhatom azonban, hogy kihez írta vala; mert az eleje, valami titkos dolgot foglalván magában, el vagyon metzve: a többi tartalma szórul szóra ez:

„A' mi Szent László Koporsóját és Csontyait illeti, én eleget discuráltom az Aszszonyal ő kegyelmével, és a' miket mondott, im föl-jegyzettem. Váradon a' mikor föl találták azon testeket; vagy Reliquiákat; a' mikor a' Fejedelem töltetni akarta azokat a' helyeket bástyánok, vagy más lak helyeknek; mivel a' Fejedelem Eretnek volt, az Eretnekek pedig nem akartak, vagy nem mertek azon Reliquiákhoz nyúlni, tehát committálto a' Catholicusoknak; akkor pedig voltak ezen három Catholikus Urak Váradon, Petki István, az Aszszony ő kegyelme (kitül tudniillik Tarródi János tudakozódott) attya; Sulyok István, és Haller István; ezek vették föl, és csak magok hordották valami bástyában, a' hol pedig bé-hordották; azon helyet bé-töltötték, arra pedig halálra való rabokat vittek, a' kik töltötték; kiknek más nap mind a' fejeket szedték. Mongya azt is ő kegyelme, hogy azon helyen, a' holy a' Reliquiákat találták; volt a' többi között egy kehél is, azomban egy corporale, melly tiszta véres volt; ezeket is mind együtt a' többivel tették el. Azt a' bástyát pedig, a' mellybe tették, bizonyosan nem tугya ő kegyelme mellik légyen; hanem a' mint emlékezik; alig ha nem Király fia bástyájának hínak: mellyet most is meg tudnák mutatni az ott valók; a' kik valaha Váradon laktak. Azomban mongya azt is ő kegyelme, hogy a' mikor Rákóczy György fejedelem meg holt ott Váradon; ő kegyelme fogta bé a' szemeit; az után egy kevés vartotva ki ment a' folyosóra, ott sírt; akkor a' nap kelet felől való bástyán 4) látott nagy fényességet. Egy kevés vartotva az Attyánok mondotta ő kegyelme, én azon jó reménységbe vagyok szegény fejedelem föl, hogy az Isten irgalmazott néki, mivel most ilyen nagy fényességet látom a' bástyán. Erre azt mondotta Petki István, az ő kegyelme attya. Szegény leányom, inkább hiszem;

hogy a' Szent Királyoknak a' Tetemek dicsőségére volt az a' fényesség abban a' bástyában. Mongya azt is ő kegyelme, hogy Petki István mondotta egynehányszor, hogy mikor föl-találták azon Reliquiákat, Szent László Király teste Király színű Kamuka lepedőbe volt téve, és ugyan abban is rejtették el. Ezeknél többet ő kegyelme bizony semmit sem tud; mert ha tudna, annak a' ditsőséges Szentnek tisztessége terjesztésére örömet meg mondaná. Én is, ha többet tudott volna, ő kegyelme mondani, örömet föl-írtam volna a' ditsőséges Szentért, és a' Nagyságod kedviért nem kémmellettem volna egy kis fáradságomat. — Ezek után Isten éltesse és álgya Nagyságodat, és adgyon ő Szent Főlsége Nagyságodnak örvendetes Húsvéti napokat érni, 's el is mulatni számos esztendőig boldogul. Raptim Nagy Csemete die 16. Aprilis 1696. Nagyságodnak alázatos Káplánnyo Ioannes Tarrody m. p.

E' levélben említett Szent Királyokon értetnek, Szent László, és Szent 'Sigmond Burgundiai fejedelem, kinek a' Tetemeit 'Sigmond Tsászár és Magyar Király hozatta N. Váradra, mint már oda föl mondtam. Azért Prai Epistolae Exegeticae tzmű könyvében. Epist. prima, p. 116. Si aliquando has (S. Ladislai Reliquias) propitio Deo, reperiri contingeret, úgy mond, diligenter esset cavendum, ne cum reliquiis S. Sigismundi Regis et Martyris confundantur.“

— De a' ki-írott levélből tudjuk, hogy Sz. László Tetemei, Király színű (bíbor) Kamuka lepedőbe van le téve. — Petki István leányárúl pedig Bombardi Mihály, 5) Topographia Magni Regni Hungariae Vien. 1750. in fol. p. 574. ezeket írja: „Affuit morienti (Georgio II. Rákótzio). Anna, Stephani, quem nominavi, Petkii filia, Georgio in paucis chara. Produxit aetatem Anna ad annum seculi nostri (decimi octavi) secundum, remque, ut gesta est, pluribus narravit.“ —

Sz. László Tetemeinek mostani helyérfül még e' következendő levél is tudósít bennünket, mellynek mássa Kaprinai István kézíratai között vagyon A. fol. Tom. XLVIII. p. 53.

„Mortuo Georgio I. Rákóczio anno 1648. filius eius Georgius II. ut Varadinum Propugnaculis firmaret contra Turcam, Templum diruit circiter Anno 1651. lapidibus illis usurus pro moenibus. Cum opus ferveret, Stephanus Petki, et Gabriel Haller Catholici, viri nobiles, Rákóczio valde accepti, et aulici familiares, ne quid iniuriæ inferretur Sancti Regis Reliquiis, clam et intempesta nocte, cryptam subeunt, tumulum auferunt, et in minorem loculum, materia sericea rubra intus et foris adornatum, ossa et cineres componunt, ac diligenter muniunt; tum fossae iam pro fundamento paratae, altius infodiunt. Ibidem mox iacta sunt fundamenta Propugnaculi aurei (Aranyos básty) et reliquiae muris illis contectae. Anno deinde 1660. moritur Rákóczius Varadini ex vulnere a Turcis in praelio accepto; quo tempore fuit in ginecaeo Rákóczianae Sophiae Báthory, virgo, filia laudati supra Stephani Petki, et ipsa Catholica. Haec primis post mortem Rákóczii diebus ac noctibus, pro sua pietate et simplici innocentia, ardentem et inter lacrymas commendabat Deo animam defuncti: ecce autem quadam nocte, dum orat aperta fenestra versus Propugnaculum Aureum, videt illud miro et amoenissimo splendore totum circumdari; quo cum diu oblectaretur, fulgor omnis coelum versus progressus est, et evanuit. Altero mox die parenti filia visum refert, et salvum ait Rákóczium a se Deo commendatum. Pater rerum gnarus: non inquit, filia mea salvum Rákóczium haec significant; sed Sanctitatem Regis Ladislai, qui sub Propugnaculo illo quiescit. Tum ex ordine narrat Filiae gesta omnia. Ipsa vero iam Domina et Matrona grandaeva, pias

inter lacrymas retulit rerum seriem R-o P-i Ioanni Selendi, celebri aetate sua Concionatori et viro religiosissimo; ex cuius ore haec excepi et descripsi Cas-soviae Anno 1716.“ — De nevét e' levél írója ki nem tette; azért előttem egészen esméretlen. — A' Ha-gyományok szerint tehát, Sz. László Tetemei az Ara-nyas bástya fenekében nyugszanak. Timon Epitome Chronologica Rer. Hungar. ad an. 1095. „Reliquias eius (S. Ladislai) praeter Cranjum, quod Jaurini as-servatur, quaere Varadini in Propugnaculo Aurato ap-pellato.“ Bombardi Mihály pedig meg-nevezett mun-kájában p. 571. „Arx, qualis hodie cernitur, sex pro-pugnaculis firma est, quorum unum Aranyos bástya, hoc est aureum propugnaculum ab incolis vocatur; in quo Sacra Divi Regis Ladislai lysana post ever-sam Marianam Basilicam asservabantur“ és az 573-ik lapon. „Lysana — Divi Ladislai exemerunt, atque — in aureo propugnaculo, bene munita nucea arcula, condenda curaverunt (Petki és Haller) Cryptam il-lam vix quinque passibus distare a domo, quam So-cietas Jesu in castró possidebat, intra Palatium, iuxta portam, ingredientibus ad dextram, notat in Manu-scriptis, fuisse sitam P. Timon.“

- 1) Azt veszem pedig észre, hogy fejedelmeink közül azok, kik Sz. Lászlónak különös tisztelői voltak, szerentsébben országoltak a' többiek-nél; közülök egyike volt III-dik Béla, másika IV-dik Béla, -kit az Isten Tatárjáráskor a' végső veszedelemtől nem tsak meg mentett: hanem el-pusztúlt édes Hazánkat ál-tala régi lábra föl-is állította. Nagy Lajos, ki a' meg homályosodott ditsőségű Magyar Nemzetet olly vi-rágzó állapotra emelte, hogy az óta sem juthatott nagyobbra; hanem inkább jobban 's jobbam meg fogyatkozott. 'Sigmund, ez ha szinte minden lépé-sében szerentsétlen volt is, még sem merült el ben-nük, valamint Életében meg mutattam, mellyet a' T. Magyar Tudás Társaság Évkönyveinek III-dik Ré-

szében föl-venni, és kinyomtatattatni rendelt. Hunyadi János ki Fő-Hivatalában a' belső haborúságok által meg hasonlott Hazánkat ritka ditsőséggel kormányozta, győzhetetlen erősségével pedig 's állandóságával a' belső és külső ellenségeitől élete fottyáig szerentsé- sen meg oltalmazta. Mátyás fia, kinél nagyobb ditső- séggel egy fejedelmünk sem országot. Végére Nagy Leopold, a' ki Sz. László Királyunkat ismét Hazánk Pártfogójává választotta 's igen buzgón tisztelte. Nem is kételkedhetni, hogy a' Nagy Isten Sz. László ese- dezéseieért tette őtet az Otsmányok ellen győzedel- mesé; kiket is száz és ötven esztendei kegyetlen rab- ság, 's le alattonyító szolgaság után, fegyveres kéz- zel ő verett ki Magyar Hazánkbul.

- 2) Olvasd eme könyvet: „Második Rákóczy György ide- je, írta idősb G. Bethlen Imre N. Enyeden 1829“
∞-ad rét. a' 101. lapon.
- 3) Az egészet olvashatni Prai Dissertatiójában is. p. 41—43.
- 4) Ez az Arany Bástya.
- 5) Kaprinai, kézírataiban B. in 4. Tom. XIX. p. 141.
R. P. Trestyánszki S. J. auctor Topographiae Magni Regni Hungariae“ úgy mond.

VIII. §.

Régi Ének 1)

Szent László Királyról.

Idvez légy! kegyelmes szent László Király,
Magyar Országnak édes oltalma,
Szent Királyok közt drágalátos gyöngy.
Tsillagok között fényességes tsillag.

Szent Háromságnak vagy Te szolgálja,
Jézus Kristusnak nyomdoka' követi, 2)
Te Szent Léleknek tiszta edénye
Szűz Máriának választott vitéze.

**Magyar Országnak vagy Király Magzatja,
Szent Királyoknak fényes tüköre,
Teneked atyád kegyes Béla Király,
Hogy hozzá képest kegyes Király lennél 3)**

**Nekünk születél Lengyel országban,
Menyből adatál nagy tsodaképen,
Mátszszor születél Szent kereszt vizétől
Ősödnek nevéen László lón neved.**

**Mikoron méglen gyermekded volnál,
Ki hozza Béla király jó Magyar Országba,
Hogy ditsekednél Te két Országban,
Magyar Országban és Menyországban.**

**Te telepedél Bihar Váradon,
A' Városnak löl édes oltalma;
Templomot rakatál Szűz Máriának,
Kiben most nyúgoszol minden tiszteséggel.**

**Környül fekesznek téged Tsászárok,
Püspökök, királyok és jobbágy urak;
Olaj származik Szent Koporsódból,
Tetemed foglalták a' szép sár aranyból.**

**Téged ditsérnek Szent Zsolozsmával
Papok, diákok és város népek
Téged földnek kerektségé;
Mert Téged ditsérnek Istennek angyal.**

**Te ditsekeded királyi székedben,
Képed' fel-tették a' magos kő-szálla,
Fénylik, mint nap, salyog mint arany; 4)
Nem elégeszik senki Te reád nézni.**

**Te artzúl teljes, szép piros valál,
Tekéntettedben embereknél kedvesb,
Beszédedben ékes, karodban erős:
Lám mindent Te ejtesz, ki Te veled küzdik.**

**Tagodban ékes, termetedben díszes,
Válladtól fogva mindeneknél magasb,
Tsak szépséged Tsászárságra méltó
Hogy Szent Korona Téged méltán illet.**

**Testedben tiszta, Lelkedben fényes,
Szüvedben bátor, miként vad oroszlán;
Azért neveztek bátor Lászlónak,
Mikoron méglen ifjudad volnál.**

**Mert választá a' Szűz Mária,
Meg-ditsóite sok jó ajándékkal:
Hogy Te őriznéd és oltalmaznád,
Neki ajánlád jó Magyar országot.**

**Fejedbe kele a' Szent Korona,
Meg-bátoríta Téged a' Szent Lélek,
Kezdéd követni atyádnak életét,
Rózsákat szaggatál, Koronádban füzéd.**

**Ditsérjük, Magyarok! Szent László királyt,
Bizony érdemli mi ditséretünket;
Ditsérjük Ótet Angyalok! mondván:
Idvez légy, kegyelmes Szent László király! 5)**

-
- 1) T. T. Schedel Ferentz Úr ki-adta Handbuch der Ungarischen Poesie. I. B. S. 4—6. azon eredeti Kéziratból, mellyet az Első Részben a' 40-dik lapon éréntettem.

- 2) Olvasd: követője.
- 3) Ebből is ki-tetszik, hogy I-ső Béla fejedelmünk boldog emlékezetben volt a' régieknél.
- 4) Vessd egybe, a' miket oda föl Sz. László képéről ártam.
- 5) Ezen Énekről Révai Miklós *Antiquitates Literaturae Hungaricae* p. 24. „Hymnus de S. Ladislao Rege, alternantibus Strophis Latinis et Hungaricis, in paginis 17 1/2“ úgy mond. Eme versekre nézve pedig „Környűl fekesz nek téged tsászárok“ meg: „Téged ditsérnek Szent szolozsmával“ szereztetett 'Sigmond tsászár és magyar Király halála után; mert bizonyos, hogy ő Váradon temettetett el, 's meg hagyta, hogy holta után koporsójánál szüntelen 'Solo'smák mondattassanak: melyekre néztek Bornemisza által egybe szedett énekekben ezek a' gúnyoló versek:

„Mit píronkottoc Váradi papoc

— — — — — nem

kell Isten nec ti szolosmátoc, Mise

mondástoc, és kiáltástoc.“

Lásd a' 41. és 42-dik lapot.

'Sigmondon kívül, a' Váradi Székes Szent-egyházban választották temető helyüket; Beatrix, Robert Károlynak második felesége; I-ső Mária, Nagy Lajos' leánya és 'Sigmond' első hitvese; Sz. 'Sigmond mártyrnak 's Burgundiai Királynak Tete-me-i-s 1424-dikben oda vitettek.“ — A' Váradi Püspökök, több Jobbágy Úrral (Barones regni) és Jobbágy Aszszonnyal szinte ott lették nyugodalmukat; kikiről olvasd-meg a' N. Váradi Nemes Káptalannak Rendeléseit néhai M. F. T. Batthyányi Ignácz Gróf Erdélyi Püspöknél Légg. Eccl. Tom. III. p. 244 — 246. Rubr. XXXIX.

IX. §.

Patatich Ádám Bárának és N. Váradi Püspöknek levele, mellynél fogva engedelmet ad, hogy a' N. Váradi Nemes Káptalan Sz. Lászlónak Györbül ajándékozott Tetemét közönséges tiszteletre a' Székes Szent-Egyházba ki tehesse. 1775-dik eszt.

Nos Adamus Dei et Apostolicae Sedis Gratia Episcopus Magno-Varadinensis e L. B. Patatich de Zajezda, I. Comitatus Bihariensis Supremus ac Perpetuus Comes, Utriusque Sacrae Caesareae et Regio Apostolicae Maiestatis Actualis Intimus Status Consiliarius, Memoriae commendamus, tenore praesentium significantes, quibus expedit, Universis. Quod posteaquam Illustrissimus ac Reverendissimus Dominus Franciscus e Comitibus Kornis de Göntz-Ruszká, Consecratus Episcopus Juliopolitanus, Abbas B. M. V. de Bihar, Cathedralis Ecclesiae nostrae Magno Varadinensis Praepositus Maior, pro ea, qua ipse in Divum Ladislaum Hungariae Regem fertur pietate, motu proprio petitam ab Excellentissimo, Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Francisco e Comitibus Zichy de Vasonkeő, Jaurinensium Episcopo, Insignem ex inferiore pretiosi illius Depositum ad Ecclesiam hancce nostram Magno Varadinensem alioquin pertinentis, et in praefata Jaurinensi Cathedrali tantisper asservati, Capitis videlicet S. Ladislai, quae gutturi adhaeret, parte, Reliquiam impetrasset, et in pretiosa, liberalitate propria procurata arcula argentea quadrata, intus et foris deaurata, gemmis et lapillis pretiosis distincta, elegantique labore encanistico ornata, in quatuor lateribus Chrystallo figurae

ovalis munita, operculo elevatiori, parvis operis, et chrySTALLIS minoribus oblongis similiter provisA, supra pulvillum byssinum rubeum, aureis ornamentis, opere Phrygio ornatum, eidemque superpositum alium exiguum pulvillum album e gossypio, ac peplo, quibus idem sacrum Caput circumdatum est, confectum, devote collocatam, ipsam vero arcam in quatuor eiusdem angulis, auratis funiculis probe colligatam, et sigillo Episcopali praefati Excellentissimi Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Jaurinensium Praesulis in capsula de his funiculis pendente, munitam Cathedrali Ecclesiae nostrae Magno Varadinensi pro sua in eam, tamquam Matrem suam, pietate, devote obtulisset; eorum Dilectissimi in Christo Fratres Capitulum Ecclesiae nostrae Magno Varadinensis, eandem S. Reliquiam Nobis exhibentes, humiliter petierunt, ut eandem revidere, et publicae venerationi exponendam admittere velimus. Quorum precibus inclinati, eandem revidimus, et comperto nulla sui parte violato Episcopali, quo, ut supra dictum est, munita habetur Sigillo, facultatem in Domino concedimus et impertimur, ut ad maiorem Dei, qui mirabilis est in Sanctis suis, Gloriam et Honorem, praefata S. Ladislai, Dioeceseos huius Patroni Reliquia, publicae fidelium venerationi, tam in Altaribus exponi, quam et solennibus Processionibus palam deferri et gestari possit ac valeat. Datum in solita Residentia nostra Episcopali Magno-Varadini die 12. Decembris 1775. Adamus E. M. Varad. m. p. L. S. Ad gratiosum Suae Excellentiae Episcopalis. Mandatum Franc. Xav. Mertz m. p. Secretarius.

Transumptum ex Actis authentici Protocolli Canonicae Visitationis Cathedralis Ecclesiae M. Varadinensis, et expeditum Varadini die 22. Iunii 1836. Per Fridericum Reviczky de Revisnye V. Capituli Cathedr. Ecclesiae M. Varad. ad Archivum Regnicolare Juratum Notarium publicum L. S.

Midőn ezeket írjuk, a' N. Váradí Deák 'Szertartású Székes Szent-egyház és Megyét M. N. Fő Tisztelendő Laitsák Ferentz Püspök Úr minden jó igyekezetnek lelkes Elő-mozdítója és Segítője kórmányozza; ; Ő Méltósága is kegyes Jótéviségét velünk Maga keresete nélkül gyakran éreztetvén; hálánkat, és az egész Hazánkban áldott emlékezetét azon közönséges buzgó ohajtással tetézzük: hogy a' Mennyei kegyes Gondviselés állandó egéviségben sokáig éltesse közöttünk.

Ezen munkámat pedig Sallustiusnak szovaíval zárom be: „Az észszel gyakoroltatott munkák közül kiváltképen haszonra szolgál a' történt dolgoknak emlékezete; — Mert gyakran hallottam Quintus Maximust, Publius Scipiót, 's ezeken kívül, városunknak jeles férfait szokásbúl mondani: „Hogy midőn Őseiknek képeiket szemlélnék, szívíük az erköltare felettébb gyuladna.“ Tudni illik, nem hogy az a' viasz, vagy kép annyi erővel bírna magában; hanem az ő Tetteiknek emlékezete neveli azon lángot, melly el-sem oltathatik, míglen az erkölts az ő hírékkel és dítsőviségükkel egyenlő lézen“ de Bello Jugurth. Cap. IV.

F O G L A L A T.

I. §.

A' N. Váradí régi Székes Szent - egyházzúl . . .	9
--	---

II. §.

A' N. Váradí Székes Szent - egyházban volt Sz. László Koporsójárúl	23
---	----

III. §.

A' N. Váradí Székes Szent - egyházban tartatott Tűzes Vas - próbárúl: és Sz. László koporsójára le-tenni szokott Esküvésrúl	29
---	----

IV. §.

Sz. László Tetemei 1192 - kig évtől fogva 1566 - dikig folyvást a' N. Váradí Szent - egyházban tisztel- tettek	33
--	----

V. §.

Zápolya Sigmund János Sz. László Koporsóját föl-tö- reti, 's áldott Tetemeit szerte hányatja . . .	44
---	----

VI. §.

Mikép jutott Gyórré Sz. László feje?	49
--	----

VII. §.

A' N. Váradí Szent-egyháznak, és Sz. László Tete- mei históriájának folytatása	60
---	----

VIII. §.

Sz. László Királyról régi magyar Ének	69
---------------------------------------	----

IX. §.

Sz. Lászlónak a' N. Váradí Székes Szent-egyházban levő Erekljéről	73
--	----

60/700~

1-11/2/66

U2412

23/1/67

DB
929
.P6

DATE CHARGED		DATE DUE	
CALL NO. DB 929 .P6		CALL BOARD NO.	
VOL.		NOS	
DATE		NIF	
COPY		RES	
AUTHOR Podhradczy			
TITLE Szent László királynak és v ... története.			

DO NOT REMOVE FROM BOOK POCKET

